T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE DENETİM ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİNİN KAYIT DIŞI EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

ÖZLEM MESUDE BÜYÜKKOÇ

100024041

İSTANBUL, 2017

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE DENETİM ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİNİN KAYIT DIŞI EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

ÖZLEM MESUDE BÜYÜKKOÇ

100024041

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Başak ERDEM RENA

İSTANBUL, 2017

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi Özlem Mesude BÜYÜKKOÇ'un "TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİNİN KAYIT DIŞI EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezi olarak **(oybirliği ☑ / oyçokluğu ☐)** ile başarılı bulunmuştur.

	Adı – Soyadı	**İmza**
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Başak Erdem Berg	
Jüri Üyesi	: Doç. Dr. Fatma Öztürk	
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Ali Attuğ Biçer	

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Özlem Mesude Büyükkoç
Anabilim Dalı	: Muhasebe ve Denetim
Programı	: Muhasebe ve Denetim
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Başak ERDEM RENA
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans -2017
Anahtar Kelimeler	: Vergi, Denetim, Kayıt Dışı, Ekonomi, Önleme, Etki

ÖZET

TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİNİN KAYIT DIŞI EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Türkiye bütçesindeki en önemli gelir kalemlerinden biri vergilerdir. Türkiye'de vergi sisteminde ve uygulamada yaşanan farklı sorunlar sebebiyle ticari faaliyetlerin kayıt altına alınmadığı bir ekonomi oluşmaktadır. Bu kayıt dışı ekonomi devlet bütçesi ve sosyal refaha büyük zarar vermektedir. Vergi denetimi vergi kaybının önlenmesi için yapılan denetimlerdir. Vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisinin araştırılması ve bu konuda gereken önlemlerin alınması önem arz etmektedir.

Bu araştırma Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisini araştırmak için yapılmıştır. Bu amaçla İstanbul ili Kağıthane ilçesinde bağımsız çalışan Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM) ve Yeminli Mali Müşavir (YMM)'lere anket uygulanarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda araştırmaya katılanların genel olarak vergi denetiminin kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisine yönelik görüşlere olumlu yönde katıldıkları saptanmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Özlem Mesude Büyükkoç
Field	: Accounting and Audit
Programme	: Accounting and Audit
Supervisor	: Assoc. Prof. Dr. Başak ERDEM RENA
Degree Awarded and Date	: Master - 2017
Key Words	: Tax, Audit, Underground, Economy, Prevention, Impact

ABSTRACT

THE EFFECTS OF TAX AUDIT ON UNDERGROUND ECONOMY IN TURKEY

One of the most important income items in Turkish budget is tax. Due to the several problems that have been experienced both in the practice and the tax system in Turkey, an underground economy is being created. Underground economy causes big damage to the government budget and social welfare. Tax audit is the controllings to prevent the tax loss. It is essential to investigate the effect of tax auditing to prevent underground economy and to take needed measures in this regard.

This research has been conducted to investigate the effect of tax audit over underground economy in Turkey. For this purpose, a questionnaire has been implemented to Freelance Financial Consultants and Sworn-in Certified Public Accounts in Istanbul, Kağıthane province. As a result of the survey, it has been determined that those who participated to the research, generally agreed on the opinions regarding effect of tax audit over underground economy.

İÇİNDEKİLER

Özet ..... **iii**

Abstract ..... **iv**

İçindekiler ..... **v**

Tablolar listesi ..... **ix**

Kısaltmalar listesi ..... **xii**

GİRİŞ **1**

1. VERGİ VE VERGİ DENETİMİ KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ **1**

1.1. Vergi Kavramı ve Verginin Önemi 1

1.2. Vergi Denetimi Kavramı 2

1.3. Vergi Denetiminin Amacı 3

1.3.1. Toplumsal Amaç 4

1.3.2. İktisadi Amaç 5

1.3.3. Hukuki Amaç 5

1.3.4. Mali Amaç 6

1.4. Vergi Denetiminin Temel Dayanakları 6

1.4.1. Hukukilik 6

1.4.2. Tarafsızlık 7

1.4.3. Yaptırım 7

1.4.4. Dış Denetim 8

1.4.5. Hesap Denetimi 8

1.5. Vergi Denetim Sınıflandırılması 9

1.5.1. Uygulama Bakımından Vergi Denetim Türleri 9

1.5.1.1. Beyanname ve Yükümlülük İncelenmesi 9

1.5.1.2.Teftiş (İç İnceleme) 9

1.5.1.3. Yaygın ve Yoğun Vergi İncelemesi 10

1.5.1.3.1.Vergi İncelemesi ve Teknikleri 11

1.5.2. İnceleyen ve İncelenen İlişkiler Yönünden Vergi Denetim Türleri 14

1.5.2.1.Denetimin Akışı Açısından 14

1.5.2.2. Denetimin Yapıldığı Mekân Açısından 14
1.5.2.3. İncelenecek Mükellef Miktarı Açısından 15
1.5.2.4. Denetimin Devamlılığı Açısından 15
1.5.3. Denetimin Kapsamına Göre Vergi Denetim Türleri 15
1.5.4. İnceleme Kaynağına Göre Vergi Denetim Türleri 16
2. KAYITDIŞI EKONOMİ 17
2.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımı 17
2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Sınıflandırılması 19
2.2.1. Yasa Dışı Ekonomi 20
2.2.2. Yarı Kayıtlı Ekonomi 21
2.2.3. Kayıtlara Hiç Girmeyen Ekonomi (Enformel Ekonomi) 22
2.3. Kayıt Dışı Ekonominin Ortaya Çıkmasının Nedenleri 23
2.3.1. Mali Sebepler 23
2.3.1.1. Enflasyon 23
2.3.1.2. Gelir Dağılımı 24
2.3.1.3. Vergi Adaleti 25
2.3.2. Yönetsel Sebepler 27
2.3.3. İktisadi Sebepler 28
2.3.4. Psikolojik Sebepler 28
2.3.5. Toplumsal Sebepler 29
2.3.5.1. Nüfus Yapısı 29
2.3.5.2. Eğitim Yapısı 30
2.3.5.3. Diğer Demografik Etkenler 31
2.4. Kayıt Dışı Ekonominin Ülke Ekonomisin Üzerindeki Etkileri 32
2.4.1. Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri 32
2.4.2. Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye 33
2.4.3. Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Adımlar 38
3.KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ DENETİM SİSTEMİ TARAFINDAN ALINABİLECEK ÖNLEMLER 43
3.1.Kayıtdışı Ekonominin Önlenmesinde Vergi Denetiminin Önemi 43
3.2. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesinde Vergi Denetim Sistemi Tarafından Alınabilecek Önlemler 44

3.2.1. Belge Düzeninin Sağlanması ve Muafiyette Belge Saklama Zorunluluğu..45
3.2.2. Servet Beyanı Müessesine Geçilmesi..... 46
3.2.3. Vergi İncelemesiyle Uğraşan Personelin Özlük Haklarının Düzeltilmesi .. 46
3.2.4. Vergi Oranlarının Düşürülmesi..... 47
3.2.5. Vergi Cezalarının Artırılması, Paraya Çevrilememesi, Affa Uğratılmaması 48
3.2.6. Uzlaşma Müessesesi..... 50
3.2.7. Sosyal Güvenlik Kesintilerinin Azaltılması..... 51
3.2.8. Vergi Kanunlarının Çok Sık Değiştirilmemesi ve Açık Olması 52
3.2.9. İşe Başlamak İçin İlgili Odalara Kaydın Zorunlu Tutulması..... 53
3.2.10. Ekonomideki Hamiline İşlemlerin Azaltılması..... 53
3.2.11. Kurumlar Vergisi Kanununda İndirim Yapılması..... 54
3.2.12. Enflasyon Muhasebesi Uygulaması 54
3.2.13. Bankacılık Sistemiyle Denetimlerin Entegrasyonun Sağlanması 55
3.2.14. Denetimlerin Çoğaltılması 56
3.2.15. Vergi İnceleme Sistemindeki Aksaklıkların Giderilmesi Ve Vergi İncelemesi İle İlgili İlkeler Getirilmesi 57
3.2.16. Vergi Borçları İçin İlişiksiz Belgesi Uygulaması..... 58
3.3. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesine İlişkin Vergi Denetiminde Mali Tabloların Önemi Ve Uygulamalı Örnekler 59
3.3.1. Kayıt Dışı Ekonominin Mali Tablolara Etkisi 59
3.3.2. Özel Fonlar Hesabına İlişkin İnceleme 63
3.3.3. Kayıt Dışı Satışın Hesaplanması İle İlgili Örnek 65
3.3.4. Ödenmeyen SGK Primlerinin Gider Yazılmasının Tespiti İle İlgili Örnek 70
4.TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİNİN KAYIT DIŞI EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMA 72
4.1. Araştırmanın Amacı 73
4.2.Evren Örneklem 74
4.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları..... 74
4.4. Verilerin Toplanması..... 74
4.5.Verilerin Analizi..... 75
4.6.Bulgular..... 75
4.6.1 Genel Bilgiler 75

4.6.2 Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi..... 77
4.6.2.1 Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Etkisi..... 78
4.6.2.2 Çalışan Bireylerin Mali Sosyal ve Eğitim Durumlarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi..... 81
4.6.2.3 Devletin Uyguladığı, Vergi Toplama ve Vergi Ceza Sistemi Politikalarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi..... 83
4.6.2.4 Vergi Mevzuatı ve Bu Mevzuattaki Değişikliklerin Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi..... 86
4.6.2.5 Kayıt Dışı Ekonominin Varlığının ve Azaltılmasına İlişkin Yöntemlerin Mükellefler Üzerindeki Etkisi..... 88
4.6.3 Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Normallik Testi..... 91
4.6.4 Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarıyla Sosyo Demografik Değişkenler Arasındaki Farklılaşma Durumu 91
SONUÇ 97
KAYNAKÇA 103
EKLER 115

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Kayıt Dışında Kalan Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması 20

Tablo 2. Avrupa Ülkelerinin 2014 ve 2015 Yıllarına Ait Enflasyon Rakamları 23

Tablo 3. Avrupa Ülkeleri 2012 Yılı GINI Katsayıları 24

Tablo 4. Türkiye'nin Vergi Yükü Değerleri 26

Tablo 5. Vergi Makası Değişim Tablosu 35

Tablo 6. Bazı Ülkelerdeki Kayıt Dışı Ekonomi Oranları (%) 37

Tablo 7. 31 Avrupa ülkesi için 2014 ve 2015 yıllarında kayıt dışı ekonominin GSYİH'ye oranı 38

Tablo 8. Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler 39

Tablo 9. Amaç / Hedef Tablosu 40

Tablo 10. 2012 Yılı BBB Makaron Ürünleri LTD ŞTİ (TL) 65

Tablo 11. 2012 Yılı Stok Durumu 65

Tablo 12. Aylık Elektrik Tüketimi 66

Tablo 13. 2012 Yıllık Üretim Hesaplaması 67

Tablo 14. 2012 Yılı Hammadde Maliyetleri 68

Tablo 15. 2012 Yılı Gelir Tablosu 69

Tablo 16. X Firması 2010 Yılı Defter Bilgileri 70

Tablo 17. X Firması 2010 Yılı Bilgileri 70

Tablo 18. SGK Kesintileri 71

Tablo 19. SGK Primleri 71

Tablo 20. Kurumsal Vergisi Beyanı 72

Tablo 21. Cronbach Alpha Değerleri 75

Tablo 22. İş Ünvanı Dağılımları 76

Tablo 23. Çalışılan Sektör Dağılımları 76

Tablo 24. Şirketin İş Hayatında Bulunduğu Süre Dağılımları 76

Tablo 25. İşletme Büyüklüğü Dağılımları 77

Tablo 26. Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarının Tanımlayıcı İstatistikleri 77

Tablo 27. Vergi Denetim Uygulamalarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri 78

Tablo 28. Çalışan Bireylerin Mali Sosyal ve Eğitim Durumlarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri 81

Tablo 29. Devletin Uyguladığı, Vergi Toplama ve Vergi Ceza Sistemi Politikalarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri 84

Tablo 30. Vergi Mevzuatı ve Bu Mevzuattaki Değişikliklerin Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri 86

Tablo 31. Kayıt Dışı Ekonominin Varlığının ve Azaltılmasına İlişkin Yöntemlerin Mükellefler Üzerindeki Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri 88

Tablo 32. Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Normallik Testi 91

Tablo 33. Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarıyla İş Ünvanı Değişkeni Arasındaki Farklılaşma Durumu 91

Tablo 34. Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarıyla Sektör Değişkeni Arasındaki Farklılaşma Durumu 92

Tablo 35. Boyutlarıyla İşletmenin İş Hayatında Bulunduğu Süre Değişkeni Arasındaki Farklılaşma Durumu 93

Tablo 36. Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarıyla İşletmenin Büyüklüğü Değişkeni Arasındaki Farklılaşma Durumu 94

Tablo 37. Anket Sorularının Alt Boyutları Arasında Korelasyon Analizi 95

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e. : Adı Geçen Eser

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

ÇSGB : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Kurumu

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

EPDK : Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

KADİM : Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Daire Başkanlığı

KDV : Katma Değer Vergisi

MB : Maliye Bakanlığı

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

SMMM : Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

TAPDK : Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

VUK : Vergi Usul Kanunu

YMM : Yeminli Mali Müşavir

GİRİŞ

Kayıt dışı ekonomi gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke ekonomisinin karşılaştığı ortak sorundur. Türkiye gündemine 1980'li yıllardan itibaren dâhil olmuştur. Kapsamının oldukça geniş olmasından dolayı, literatürde çok sayıda tanımı vardır. Kayıt dışı ekonomi olgusu en genel anlamıyla, gerçekleşmiş ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmaması olarak ifade edilmektedir.

Kayıt dışı ekonominin oluşumunda; mali, iktisadi, idari, sosyal ve siyasi nedenler bulunmaktadır. Enflasyon kayıt dışı ekonominin hem nedeni hem de sonucunu oluşturmaktadır. Gelir dağılımının adaletsiz olması, vergi oranlarının yüksekliği, vergi ortamının belirsizliği ve vergilemede adaletsizliğin oluşu mali ve iktisadi nedenleri içermektedir. Vergi idaresinin örgütlenmesindeki eksiklikler, denetimin kapsamlı yapılamamasının önündeki eksiklikler, aşırı bürokratik işlem süreçleri, teknolojik imkanların verimli kullanılamaması gibi unsurlar idari nedenlerdir. Mükelleflerin vergi yasalarından doğan yükümlülüklerini, gerçeğe uygun bir şekilde yerine getirme konusundaki davranışlarının düzeyi şeklinde ifade edilen vergi ahlakı sosyal nedenlerin başında gelirken; göç, nüfus artış hızı da bu kategoriye girmektedir. Ülkedeki siyasal iktidarların kayıt dışılık hakkında hoşgörülü bir bakış açısına sahip olması da siyasi nedenler arasındadır. Fakat unutulmaması gereken bir husus vardır. Ülkelerin sahip olduğu faktörlerin farklılığı sebebiyle bir ülkede kayıt dışı ekonominin sebebi olarak görülen unsur, başka bir ülkede aynı kapsamda değerlendirilmeyebilir. Bu açıdan ülkeler arasında kayıt dışılık sebepleri değişebilmektedir.

Kayıt dışılığı önlemenin yöntemlerinden biri de vergi denetimidir. Vergi denetimi devletin vergi kaybını azaltmak için yapılan denetim faaliyetlerini kapsamaktadır. Kayıt dışı ekonominin vergi denetimi ile önlenmesi veya azaltılması devletin bütçesi ve halkın sosyal refahı açısından önem arz eden bir konudur.

Bu araştırmanın amacı Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın hipotezi "Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi bulunmaktadır" şeklinde tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın birinci bölümünde vergi ve vergi denetimi kavramları ve Türkiye Uygulamaları üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda birinci bölümde vergi

kavramı ve verginin önemi, verginin amaçları, vergi denetiminin temel dayanakları, ve vergi denetim sınıflandırılması konuları açıklanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde kayıt dışı ekonomi kavramı detaylı olarak açıklanmıştır. Bu kapsamda kayıt dışı ekonominin tanımı, kayıt dışı ekonominin sınıflandırılması, kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasının nedenleri, kayıt dışı ekonominin ülke ekonomisi üzerindeki etkileri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde kayıt dışı ekonominin önlenmesinde vergi denetim sistemi tarafından alınabilecek önlemler üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda belge düzeninin sağlanması, muafiyette belge saklama zorunluluğu, servet beyanı müessesine geçilmesi, vergi incelemesiyle uğraşan personelin özlük haklarının düzeltilmesi, vergi oranlarının düşürülmesi, vergi cezalarının artırılması, paraya çevrilememesi, affa uğratılmaması, uzlaşma müessesesi, sosyal güvenlik kesintilerinin azaltılması, vergi kanunlarının çok sık değiştirilmemesi ve açık olması, işe başlamak için ilgili odalara kaydın zorunlu tutulması, ekonomideki hamiline işlemlerin azaltılması, kurumlar vergisi kanununda indirim yapılması, enflasyon muhasebesi uygulaması, bankacılık sistemiyle denetimlerin entegrasyonunun sağlanması, denetimlerin çoğaltılması, vergi inceleme sistemindeki aksaklıkların giderilmesi, vergi borçları için ilişiksiz belgesi uygulaması, konuları açıklanmıştır. Kayıt dışı ekonominin önlenmesine ilişkin vergi denetiminde mali tabloların önemi ve uygulamalı örnekler sunulmuştur.

Dördüncü bölümde Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisini araştırmak için İstanbul İli Kağıthane ilçesinde bağımsız çalışan SMMM ve YMM' ler arasından tesadüfi olarak seçilen 52 kişiye anket uygulanarak değerlendirilmiştir.

1. VERGİ VE VERGİ DENETİMİ KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ

1.1. Vergi Kavramı ve Verginin Önemi

Vergi, genel ve en eski anlamıyla, devletin hâkimiyet sorumluluğu doğrultusunda, toplumun harcamalarını karşılayabilmek hedefiyle toplanmasını zorunlu tuttuğu miktarlar için kullanılan bir kelimedir Bu durum devletin, yönetim mekanizmasının en açık örneği olarak karşımıza çıkmaktadır[1].

Vergi, çeşitli kamu harcamalarına fon sağlamak için devlet tarafından uygulanan mali yükümlülüktür. Ödemenin yapılmaması, vergiden kaçınma ya da vergiye direnme, genellikle yasalar tarafından cezalandırılır. Vergi, günümüzdeki halini almadan önce, koruma gibi devlet sorumlulukları için veya toplumun tüm kesimlerine özgür kılınmayan çeşitli faaliyetleri gerçekleştirmek için kullanılmıştır. Günümüzde vergi, devletin ve kuruluşlarının toplumsal gereksinimlerini karşılayabilmek için yasalar dâhilinde toplanan maddi miktarlardır[2].

Vergi, hem toplumu oluşturan kişiler hem de kurumlar açısından önemli olmakla birlikte, dayanıklı şoklara karşı esneklik gösterebilen güçlü bir iktisadın da temel taşıdır. Ekonomik ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için kamu kurumlarınca diğer ekonomik birimler ve kişilerden karşılıksız ve zorunlu olarak alınan ödemelerdir[3].

Vergi politikası, vergi sonrası gelir dağılımının daha eşit bir şekilde olmasında önemli bir rol oynayabilir. Buna ek olarak, vergi politikası, düşük gelirli ailelerin, sağlık ve eğitim gibi kamu harcamalarını finanse etmek için gelirleri artırmanın yanı sıra toplumsal eşitliği de artırabilecek büyüme sağlayan altyapı açısından çok önemlidir[4].

Vergilendirmeye esas olan mali tablo bilgileri uluslararası yatırım kararları, uluslararası işletme sermayesi kararları, fon toplama kararları, temettü ve diğer ödemeler ile ilgili kararları içeren çeşitli finansman kararlarının temelini oluşturmaktadır.

---

[1] İsmail Türk, **Kamu Maliyesi**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1999, s.97.
[2] Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi,** İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1996, s.216.
[3] Ufuk Gencel, Elif Kuru, "Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi", Yönetim Bilimler Dergisi, C. 10, S. 20, 2012, s.36.
[4] Gelir İdaresi Başkanlığı, (Çevrimiçi), http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2015/2015_faaliyet_raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 15.02.2017).

1.2. Vergi Denetimi Kavramı

Mali denetim; çok yönlü bir konsept olarak, çeşitli kategorizasyonlara konu olabilmektedir. Vergi denetimi de, mali denetimin bu kategorilerinden biridir. Vergi denetimi, kamu hukuku dâhilindeki vergi yasalarının düzenlediği bir denetim biçimidir. Denetim, "kurumların önceden belirlenmiş düzenlemelere göre incelenmesi olduğundan vergi denetimi de, beyan edilen neticelerin teftiş edilmesini içeren bir faaliyet sürecini ve vergilerin kanunlara uygunluğunu anlatmaktadır[5].

Vergi denetimi vergi idaresi tarafından yapılan iki temel işlemden oluşur. Bunlardan birincisi; vergi yasaları ve vergi yükümlülerinin, vergi işlemlerinin tam olarak kavraması yönünde yapılanlardır. İkincisi ise vergi mükelleflerinin ve vergi idaresinin güncel vergi sistemi çerçevesine ne kadar uygun davrandığını tespittir. Vergi denetimi ayrıca, kamusal ve özel denetim olarak da incelenebilmektedir. Kamusal denetim; kamu denetim organlarınca yapılan denetimi ifade etmekte olup; özel denetimden kasıt ise, SMMM ve YMM adı altında düzenlenen meslek mensuplarınca yapılan denetimdir[6].

SMMM'lerin gerçekleştirdiği denetim faaliyetleri, denetim konusu olan vergi mükelleflerinin beyan ettiği miktarların gerçekte olan iktisadi etkinliklerine uygun olup olmadığı neticelerini ortaya koyarak, vergi denetimine yardımcı olmayı sağlamaktadır[7]. 3568 sayılı kanun uyarınca YMM'lere mükelleflerin mali tablolarının ve beyanlarının mevzuatın gerektirdiklerine, muhasebe prensiplerine ve muhasebe standartlarına uygun olmasını ve hesaplarını denetim standartları kapsamında analiz ederek onaylama görevi addedilmiştir[8]. YMM'lik görevi ile iktisadi gereksinimlerle beraber daha kritik bir ihtiyaç olarak Maliye Bakanlığı (MB)'nın vergi denetimi hususundaki geniş kapsamlı denetim görevinin azaltılması, kamu daireleri tarafından gerçekleştirilmesi şart olan denetleme görevlerinin zahmetsiz bir hale getirilmesi hedeflenmiştir. YMM'lik mesleği sorumluluğu oldukça büyük olan bir meslektir. Bu meslek mensupları onaylama işlerini

[5]İbrahim Organ, **Vergi Denetimi ve Türkiye Uygulaması,** Ankara: Gazi Kitabevi, 2008, s.38.
[6]İSMMO, http://archive.ismmmo.org.tr/docs/yayinlar/kitaplar/130/2%20denetim%20turleri.pdf, (Erişim Tarihi: 15.02.2017).
[7] Selin Ertürk, "1989 Yılından Günümüze Türkiye'de Vergi Denetiminde Yeminli Mali Müşavirlik Kurumunun Etkinliği", (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.96.
[8]Burhan Gündoğdu, "Yeminli Mali Müşavirlerin Müteselsil Sorumlulukları", **Vergi Dünyası Dergisi**, S. 274 (Haziran 2004), s.138.

objektif ve dürüst bir biçimde, çeşitli unsurları göz ardı etmeden kusursuz ve itinalı bir biçimde yerine getirmekten sorumludurlar.

İdare ve mükelleflerin yasaların oluşturduğu ilkeler doğrultusunda aktivitelerini yürütüp yürütmediğinin belirlenmesine vergi denetimi denilir. Vergi denetimi; birim ve idarelerin kanunlara uygunluğunun tespit edilmesi, hatalı uygulamaların önüne geçilmesi ve vergi kaçaklarının önlenmesini sağlamak maksatlı yapılan işlemlerin bütününü ifade eden kompleks bir yapıya denilmektedir[9].

Kamu eliyle gerçekleştirilen vergi denetimi, amaçlarına, kapsamına ve görevliler doğrultusunda kategorize edilebilir. Düzenlemelere göre, kamu varlıkları üzerinde tüm mali denetimleri gerçekleştirme yetkisi olan birimlere; genel denetim organları denmektedir. Bunlar; Yasama Organı, Devlet Denetleme Kurulu, Maliye Teftiş Kurulu ile Sayıştay ve diğer Yargı Organlarıdır[10].

Kamu gelirlerinin denetimine dâhil olan partilerin tüm mali durumlarının vergi düzenlemesi çerçevesinde olduğunu teftiş eden yetkililer ise; Vergi Müfettişleri, Vergi Müfettiş Yardımcıları, ilin en büyük mal memuru veya vergi dairesi müdürleri ile Gelir İdaresi Başkanlığının merkez ve taşra teşkilatında müdür kadrolarında görev yapanlardır[11].

Bu bağlamda kamusal denetim, Türkiye'de bakanlık bazlı çalışmaktadır. Bakan, ise, bakanlık yöneticisi olarak, hiyerarşide kendisinden altta bulunan birey ve kurumları teftiş düzenlemeleri dâhilinde incelemektedir. Bununla birlikte, politik yönetimin de bir unsuru olan bakanın, objektif olması daha büyük bir önem taşımaktadır[12].

Kamu dışında çeşitli meslek gruplarınca gerçekleştirilen özel denetimse; özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan vergi kayıp ve kaçaklarının miktarı açısından önem taşımaktadır. Çünkü kamu, denetleme kapsamı açısından yetersiz kalmakta olup daha kapsamlı bir model daha çok iş görecektir[13].

---

[9]Gelir İdaresi Başkanlığı, (Çevrimiçi) Http://Www.Gib.Gov.Tr/Fileadmin/Beyannamerehberi/Tum_Yonleriyle_Vergi_İncelemesi.Pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

[10] Erdal Kuluçlu, "Yönetimin Denetiminden Denetimin Yönetimine", **Sayıştay Dergisi**, S.63, 2006, s.4.

[11] Mevzuatın Geliştirme Yayınlama Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) Http://www.Mevzuat.Gov.Tr/Mevzuatmetin/1.4.213.Pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

[12] Ahmet Ozansoy, "Denetim Modeli Nasıl Olmalı", **Yaklaşım Dergisi**, S.227 (Kasım 2011), s.78.

[13] İbrahim Attila Acar ve Mehmet Emin Merter, "Türkiye'de 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu", **Maliye Dergisi,** S.147, (Eylül-Aralık 2004), s.7.

1.3. Vergi Denetiminin Amacı

Vergi denetiminde esas amaçlanan engelleyici bir görevi olmasına artı olarak, vergi kanunları ve düzenlemeler uygulanırken ortaya çıkan yanlışları görünür hale getirmek, devlete borçlu olunan miktarın tespitini sağlamak ve vergi mükelleflerine rehber olmaktır.

Vergi denetiminin en önemli misyonu, iktisadi diğer iş kollarını da etkileyerek bir anlamda varlık artırımını sağlamaktır. Özelde, vergi mükellefini gerçeğe uygun miktarda ödeme yapmaya zorlayan bu sistemde genel anlamda vergi yönetimini düzenlemelere uygun bir şekilde çalışmaya yönlendirmek ve vergi kaybını önlemek amaçlanmaktadır[14].

Vergi, mükelleflerin kasıtlı veya kasıtsız olarak gerçekte olduğundan daha az vergi ödemesini önlemek amacıyla yapıldığı kadar mükellefi de koruyan vergi denetiminin amaçları mali, ekonomik, sosyal ve hukuki olmak üzere dört gruba ayrılabilir[15].

1.3.1. Toplumsal Amaç

Vergi denetiminin sosyal amaçlarından en önemlisi, gelir adaletinin sağlanması açısından herkesin ödeme kapasitesi kapsamında vergi sisteminin oluşturulmasıdır. Vergi denetiminin verimli bir biçimde hayata geçirilmesiyle kazancı olan her bireyin devlete vergi vermesi de sağlanarak adaletsizlik önlenir[16]. Günümüzde devletler, sosyal devlet – refah devleti anlayışının tabi bir sonucu olarak, her vatandaşın insan onuruna yaraşan bir şekilde yaşamını idame ettirmesini hedeflemektedir.

Öte yandan bu durum, müdahaleci bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım verginin mali olduğu kadar mali olmayan ve toplum yaşantısını etkileyen bir yönü olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda vergi, adaleti sağlarken tarafsız olmalı ve sosyal değişkenler olan üretim, tüketim, nüfus, yatırım, tasarruf, emek arzı veya talebi, gibi değişkenler üzerinde etki yaratmaktadır[17].

---

[14] Cemil Rakıcı, "Vergi Denetiminin Yeni Yapısı ve Denetimin Kayıt Dışılığı Önleme Fonksiyonu". **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi.** S. 14. 2011. s. 347.
[15] Yusuf Baytar, **"Kayıt Dışı Ekonomi İle Mücadelede Dikey Denetim Yöntemi**", (ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2006, s.77.
[16] Fazıl Tekin ve Ali Çelikkaya, **Vergi Denetimi,** Ankara: Seçkin Yayıncılık, 3.b., 2009, s.289.
[17] Metin Erdem, **Kamu Maliyesi,** 11.b., Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s.185.

Bir toplumda sağlıklı ve adil vergi kazancı da ilk olarak vergi denetiminin etkinliğine bağlıdır. Bu bağlamda vergi denetiminin etkinlik incelemelerinin gerçekleştirilmesi, vergi kaçaklarını önlemesine ek olarak mükelleflerin eğitilmesi, vergi bilincinin yerleştirilmesi, gibi sosyo-ekonomik amaçlara da hizmet etmektedir[18].

1.3.2. İktisadi Amaç

Vergi denetiminde ekonomik amaçlardan en önemlisi kayıt dışı ekonomiyi engelleme ve bu şekilde enflasyonist etkilerden uzaklaşmadır. Ekonomide kayıt dışılığın artması devletin vergi gelirlerini azaltan bir durum olarak karşımıza çıkarken, gelir dağılımında adaletsizliğe sebep olmaktadır.

Vergi, devletin işlevlerini gerçekleştirebilmesi açısından önemli bir araçtır. Kamu gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturan vergi; kaybı halinde devleti borçlanma, emisyon yöntemlere itmekte, bu diğer kalemlerde enflasyon, faiz ve daha ağır vergi oranlarına sebep olmaktadır. Enflasyon ve faiz, yatırımları da etkilediğinden istihdam ve üretim gibi reel dengeleri sarsacak işsizlik gibi büyük bir felakete sebep olacaktır. Bahsedildiği üzere vergi kaçakçılığının etkilerinin boyutları çok fazla olduğundan etkin bir vergi denetimi vergi kaçakçılığını önleyecek ve ülke ekonomisine destek verecektir.

1.3.3. Hukuki Amaç

Vergi denetiminin bir diğer amacı ise hukuki olarak hedefledikleridir. Bu bağlamda vergi denetimindeki hukuki amaç; yasalarca tespit edilmiş olan finansal sorumlulukların sadece yasalarla değiştirileceği ve yine yasayla belirlenmiş usul ve esaslar karşılığında gerçekleştirileceği konusunda vatandaşlara itimat sağlamaktadır. Bu bağlamda; çalışanların özlük hakları yönünden içinde bulundukları düzensizlik ve adaletsizliklerin tespiti için de idari birimlerin verimli, düzenli, etkin ve adaletli bir şekilde çalışmaya yönlendirilmeleri için lüzumlu tedbirlerin alınabilmesi denetimle mümkün olabilecektir. Bu durum mükelleflerin imkânları seviyesinde vergi ödemeleri ile faaliyetlerinin adaletli bir şekilde devam ettirilmesini sağlamış olacaktır. Ayrıca mükelleflerin bilerek ve bilemeyerek sebep oldukları vergi kayıpları, vergi adaletinde olumsuz neticeler oluşturduğundan, bu etkileri giderebilmekte yine vergi denetimi ile

[18] Ayşe Ediz, "İller Bazında Vergi Denetimi Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi İle Hesaplanması", **Mali Pusula Dergisi**, S. 30 (Haziran 2007), s.65.

olmaktadır. Zira vergi kaçakları vergisini ödeyen dürüst mükelleflerde rahatsızlık meydana getirecek bunların aleyhine, vergi kaçıran mükellefin ise lehine, haksız rekabet oluşturacaktır. Bu durum ancak, bilinçli ve etkili bir vergi denetimiyle ortadan kaldırılabilir[19].

1.3.4. Mali Amaç

Vergi denetimi vergi ve ceza olarak devlete ek kazanç olanağı sağlamaktadır. Denetimlerin etkin ve geniş olması, diğer vergi mükelleflerinin beyanlarının arttırılması şeklinde de ek gelir oluşturmakta, ayrıca vergi kayıp ve kaçakçılığına yönelenlerin cezalandırılması yoluyla da bu vergi mükellefleri potansiyel vergi kayıp ve kaçağına eğilimi olanlar açısından caydırıcı olmaktadır. Vergi denetimi sayesinde, vergi oranları yükseltilmeden de toplam vergi gelirlerinde artış sağlanmakta olup bu şekilde hem vergi mükelleflerinde bıkkınlık yaşanmazken devlet de gelirlerini yükseltmiş olmaktadır[20].

1.4. Vergi Denetiminin Temel Dayanakları

Vergi Denetimin temel dayanakları arasında, hukukilik, tarafsızlık, dış denetim, hesap denetimi ve yaptırım bulunmaktadır.

1.4.1. Hukukilik

Daha önce de bahsedildiği üzere, vergi, anayasal düzenlemelerle gerçekleştirilmekte ve kaldırılacaksa da bu şekilde kaldırılmaktadır. Bu bağlamda, bir başka deyişle verginin, resim ve harç gibi yükümlülüklerin nasıl gerçekleştirileceği kanunlarla düzenlenmektedir. Bahsedilen mali yükümlülükler doğrultusunda, vergi mükelleflerinin nasıl davrandığının denetimi, vergi denetimiyle sağlanmaktadır.

Kanunlarımız vergi denetim yetkilerinin kapsamını Vergi Usul Kanunu (VUK)'nun 127-128-134-142 maddeleriyle oluşturmuştur. Bu da vergi denetim

[19]Murat KOÇ, "Türkiye'de Vergi Kayıp Kaçağı ve Bunların Önlenmesinde Vergi Denetiminin Rolü", **(**MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011, s. 97.
[20]Acar ve Merter, a.g.e., s.6

elemanlarına olduğu kadar vergi mükelleflerine de bazı sorumluluklar vermiştir. Bu sorumluluklar şöyledir[21]:

- "Yoklamadan maksat, mükellefleri ve mükellefiyetle ilgili maddi olayları, kayıtları ve mevzuları araştırmak ve tespit etmektir."
- "Yoklama, vergi dairesi müdürleri; yoklama memurları; yetkili makamlar tarafından yoklama işi ile görevlendirilenler; vergi incelenmesine yetkili olanlar ve gelir uzmanları tarafından yapılır."
- "Vergi incelemesinden maksat, ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu araştırmak tespit etmek ve sağlamaktır."
- "İhbar veya yapılan incelemeler dolayısıyla, bir mükellefin vergi kaçırdığına delalet eden emareler bulunursa, bu mükellef veya kaçakçılıkla ilgisi görülen diğer şahıslar nezdinde ve bunların üzerinde arama yapılabilir."

1.4.2. Tarafsızlık

Vergi denetimi kavramı, objektif uygulanması gereken bir kavramdır. Bu denetimle hedeflenen, sadece devletin gelirini arttırmak değildir. Vergi denetimi gerçekleşirken, sorumlu kişi bunu aklından çıkarmamalı ve kamuya da mükellefe de eşit mesafede durmalıdır.

Bu bağlamda denetimin iki sonucu olabilir. Bu sonuç hazine veya mükellef lehine olabilir. Bu iki durumda da hataların düzeltilmesi temel görev olmalıdır. Bu bağlamda VUK'nun 119-120-121. Maddeleri uyarınca ve düzenlemeler doğrultusunda eğer hazine borçlu çıkarsa ödemenin yapılması da vergi denetim sorumlusunun görev tanımı içindedir.

1.4.3. Yaptırım

Vergi denetiminin bir diğer dayanağı da yaptırımcı olmasıdır. Bir başka deyişle, vergi denetimi gerçekleşirken, vergi mükelleflerinin yasal düzenlemeler doğrultusunda uyması gereken bir takım esasları izlemediği sonucuna varılırsa yine kanunla düzenlenen cezai sonuçlarla karşılaşabilmektedirler. Vergi denetimi gerçekleşirken mükellefin gerçekte ödemesi gereken miktardan daha az ödemesi ya da hiç vergi

[21]Gelir İdaresi Başkanlığı, (Çevrimiçi) http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/ gerekceler/ VUK/vuk_gerekce.pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

ödememesi tespitinde, kamu bu miktarı ve miktara ek olarak gecikme ve cezaları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkındaki Kanunun hükümleri uyarınca zor kullanarak alabilmektedir[22].

Vergi denetimi özellikle ülkemiz açısından gereken kapsamda uygulanamayan bir olgudur. Vergi cezalarının etkin yaptırım gücünün tam olarak uygulanması da burada devreye girmektedir. Bu yaptırımlar gerektiğince uygulanmazsa vergi kaçırma olasılıkları artacaktır[23].

1.4.4. Dış Denetim

Dış denetim, işletmeden bağımsız olarak uzman kişilerce gerçekleştirilen denetimdir. Öte yandan; dış denetim uygulamada bağımsız dış denetim ve kamu denetimi olarak ikiye ayrılabilmektedir. Bunlardan ilki olan, bağımsız dış denetim, 3568 sayılı yasa doğrultusunda gerekli unvan ve yeterliliğe sahip kişilerce gerçekleştirilen denetim olup, kamu denetimi, ilgili yasalar doğrultusunda bakanlık ve çeşitli kamu örgütlerine bağlı kamu denetçileri eliyle gerçekleştirilen denetimdir. Dış denetimde denetimi gerçekleştirilen birey kurumdan bağımsız ve tarafsız davranmalıdır[24].

1.4.5. Hesap Denetimi

Bilindiği üzere, işletmelerin mali tablolarının, ülkenin hukuki ve mali mevzuatı da dikkate alınarak, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre düzenlenmiş muhasebe kayıtlarından gerçekçi bir yaklaşımla hazırlanıp hazırlanmadığının saptanmasına yönelik inceleme ve rapora bağlama işlemi hesap denetimi olarak adlandırılmaktadır. Yapılan her hesap denetimi vergi incelemesi olmamakla beraber, daha önce sayılan nitelikleri de bünyesinde toplayan vergi denetimi, uygulanışı bakımından da bir hesap denetimi özelliği göstermektedir.

---

[22] Gelir İdaresi Başkanlığı, (Çevrimiçi) Http://Www.Gib.Gov.Tr/Node/87354, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

[23] Recep Aygün, "Vergi Afları ve Vergi Uyumuna Etkisi", **Vergi Dünyası Dergisi,** S.369, (Mayıs 2012), s.92.

[24] Canan ÜNAL, "Türkiye'de Bağımsız Dış Denetim Kuruluşlarının Vergi Denetimi Üzerindeki Etkisi", (DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2008, s. 15.

1.5. Vergi Denetim Sınıflandırılması

Vergi denetim sınıflandırılması, uygulama bakımından vergi denetimi, inceleyen ve incelenen ilişkiler yönünden vergi denetim türleri, denetim kapsamına göre ve inceleme kaynağına göre vergi denetimi olmak üzere 4 ana başlıkta incelenebilmektedir.

1.5.1. Uygulama Bakımından Vergi Denetim Türleri

Uygulama bakımından vergi denetim türlerini sınıflandırmak gerekirse, beyanname ve yükümlülük incelemesi, yaygın ve yoğun vergi incelemesi, ve teftiş (iç inceleme) olarak 3 alt başlık sıralanabilir.

1.5.1.1. Beyanname ve Yükümlülük İncelenmesi

Beyan sistemi, güven esasına dayanarak mükelleflerin vergiye tabi unsurlarının vergi dairesince müdahale edilmeksizin kendilerinin daha iyi bildikleri düşüncesi ile vergi kanun ve ilgili yasal uygulamalar doğrultusunda vergi matrahlarını tespit ederek beyanname ile bildirmeleridir. Mükellefler, yasal düzenlemelerin zorluğu, vergi mevzuatının karışıklığı ve vergi ödeme bilincine bağlı olarak bilerek veya bilmeyerek yükümlülüğünü eksik yerine getirebilir veya vergi yükümlüsü olduğunu gizleyebilir. Vergi idaresine vergi yükümlülüğü, vergiyi doğuran olayı ve beyanların doğru olup olmadığını saptamak amacıyla sağlanan en önemli hukuksal olanak, vergi incelemesi olup, mükelleflerin yasalara uygun davranıp davranmadıklarının tespiti yapılmaktadır. Yoklama sorumlu kişilerce gerçekleştirilmektedir[25].

1.5.1.2.Teftiş (İç İnceleme)

Teftiş, organizasyonun yasalar ve diğer düzenlemeler doğrultusunda davranıp davranmadığının saptanması için yapılan işlemler anlamına gelmektedir. Yönetimin topluma karşı en önemli sorumluluklarından biri olan verginin devamlılığı da burada teftişle güçlenmektedir. Bu denetim biçimi yani teftiş bir diğer adıyla iç inceleme mükellef denetimine oldukça katkı sağlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

[25] Adil Nas, "Türk Vergi Hukukunda Vergi İncelemesi"**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.61, S.4 2012, s.1308.

Bahsedildiği üzere, iç inceleme, kurum tarafından dahili şekilde gerçekleştirilir. İç incelemeyi gerçekleştiren birim işlemlerin yapıldığı finansal ve fonksiyonel metotları inceler ve finansal kaynakları gözden geçirir[26]. Bunun dışında yapılan sürekli denetimlerin sonuçlarını da kendisinden üst mercilere raporlamaktadır.

İç inceleme, kurumun amaçları doğrultusunda kaynaklarını verimli bir şekilde kullanarak yönetilip yönetilmediğini denetleme anlamına gelmektedir[27]. İç inceleme, kurumun faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmek üzere disiplinli ve sistematik bir şekilde uygulandığında kurumun hedeflerine ulaşmasına katkı sağlar[28].

1.5.1.3. Yaygın ve Yoğun Vergi İncelemesi

Bu inceleme türü de, VUK'nun 127 ve 128. maddelerinde bahsedilen "yoklama" müessesesi dâhilindedir.

Yoklama yetkisi olan kimseler, yaygın ve yoğun vergi denetimi gerçekleştirmeye 1981 yılında başlamışlardır. Türkiye'de vergi denetiminin, kaçakçılığın özellikle Katma Değer Vergisi (KDV) alanında yapıldığı düşünüldüğünde önemi artmaktadır. Bu denetim türü, vergi suçu gerçekleştiğinde yerinde saptanarak cezasının verilmesi temeliyle gerçekleştirilmektedir[29].

Pratikte "kayıt ve belge düzeni kontrolü", "cari denetim", "vergi kontrolü" veya "yüzeysel denetim" gibi adları da bulunan bu denetim biçimi, gerçekleştiği anda ve devamlı olarak uygulanabilmesi yönüyle vergi mükelleflerine kayıt ve belge düzeninin oluşturulmasına dair destek vermekte ve bu denetim sayesinde, mükellefler, gelecekte oluşabilecek ve sonuçları daha büyük olabilecek cezai yaptırımları olan eylemlerden korunmaktadır[30].

Yaygın ve yoğun vergi denetiminin amacı ; vergi kayıp ve kaçağı ile ilgili olayların zamanında tespit edilerek vergi kayıp ve kaçağına neden olacak suçlara zamanında müdahale edilmesini, sağlıklı bir belge düzeninin oluşturulmasını ve bu

---

[26] Jale Sağlar ve Koray Tuan, "İşletmelerde İç Denetim Fonksiyonunun Bağımsız Dış Denetim Maliyeti Üzerindeki Etkileri", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** C.18, S.1 2009, s.344.
[27] Şener Gönülaçar, "İç Denetimde Hedefler ve Beklentiler" **Mali Hukuk Dergisi**, S.130-131(Temmuz-Ekim 2007), s.13.
[28] Levent SEZAL, "Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Ticari Bir Bankanın Uygulamaları Üzerine İncelemeler", (ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Adana, 2006, s.292.
[29] Tekin ve Çelikkaya, **a.g.e.,** s.132.
[30] Ahmet Somuncu, "Yaygın ve Yoğun Vergi Denetimi: Hukukî Yapı ve Uygulamanın Değerlendirilmesi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** S.43 (Ocak-Haziran 2014), s. 138.

düzenin uygun şekilde işlemesini sağlamak olup özetle; anında yapılacak denetimlerle, vergi kayıp ve kaçağının önlenmesi ve mükellefleri gerekli bir biçimde bilgilendirerek ve eğiterek yapılabilecek hataların önüne geçilmesini sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Yaygın ve yoğun vergi denetiminin yoklamadan ayrıldığı nokta ise, yoklamada denetlenen işlem mükellefiyete dairken, bu denetim biçiminde vergi kanunlarına uyumlu olup olmadığına bakılmaktadır. Bu denetim biçimi, VUK'nun 127. maddesi uyarınca uygulanmaktadır[31].

1.5.1.3.1.Vergi İncelemesi ve Teknikleri

Vergi denetiminin en önemli araçlarından biri olan vergi incelemesine dair pek çok açıklama bulunmaktadır. Bunlardan bazılarında, vergi incelemesi, revizyon veya vergi revizyonu olarak da geçmektedir. Türk vergi hukukundaki vergi incelemesi de bu anlama gelmektedir[32].

Vergi incelemesi, eylemin gerçekleşmesinden bir zaman sonra, eski eylemlere dair gerçekleştirilir. Kurumlarda vergi incelemesi, vergi hukuku doğrultusunda gerçekleştirilen zaruri bir revizyon çeşididir. Vergi incelemesi revizyonu kapsamaktadır çünkü defter incelemesini içerdiği kadar, çeşitli araştırmaları da içinde barındırır. Bu bağlamda incelemenin muhasebe belgelerini konu alan önemli ve derin bir araştırma biçimi olduğunu söylemek çok da yanlış olmamaktadır.

Vergi incelemesi, daha kapsamlı olarak, vergi denetimine karşılık gelmekte, araştırma ve revizyon olarak iki şekilde incelenmektedir. Revizyon kayıtlara bağımlı olarak yapılırken, araştırma, defter ve belgelere bağlı değildir. Bu bağlamda vergi incelemesi vergi kanun ve düzenlemelerine uyumu denetlerken, bir yandan araştırma yapılmasını gerektirir.

Vergi incelemesi, beyanların ve tespit edilen vergi miktarının gerçeğe uygunluğunu saptamak amacıyla mükellefin defter kayıtlarını, belgeleri ve envanterinin incelenmesi ve bahsedilen işlemlerin, gerçekleşmesi veya gerçekleşmesi gereken zamanın gelmesi durumunda vergi idaresinin yetkilileri tarafından denetlenmesidir. Vergi incelemesi, önceden bildirilme zorunluluğu olmadan zaman aşımı süresince (5

[31] İsmet Yurteri, "Türk Vergi Sisteminde Yoklama ve Yaygın ve Yoğun Vergi Denetimi", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi,** S.100 (Mayıs-Haziran 2012), s. 265.
[32] Kamil Mutluer, **Vergi Hukuku Genel ve Özel Hükümler,** b.3, Ankara: Turhan Kitabevi, 2011, s.93.

yıl) gerçekleştirilebilir[33].

VUK'nun 134. Maddesine göre vergi incelemesi "ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu araştırmak, tespit etmek" için yapılmaktadır. Öte yandan vergi incelenmesi; "incelemeye yetkili olanlar tarafından lüzum görüldüğü takdirde inceleme, işletmeye dâhil iktisadi kıymetlerin fiili envanterinin yapılmasına ve beyannamelerde gösterilmesi gereken unsurların tetkikini de gerçekleştirmektedir[34].

Daha önce de bahsedildiği üzere vergi incelemesi aynı kanuna göre sadece kayıtlara geçmiş gerçekler üzerinden işlem yapmayı amaçlamaz, aynı zamanda kayıtlara geçmeme ihtimali bulunan bazı olayların aslının araştırılmasını da içermiş olmaktadır[35].

Vergi inceleme teknikleri, karşıt inceleme, analitik inceleme ve finansal tablolar analizi olarak sınıflandırılabilir.

Karşıt İnceleme ; Vergi inceleme tekniklerinden biri olan karşıt inceleme, mevcut vergi incelemesine veri toplamak amacıyla incelenen mükellef ile vergiye konu olan iş ve işlemleri doğrultusundaki ilişkileri nedeniyle diğer mükellef nezdinde başlatılan incelemedir. Bu inceleme, bahsedilen bu iki taraf; aynı ilde faaliyet gösteriyorsa yerinde, göstermiyorsa resmi yazışmalarla ilgili birim tarafından gerçekleştirilir.

Analitik İnceleme ; Bir diğer teknik olan analitik inceleme tekniği, kurumların belgelerinde var olan bilgilerle her türlü mali ve mali olmayan bilgiler arasında bağ kurarak, kurumun hedeflerine ulaşıp ulaşamadığının incelenmesi olarak yorumlanabilir[36].

Bu teknikte, incelemeye tabi olan faaliyetler, kayıtların karşılaştırılmasından çok incelemeyi gerçekleştiren yetkilinin kullanacağı metotlarla tutarsızlık yakalayıp yakalamayacağının araştırılmasıdır. Denetleme periyodundaki veriler, önceki periyodla mukayese edilir. Bu denetlemeyi, denetçi, mali raporlamalar, bütçelemeler ve veriler üzerinden gerçekleştirir. Bu denetlemeler sonucunda bir anormalliye rastlanırsa, bir sonuç belirlenebilir ve bu sonuç uygulanabilecek diğer denetim yöntemleri hakkında da fikir vermiş olur[37].

---

[33] Zuhal Ergen ve Leman Kılınçkaya. "Türkiye'de Vergi Denetim Sistemi ve Sistemin Aksaklıklarının Değerlendirilmesi ", **Sosyoekonomi Dergisi**, C.21, S.21 (Ocak-Haziran 2014), s.285.

[34] Gelir İdaresi Başkanlığı, (Çevrimiçi) http://www.gib.gov.tr/gibmevzuat, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

[35] Burcu Gediz Oral, Tuğba Fazlılar ve Özgür Emre Koç, "Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Bir Öneri: Vergi Denetim Üst Kurulu", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.20, S.2 (2015), s.128.

[36]Nejat Bozkurt, **Muhasebe Denetimi**, 7.b., Ankara: Alfa Yayıncılık, 2015, s.151.

[37]Yıldırım Ercan Çalış, "Bağımsız Denetim Sürecinde Analitik İnceleme Prosedürleri", **Denetişim Dergisi**, S.8 (2011), s.32.

Analitik incelemeler, sadece bir denetim kanıtı olmak yerine diğer denetim metotlarına destekler nitelikte bir araçtır[38]. Analitik inceleme tekniği türleri aşağıda sıralanmıştır. Bunlar[39]:

- Karşılaştırmalı analiz: İşletmenin aynı şekilde birbirini takip eden iki veya ikiden çok periyoda ait finansal tablolarının mukayese edilerek, gelen neticelerin; tüm maliyet kalemleri açısından, belirli bir zaman dilimi dahilinde yaşadığı değişimin incelendiği analiz biçimidir.

- Oran analizi: Genellikle yöneticiler, tarafından firmanın her yönüyle mali durumuyla ilgili bir neticeye varabilmek adına, analizde değişik ihtiyaçlara cevap verecek çeşitli oranlara yer vermektedirler. Analizde kullanılan oranlar, cari oranı, varlık borç oranı veya likidite oranı şeklinde örneklendirilebilir.

- Mantıklılık analizi: Hesapların veya hesaplarda görünen bazı işlemlerin içeriğinin mantık çevresinde olup olmadığının incelenmesini sağlayan analizdir. Bu analizde, örneğin harcamaların miktarı veya beyan edilen miktarların gerçeğe uygunluğu incelenebilir.

Finansal Tablolar Analizi ; Finansal tablolar, işletmelerin toplumsal sorumluluğu bağlamında, çeşitli bilgilerini halka açmasına istinaden oluşturulan ve güvenilirliği bağımsız denetim kuruluşlarınca sağlanan araçlardır. Finansal tablolar, söz konusu işletme ile çeşitli iş ilişkileri bulunan tarafların karar alma sürecine katkıda bulunmayı hedefler. Bu taraflar, tek tek bilgilendirilmek yerine, bu tablolar sayesinde ihtiyaç duydukları bilgilere erişmiş olmaktadırlar. Bu bilgi akışı, bu karar alma sürecine yardım edeceği gibi, işletmenin, gelecekte beklediği gelir ve giderlerin de açığa kavuşmasına yardımcı olur ve işletmenin varlıklarını da kamuyla paylaşır. Öte yandan finansal tablolar, tek başına yeterli değildir. Bunun sebebi, bu tabloların bilgi verdiği devir aslında işletmenin geçirdiği döneme dairdir. O yüzden bu tabloların geleceğe dair yatırım kararlarını etkileyebilmesi için, çıkarımlar yapılması gerekmektedir. Burada devreye mali tablolar analizi girmektedir[40].

[38] Hilmi Kırlıoğlu ve İsmail Fatih Ceyhan, "Mali Tablo Denetiminde Ön Analitik İnceleme Tekniği Olarak Veri Madenciliğinin Kullanımı: Borsa İstanbul Uygulaması", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi** C.5. S.1 (İlkbahar 2014), s.13-36.
[39] Çevrimiçi, Http://Www.Selcuk.Edu.Tr/Dosyalar/Files/074/Muhasebe%20denetimi.Pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).
[40] Bozkurt, **a.g.e.**, s.152.

Mali tablo türleri şu şekilde sıralanabilir: Bilanço, Satışların Maliyeti Tablosu, Gelir Tablosu, Fon Akım Tablosu, Kar Dağıtım Tablosu, Nakit Akım Tablosu, Öz Kaynak Değişim Tablosudur[41].

1.5.2. İnceleyen ve İncelenen İlişkiler Yönünden Vergi Denetim Türleri

İnceleyen ve incelenen ilişkiler yönünden vergi denetim türleri denetimin akışı açısından, denetimin yapıldığı mekan açısından, incelenecek mükellef miktarı açısından ve denetimin devamlılığı açısından dört grupta incelenmektedir.

1.5.2.1.Denetimin Akışı Açısından

Denetim akışına göre inceleme türleri ileri ve geriye olmak üzere ikiye ayrılır. İleriye doğru inceleme, tümevarım kuralı çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Muhasebe sistemi belgeden başlar, yevmiye defteri, defteri kebir, envanter çalışması ile devam ederek ulaşılan nokta mizan bilanço ve sonuç olarak da kar-zarar tablosudur. Bu bağlamda ilk hareket noktası belgedir. Belgeden başlanarak bilanço ve kar – zarar tablolarına doğru incelenmesi anlamına gelmektedir. Geriye doğru inceleme ise, tümdengelim kuralı uygulanmaktadır. İleriye doğru incelemenin aksine bilanço ve kar–zarar tablolarından kayıt ve belgelere doğru ilerlemektedir[42].

1.5.2.2. Denetimin Yapıldığı Mekân Açısından

VUK'nun 139. Maddesi uyarınca, vergi incelemeleri, esas incelemeye konu olan iş yerinde gerçekleştirilir. Bu durum, yapılan incelemenin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesine ve denetimi gerçekleştiren görevlinin vergi mükellefine dair gerçeğe uygun bir kanıya varmasını sağlar. Ayrıca vergi mükelleflerinin görev ve sorumlulukları azalmış olur. Öte yandan bazı durumlarda bu işlemler vergi dairesinde gerçekleştirilebilir. Bu durumlara örnek olarak, iş yerinin müsait olmaması, mükellefin ölümü, mükellefin işi bırakması gibi zorunlu sebepler verilebilir. Öte yandan mükellefin talebi de incelemenin bu şekilde gerçekleşmesiyle sonuçlanabilir[43].

---

[41] Çalış, Bağımsız… , **a.g.e.**, **s**.39.
[42]Baytar, **a.g.e.**,**s.**80.
[43] Çevrimiçi, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.213.pdf.(Erişim Tarihi: 05.02.2017).

1.5.2.3. İncelenecek Mükellef Miktarı Açısından

İncelemeler, vergi mükelleflerinin miktarına göre de kategorize edilebilir. Bu bağlamda karşımıza iki alt başlık çıkmaktadır. Bunlar, toplu ve münferit incelemelerdir. Toplu incelemeler, bazı sektör ya da iş kollarında işlem gerçekleştiren kurum veya bireylerin bir arada incelemeye tabi tutulmasıdır. Öte yandan bahsedilen kurum ve bireyler arasında var olan ilişkiler de göz önünde bulundurulmalı ve ilişkinin biçimine göre yatay ya da dikey olarak iki şekilde gerçekleştirilmelidir. İkinci olarak münferit incelemeler, önceden oluşturulan prensipler kapsamında, bireysel olarak incelemeye alınması kararlaştırılan mükelleflerin incelemelerinin yapılmasıdır[44].

1.5.2.4. Denetimin Devamlılığı Açısından

Denetimin devamlılığı açısından vergi denetimi, sürekli ve devresel olmak üzere iki alt başlıkta incelenebilir. Bunlardan ilki olarak, sürekli inceleme, incelemeye tabi olan işletmelerin veya bireylerin defter, kayıt ve belgelerinin belirli bir dönem bazında devamlı olarak incelenmesi olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir deyişle bu durumda mükellefler veya işletmeler birkaç yıllık periyotlarla incelenmektedir. Buradaki tek şart, birbirlerini takip etme zorunluluğudur. Yani birinin bittiği tarihte diğeri başlamalıdır. Burada hedeflenen sürekli gözetim ve vergi kaybının önlenmesidir. Bu inceleme biçimi ideal görünse de kamu gerekli elemanları ulaştırmakta sorunlar yaşamaktadır. İkinci olarak devresel inceleme ise, vergi mükelleflerinin zaman aşımı oluşmadan en az bir defa incelemeye tabi olmasıdır. Ancak sürekli inceleme bahsedildiği üzere maliyetli olduğundan genelde bu sistem uygulanmaktadır.

1.5.3. Denetimin Kapsamına Göre Vergi Denetim Türleri

İncelemenin kapsamı açısından vergi denetimi iki alt başlıkta kategorize edilebilir. Bu başlıklar tam inceleme ve kısa inceleme olarak sıralanabilir.

Tam inceleme; mükellefin ödemesi gereken vergi kapsamına dair bütün eylemlerinin kanunlara uygunluğunun incelenmesi ve matrah unsurlarının hepsinin denetlenerek, gerçeğe uygun miktarın tespiti olarak adlandırılabilir. Tam inceleme;

[44] Sevil Şin, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Vergi Yapısı, Denetimi ve İdari İşlemlerde Mükellef Hakları**. İstanbul Ticaret Odası. Yayın No: 2005-17, 2005, s.120.

vergi inceleme türlerinin en kapsamlısı ve bir kurumun önceki hesaplarının da incelenmesidir[45].

Kısa inceleme; vergi matrahının içeriğindeki öğelerden bir veya birkaç kısmının belirli bir yönünün incelenmesini kapsayan incelemelerdir[46].

1.5.4. İnceleme Kaynağına Göre Vergi Denetim Türleri

Olağan inceleme, herhangi bir ihbar bulunmadan veya yükümlünün vergi kaçırdığına dair bir kanıt olmadan belirlenen zaman diliminde yapılan incelemedir.

Olağandışı inceleme, bir sebebe dayandırılan önceden belirlenmiş beyanname ilkeleri veya inceleme öncesi raporları ile bir ilişki olmasa da bir ihbar veya bulgu üzerine yapılan incelemedir.

Karşıt inceleme ise, gerçekleştirilmekte olan vergi incelemeleri sürecinde bunun için ihtiyaç duyulan veriyi sağlamak adına incelemeye konu olan vergi mükellefiyle ilişkide bulunan diğer vergi mükellefleri nezdinde yapılan incelemedir.

[45] Gelir İdaresi Başkanlığı, (Çevrimiçi) Http://Www.Gib.Gov.Tr/Node/86783, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).
[46] Şin, **a.g.e.** , s.119.

2. KAYITDIŞI EKONOMİ

2.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımı

Güncel olarak ülkelerin karşılaştığı en kritik iktisadi problemlerden biri kayıt dışı ekonomidir. Bu problemin, ortaya çıkış sebepleri ve sonuçlarını değerlendirmek gerekirse hemen kavranamayan, anlaşılamayan çözümü güç olan bir konudur. Bu ekonominin takip edilmesi ve kayıtlı hale getirilmesi tüm seviyelerdeki ekonomiler için birincil amaç olmalıdır. Özellikle gelişimini tamamlamamış ülkeler ilerleyebilmek için kayıplara sebep olabilecek eylemleri önlemelidir. Bu bağlamda kayıt dışı ekonomi, tüm iktisadi değişkenlerle karşılıklı etkileşim halinde olan bir kavramdır denilebilir[47].

Kayıt dışı ekonomi olgusu, dünyanın gündemini 1900'lü yılların ikinci yarısından itibaren günümüze kadar yoğun şekilde meşgul etmektedir. Kayıt dışı ekonomi ile ilgili çalışmalar 1970' li yıllarda yoğunluk kazanmaya başlamış olsa da, bu konu ile ilgili ilk çalışma, 1958 yılında Cagan tarafından Amerika Birleşik Devletleri (ABD)′nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında beyan edilmemiş gelirlerini tahmin etmeye yönelik yapılmış olup, kayıt dışı ekonomiye bilimsel ilgi Gutmann′nın 1977′de yayımlanan makalesiyle başlamıştır. Gutmann, 1977 yılında aynı metodu ABD ekonomisine uygulayarak bu ülkede kayıt dışı ekonominin boyutlarını tahmin etmeye çalışmıştır. Bu yıldan itibaren çeşitli ülkelerde kayıt dışı ekonomi konusunda çeşitli araştırma ve incelemeler yapılmıştır[48].

İlk olarak, büyük ekonomilerde tartışılmaya başlayan bu kavram, birçok farklı şekilde adlandırılmış ve sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda kayıt dışı ekonominin niteliklerine göre adlandırıldığı söylenebilmektedir[49].

Kayıt dışı ekonomi kavramı gerçekte çok geniş bir çerçeveye sahip olup, değişik ekonomilerde değişik formatlarda konuya karşı yaklaşım farklılıkları veya araştırmacıların bakış açısı farklılıklarına göre değişik isimler ile karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, yer altı ekonomisi, illegal ekonomi, kara ekonomi, resmi olmayan ekonomi,

---

[47] Halim Murat BULUT, "**Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Etkileri ve Kayıt Dışı İle Mücadele Yöntemleri: Türkiye Örneği**", (KÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kars, 2007, s.17.

[48] Yılmaz Ilgın, **Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye′deki Boyutları**, Ankara: DPT Yayınları Yayın No: 2492, 1999, s.85.

[49] Burcu DİNÇER, "**Kayıt Dışı Ekonomi ve Rekabetçi Piyasalar Üzerine Etkisi**", (MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007, s.3.

marjinal ekonomi, kayıp ekonomi, düzensiz ekonomi, nakit ekonomisi, beyan dışı ekonomi, gri ekonomi, ikincil ekonomi ve vergi dışı ekonomi olarak adlandırılabilir. Fakat yukarıda bahsedilen kavramların her birisi tek başına kayıt dışı ekonominin tamamını açıklamakta eksik kalmaktadır. Aslında çağrıştırdıkları anlamlar tam olarak kayıt dışı ekonomi kavramını yansıtmamaktadır. Örnek verirsek, yer altı ekonomisi ve kara ekonomi kavramları çoğunlukla, uyuşturucu, kıymetli maden ve silah kaçakçılığı gibi yasal olmayan faaliyetleri söylemek için kullanılmaktadır. Vergi dışı ekonomi kavramı ise yalnızca vergilendirilmemiş faaliyetleri nitelemektedir. Bahsedilen tüm kavramlar kayıt dışı ekonominin tamamını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu sebepten ötürü aşağıda birkaç farklı kayıt dışı ekonomi tanımı verilmektedir[50].

Kayıt dışı ekonomi; belgesiz ya da içeriği gerçekleri yansıtmayan belgelerle, gerçekleştirilen ekonomik olayın (alış/satış) devletten ve işletme ile diğer (ortaklar, alacaklılar, kredi verenler, kazanca katılan işçiler vb.) kişilerden tamamen ya da kısmen gizlenerek, kayıtlı (resmi) ekonominin dışına taşınmasıdır[51].

Ulusal düzeyde en genel ve kabul gören tanımlamayla sıklıkla kullanılan istatistiksel metotlarla tahmini zor olan ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'ya dahil edilmeyen gelir getirici ekonomik faaliyetlerin tamamı kayıt dışı ekonomidir[52].

Vergi idaresi bakımından kayıt dışı ekonomi; iktisadi faaliyetlerden elde edilen kazançların vergi kaçırma amacı güderek vergi idaresinin bilgisi dışında bırakılmasına ilişkin tüm faaliyetlerdir[53].

Uluslararası alanda kabul gören bir tanımlama yapacak olursak Dünya Bankasına göre kayıt dışı ekonomi; resmi istatistiklerce hesaplanamayan iç faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu iç faaliyetler, kara ekonomi olarak da adlandırılan yasa dışı faaliyetler ve yasal olan ancak vergi kaçırmak için hiçbir belgeye dayanmayan ya da olduğundan daha az belgelendirilen faaliyetlerden oluşmaktadır[54].

Kayıt dışı ekonomi olgusunun birçok şekilde karşılaşılan çok geniş bir yelpazeye sahip olmasından dolayı yalnızca iktisatçılar ve maliyeciler tarafından değil,

---

[50] Şinasi Aydemir, **Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi**, İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 1995, s. 11.
[51] Osman Altuğ, **Kayıt Dışı Ekonomi**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 1999, s. 257.
[52] Türkmen Derdiyok, "Türkiye'nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini", **Türkiye İktisat Dergisi**, S. 14 (Mayıs 1993), s. 54.
[53] Ümit Gücenme, "Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadele ve Vergi Denetiminin Yeniden Yapılandırılması" , **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S. 23 (Temmuz 2004), s. 23.
[54] Dünya Bankası, (Çevrimiçi) http://www.worldbank.org/depweb/english/bevond/global/glossarv.html, (Erişim Tarihi: 20.04.2017).

antropologlar, sosyologlar, siyasetçiler, hukukçular, istatistikçiler de yakından ilgilenmişlerdir. Farklı disiplinlerdeki araştırmacıların ilgilendikleri ve araştırma sorusu olan bölümleri ise birbirinden tamamen farklı olmuştur[55].

Örneğin maliyeciler kayıt dışı ekonominin sebep olduğu vergi kaybının ve etkilerinin neler olduğunu ön plana çıkartırken, istatistikçi ve iktisatçılar kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ve bunun ülke ekonomisine etkilerini araştırmışlardır. İş hukukçuları kayıt dışı istihdam ve çalışanların güvenliğini; para ve finans piyasalarında bulunanlar, para piyasalarını etkileyen ve kontrol edilemeyen kayıt dışı para miktarını incelemişlerdir. Güvenlik ile uğraşanlar illegal ekonomik eylemler üzerinde çalışmışlardır. Sosyologlar ve hukukçular ise kişiler arası ilişkiler ve kişilerin devletle ilişkileri ile hukuk devleti demokrasi ve toplumun bilincini ortaya koymuşlardır[56].

2.2. Kayıt Dışı Ekonominin Sınıflandırılması

Kayıt dışı ekonomi çeşitli sınıflandırmalara ve yaklaşımlara konu olmuş bir kavram olarak; içeriği itibariyle üçe ayrılır[57]. Bunlar;

I. Yeraltı Ekonomisi (Yasadışı Faaliyetler)
II. Yarı Kayıtlı Ekonomi (Beyan dışı Ekonomi)
III. Kayıtlara Hiç Girmeyen Ekonomi (Enformel Ekonomi)

Yukarıda sıralanan unsurların ortak olan özellikleri girişimcilerin, elde ettikleri gerçek gelirlerinin tamamını veya bir kısmını kayda geçirmiyor olmaları ve vergilerini de hiç ödemiyor olmaları veya ödenmesi gereken vergiden daha az ödüyor olmalarıdır[58].

Tablo 1'de kayıt dışı ekonominin unsurlarının kullanıldığı eylemin çeşidi doğrultusunda kategorizasyonu gösterilmiştir. Eylem çeşitleri bağlamında kayıtdışı ekonomi, kanundışı ve kanuni faaliyet olarak sınıflandırılabilir.

[55] Şinasi Aydemir, "Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine (I)", **Vergi Dünyası**, S. 161 (Ocak 1995), s. 81.
[56] İlhan Binbirkaya, "Türkiye'de Vergi Denetimi ve Kayıt Dışı Ekonomi", (İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 66.
[57] Mustafa Ali Sarılı, "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler", **Bankacılar Dergisi** S.41 (2002), s. 33.
[58] Merve Önder, **"Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Uluslararası Uygulamalar Işığında Çözüm Önerileri**", (Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Mesleki Yeterlilik Tezi), Ankara, 2012, s.7.

Tablo 1. Kayıt Dışında Kalan Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması

Faaliyet Türü	**Parasal İşlemler**		**Parasal Olmayan İşlemler**	
Kanundışı Faaliyetler	Çalıntı mal ticareti, uyuşturucu madde üretim ve satışı, fuhuş, kumar, kaçakçılık ve dolandırıcılık		Uyuşturucu, çalıntı mal, kaçakçılık malı vs. takası; şahsi kullanım için uyuşturucu imali veya yetiştirilmesi; şahsi kullanım için hırsızlık	
	Vergi Kaçırma	**Vergiden Kaçınma**	**Vergi Kaçırma**	**Vergiden Kaçınma**
Kanuni Faaliyetler	Bildirilmeyen kazanç; kanuni mal ve hizmetler karşılığı olarak bildirilmeyen ücret, kazanç, varlık edinimi	Çalışanlara yapılan, ancak vergiden muaf olan ödemeler ve işçi ödemeleri indirimleri	Kanuni mal ve hizmetlerin takası	Kişisel veya bir başkasına yardım için yapılan işler

Kaynak: Hakan Erkuş, Kadir Karagöz. "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini", **Maliye Dergisi**, S. 156, 2009, s.129.

İktisadi işlemler legal ve illegal olmak üzere iki şekilde sınıflandırılabilir. Kayıt dışı ekonomi kavramı hem legal işlemler dâhilinde hem de illegal işlemler kapsamında gerçekleşebilmektedir. Ekonomide kayıt dışılık konsepti sadece hırsızlık sonucu elde edilmiş mallar, uyuşturucu alım satımı, kumar, fuhuş gibi kavramlar için değil, aynı zamanda da belgeye bağlanmamış muhasebe kayıtlarından sakınılan kazançlar için de kullanılmaktadır. Vergilendirme açısından incelendiğinde kayıt dışılık vergiden kaçınma ve vergi kaçırma şeklinde oluşabilmektedir[59].

2.2.1. Yasa Dışı Ekonomi

Bir ülkenin ekonomisi, kamu ve piyasa şeklinde kategorize edilebilmektedir. Piyasa denilen kesimde özel sektör eylemlerini gerçekleştirir. Bu eylemlerle üretilen

[59]Nihat Işık ve Mustafa Acar, **"**Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme**", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.21 (Temmuz-Aralık 2003), s.118.

mallar ve hizmetlerin ulusal gelir hesaplarına katılıp katılmayacağı da kayıt dışı ekonomiyle ayrılır. Legal olmayan eylemler veya düzenlemelere uymayan faaliyetler ulusal gelire katılmazken diğerleri hesaplamalara dâhil edilirler. Kayıt dışı ekonomide, anayasal düzenlemelerle cezaya tabii olan eylemler bulunmaktadır. Bu eylemlerin arasında, uyuşturucu madde, silah alım satımı, hayat kadınlığı, yolsuzluk ve kumar gibi çeşitli iktisadi faaliyetler bulunmaktadır[60].

Bahsedilen yapıdaki eylemler, yapıları gereği büyük bir gizlilikle yürütüldüğünden iktisadi olarak hacimleri de bilinmezliğini korumaktadır. Bu gelirlerin vergilendirilmemesi iktisadi açıdan zararlı olduğu gibi bu faaliyetleri bitirmek çeşitli sebeplerle ülkelerin ajandasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Kayıt dışı ekonomiye suç ekonomisi de denilmekte olup, bu eylemin asıl özelliği yapılış şeklinin değil, eylemin kendisinin suç unsuru olmasıdır. Ancak bunun dışında kayıt dışı ekonomiler yasal olan aktivitelerin uygunsuz gerçekleştirilmesinden kaynaklanan bazı unsurları da içinde barındırmaktadır. Bu suçlardan elde edilen gelirler gizli tutulmakta olduğundan ekonomiye varlık anlamında büyük zararı da dokunmaktadır. Kayıt dışı ekonominin iktisadi varlığa olan olumsuz etkisinin bir diğer kolu da kuşkusuz iktisadi ve yatırım kararlarının önemli bir göstergesi olan istatistiklere yansıttığı realist olmayan etkidir[61].

Bazı durumlarda ise kayıt dışı eylemler gerçekleştiren kişiler, her zaman vergiden kaçınmayı amaçlamazlar. Bazen de amaçları "kara para aklama" adı altında kayıt dışı elde ettiği gelirleri legalize ederek vergiye tabi olmasını sağlarlar. Bu şekilde, illegal faaliyetlerle elde ettikleri kazançlarını legal şekilde kazandıkları iddiasına ulaşırlar[62].

2.2.2. Yarı Kayıtlı Ekonomi

Ekonomik kalkınma ve politik ekonomi çalışmaları, resmi ve kayıt dışı olmak üzere iki sektör üzerinde yoğunlaşmıştır. Genel anlamda, resmi sektör, ticari faaliyetleri devlet yönetmeliklerine ve bazen de kontrollerine konu olan işletme ve işletme grupları olarak tanımlanabilir. Perakende, toptan veya üretim olsun, resmi sektördeki işletmeler genellikle operasyonlarını yalnızca resmi yaptırımlara göre değil, aynı zamanda devlet

[60] Bulut, **a.g.e.,** s.6.
[61] Önder, **a.g.e.,** s.8.
[62] Halil İbrahim DEMİR, "Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para İlişkisi", **(**SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2007, s. 9.

tarafından tanımlanmış olan iş normlarına ve uygulamalarına göre gerçekleştirirler. Yarı kayıtlı ekonomi; faaliyetleri yasal olan, kendileri vergi idaresinin bilgisi dahilinde olup, gelirlerinin büyük kısmını yasal olarak veya yasalara aykırı olarak kayıt dışı bırakan mükelleflerden oluşmaktadır [63].

Piyasa ekonomisinin içinde olanlarca gözlemlenerek, üzerinde fikir birliği edilen gelirlerinin önemli bir kısmının kayıtlara geçirilmediği düşünülen iş kollarına; kereste mobilya ticareti ile uğraşanlar, kuyumcular, döviz alım-satım büroları, emlak komisyoncuları, taşınır ve taşınmaz malları kiraya verenler, oto alım-satımı faaliyetinde bulunanlar, müteahhitler, spot piyasasında elektronik cihaz ve dayanıklı tüketim malları alım satımı yapanlar, özel sektörde çalışan ve yüksek ücret alan ücretliler, tarımsal ürünlerin faaliyeti ile uğraşanlar, her türlü proje büroları, konfeksiyon ve iplik piyasasında çalışanlar örnek olarak gösterilebilir[64].

2.2.3. Kayıtlara Hiç Girmeyen Ekonomi (Enformel Ekonomi)

Hiç kayıtlara girmeyen kesimler, ekonomik hayatta aktif olmakla beraber, mükellef olarak vergi idaresinde kaydı olmayan dolayısıyla hiç vergi ödemeyen ve/veya genelde düşük gelir grubuna dahil olan kesimlerdir. Bunlara örnek olarak hamallar, iş takipçileri, arzuhalciler, hal dışında meyve sebze ticareti yapanlar, korsan olarak şehir içi yolcu taşıma ve nakliye işi ile uğraşanlar, kayıt dışı istihdam edilmek koşulu ile inşaat ve tarımda çalışanlar, belli bir yeri olmaksızın tamir-bakım işleriyle uğraşanlar, küçük boyutta imalat ve ticaret yapanlar, hurdacılar ve seyyar satıcılar verilebilir. Hiçbir kaydı bulunmayan bu kesimlerde faaliyetlerle uğraşan ve tespit edilmesi oldukça güç olan bu kişilerin küçük çaplı olarak bilinen faaliyetlerinin toplamı gerçekte kayıt dışı ekonominin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır[65].

[63] Vuslat Us, "**Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği"**, Ankara: Türkiye Ekonomik Kurumu Tartışma Metni 2004/17**,** (Haziran 2004), s. 7.
[64] Halil Demir, **a.g.e.**, s.12.
[65]Sarılı, **a.g.e.** , s.35.

2.3. Kayıt dışı Ekonominin Ortaya Çıkmasının Nedenleri

2.3.1. Mali Sebepler

2.3.1.1. Enflasyon

Kayıt dışı ekonominin oranının yüksek olduğu çeşitli toplumlarda, sebep olarak karşımıza çıkabilecek en önemli iktisadi problemlerden biri enflasyon olmaktadır. Enflasyonun böyle bir olaya yol açma sebebi ise, karların vergilenmesi sırasında ortaya çıkan ve mükelleflerin aleyhine olan durumlardır[66].

Kurumların bir diğer vergilendirilme biçimi olan gelir vergileri, bu durumu daha da kritik hale getirmektedir. Bu durumdan işletmeler kendilerini, gelirlerini beyan ettiği anın enflasyon miktarını gözeterek korumaktadırlar. Çünkü enflasyonun yaratabileceği şişme, gelirlerde aşırı vergilenmeye sebep olacak ve kişileri olumsuz etkileyecektir[67].

Tablo 2. Avrupa Ülkelerinin 2014 ve 2015 Yıllarına Ait Enflasyon Rakamları

Ülke	2014	2015	Ülke	2014	2015
Avusturya	1,605806	0,896567	**Letonya**	0,631057	0,179171
Belçika	0,340000	0,558102	**Litvanya**	0,103790	-0,884110
Bulgaristan	-1,418120	-0,104870	**Lüksemburg**	0,629749	0,474514
Hırvatistan	-0,215200	-0,464500	**Hollanda**	0,976035	0,600248
Kıbrıs	-1,354990	-2,097000	**Norveç**	2,025096	2,173648
Çek C.	0,337187	0,344782	**Polonya**	0,106952	-0,991300
Danimarka	0,564021	0,452034	**Portekiz**	-0,278150	0,487939
Estonya	-0,144820	-0,456770	**Romanya**	1,068961	-0,593320
Finlandiya	1,041200	-0,207160	**Slovakya**	-0,076170	-0,325220
Fransa	0,507701	0,037804	**Slovenya**	0,200075	-0,518130
Almanya	0,906797	0,234430	**İspanya**	-0,150870	-0,500460
Yunanistan	-1,312240	-1,735900	**İsveç**	-0,179640	-0,046780
Macaristan	-0,222320	-0,070280	**İsviçre**	-0,013190	-1,143920
İrlanda	0,196786	-0,294600	**Türkiye**	8,854573	7,670854
İtalya	0,241058	0,038787	**İngiltere**	1,460192	0,050021

Kaynak: World Bank-World Development Indicators, (Çevrimiçi), data.worldbank. org/data.../ world-development-indicators, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

[66] Yusuf Kıldiş, "Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal-Uluslararası Boyutları ve Çözüm Önerileri", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü Dergisi**, C.2, S.2 (2000), s. 185.
[67] Işık ve Acar, **a.g.e. ,** s.120.

Bu bağlamda enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde kayıt dışılığa teşvikin arttığını ve kurumların özellikle gelir beyanı sırasında gerçeğe uygun davranmadığından bahsedilebilir. Tablo 2'de Avrupa ülkelerinin 2014 ve 2015 yıllarına ait enflasyon rakamları verilmiştir. Bu rakamlara göre Türkiye, Avrupa'daki en büyük enflasyona sahiptir. Birçok başka nedenin de kayıt dışılığa teşviki arttırdığı ilerleyen bölümlerde anlatılacak olsa da bu rakamlar, Türkiye'nin Avrupa'nın en yüksek kayıt dışılığına neden sahip olduğuna dair ipuçları vermektedir.

2.3.1.2. Gelir Dağılımı

Kayıt dışı ekonominin önemli etmenlerinden birisi de ülke içerisinde ve kurumlar arasında oluşan gelir dağılımının adaletsizliğidir. Bunun sebebi ise, gelirden düşük pay alan grupların gelirini arttırmak amacıyla kayıt dışı istihdama arz yaratması durumunda ortaya çıkmaktadır. Gelişme yolundaki ülkelerde özellikle orta sınıfın azlığı, alt ve üst tabakaların yoğunluğu; kayıt dışı ekonominin önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır.

Tablo 3. Avrupa Ülkeleri 2012 Yılı GINI Katsayıları

Ülke	GINI	Ülke	GINI	Ülke	GINI	Ülke	GINI
Avusturya	30,48	**Letonya**	35,48	**Finlandiya**	27,12	**Slovakya**	26,12
Belçika	27,59	**Litvanya**	35,15	**Fransa**	33,1	**Slovenya**	25,59
Bulgaristan	36,01	**Lüksemburg**	34,79	**Almanya**	30,1	**İspanya**	35,89
Hırvatistan	32,51	**Hollanda**	27,99	**Yunanistan**	36,68	**İsveç**	27,32
Kıbrıs	34,31	**Norveç**	25,9	**Macaristan**	30,55	**İsviçre**	31,64
Çek C.	26,13	**Polonya**	32,39	**İrlanda**	32,52	**Türkiye**	40,17
Danimarka	29,08	**Portekiz**	36,04	**İtalya**	35,16	**İngiltere**	32,57
Estonya	33,15	**Romanya**	34,88				

Not: Almanya dışındaki ülkeler için en güncel veri olarak 2012 yılı kullanılmış, Almanya için bu yıl 2011 olarak verilmiştir.

Kaynak: World Bank-World Development Indicators, (Çevrimiçi), data.worldbank.org /data.../world-development-indicators, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

Bu durum Türkiye'yi tüm Avrupa ülkeleri arasında en adaletsiz dağılıma sahip ülke yapmaktadır. Yukarıdaki tablo 3'e göre de Türkiye'de gelir Avrupa'nın geneline

göre daha adaletsiz dağılmaktadır.

Ücretlerin reel olarak gerilemesi kayıt dışı ekonomiyi yaratan önemli bir faktördür. 1980'li yıllardan sonra ekonomik hayatta yaşanan dengesizlikler, uygulanan yanlış siyasi politikalar ve yaşanan ekonomik krizlerin işverenlerin ve çalışanların gelirlerini etkilediği ve gelir dağılımında adaletsizliğe sebep olduğu söylenebilir. Gelir seviyesinin düşük işsizlik oranının yüksek olması ile, kayıt dışı istihdamın belli bir kısmı çalışanların kendi isteklerinin dışında işverenler tarafından emeğin sömürüsü olarak ortaya çıkmakta, belli bir kısmı ise kendi istekleri doğrultusunda kayıtlı olarak çalıştıkları bir iş olmasına rağmen ek gelir sağlayarak gelirini artırmak amacıyla kayıt dışı çalışmaya yönelmektedir[68].

2.3.1.3. Vergi Adaleti

Vergi adaleti mükelleflerin vergi ödeme potansiyeline göre vergilendirilmesi şeklinde algılanabildiği gibi sosyo-ekonomik düzenlemelere de imkan tanıyan önemli bir kavramdır. Vergi sisteminin adil olması, toplam vergi yükünün eşit ödeme gücüne sahip olanlara eşit, eşit olmayanlara ise farklı biçimde dağıtılmasına ve vergilemede sübjektifleştirmenin sağlanmasına bağlıdır. Hükümetlerin yüksek vergi oranlarının etkilerini azaltmak için muafiyet ve istisna uygulamasına gitmeleri de vergi adaletinin bozulmasına imkan sağlar. Bu muafiyet ve istisnalardan yararlanamayan mükellefler daha az vergi verebilmek maksadıyla vergi kaçakçılığı yoluna başvurabilirler[69].

Kayıt dışı sektör, aşırı düzenleme (yüksek vergi oranları ve resmi sektörün girişi için yüksek maliyet), verimsiz ve bozuk bir uygunluk denetleme sistemi ile birleştirildiğinde ortaya çıkar. Bir ülkenin resmi sektörüne yönelik engeller yüksek olduğunda, vatandaşlar geçim araçlarını üretmek için kendi hesabına çalışmaya zorlanmaktadırlar. Dahası, bazı işletmeler vergi kaçakçılığı aracı olarak ya da yasadışı faaliyetleri örtbas etmek için gayri resmi kalmayı seçmektedirler[70].

Aşırı düzenleme ise, genelde vergiyle ilgilidir. İşletmelerin özellikle iş faaliyetlerini yürüttüğü sırada karşılaştığı vergi yükü bazı durumlarda onları kayıt dışılığa itmektedir. Vergi, kavram olarak bireylerin, özellikle iş yapma amaçlarına ters düştüğünden bir tepkiyi doğurmaktadır. Burada kasıt bireysel varlık artırımıdır.

[68] Sema Betül Azaklı, "Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam ve Ekonominin Boyutu", (Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman, 2009, s.29.
[69] Kıldiş, **a.g.e.**, s.187.
[70] Sarılı, **a.g.e.**, s.38.

Vergiler, ürün üretiminden veya hizmetten kaynaklanan gelirleri kısıtlamış olur. Bu sonuçtan sakınan mükellefler de vergiden kaçınma yoluna dolaylı yoldan ise kayıt dışı ekonomiye çekilebilirler. Verginin işletmeler için kritik maliyet unsurlarından biri olarak görülmesi, kayıt dışı ekonominin bu yükten kaynaklandığı düşüncesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda, rekabetin gittikçe arttığı güncel toplumlarda edinilen karlar giderek azalmaktadır. Bu durum işletmelerin iş yapma teşvikini azaltmakta olup kayıt dışılıkla ilgili tercihlerini arttırmaktadır[71].

Vergi sisteminin kolay anlaşılır olmaması, adalette yoksun olması, oranların karşılanabilecek miktardan çok daha fazla olması, vergi otoritelerinin verimsizliği, vergi mükelleflerinin dayatılan yükümlülüklere itaat etmesini zorlaştırmaktadır. Tablo 4'de Türkiye vergi yükü listelenmektedir.

Tablo 4.Türkiye'nin Vergi Yükü Değerleri

YILLAR	BAZLI) (1)(BİN TL)	GELİRLERİ(*)(2)(BİN TL)	YÜKÜ (%) (2/1)	GELİRLERİ (3)(BİN TL)	VERGİ YÜKÜ (%)(3/1)
2002	350.476.089	65.188.479	18,6	59.644.416	17,0
2003	454.780.659	89.893.112	19,8	81.783.798	18,0
2004	559.033.026	111.335.368	19,9	100.373.326	18,0
2005	648.931.712	131.948.778	20,3	119.627.198	18,4
2006	758.390.785	151.271.701	19,9	137.480.292	18,1
2007	843.178.421	171.098.466	20,3	152.835.111	18,1
2008	950.534.251	189.980.827	20,0	168.108.960	17,7
2009	952.558.579	196.313.308	20,6	172.440.423	18,1
2010	1.098.799.348	235.714.637	21,5	210.560.388	19,2
2011	1.297.713.210	284.490.017	21,9	253.809.179	19,6
2012	1.416.798.490	317.218.619	22,4	278.780.848	19,7
2013	1.567.289.238	367.517.727	23,4	326.169.164	20,8
2014	1.748.167.817	401.683.956	23,0	352.514.457	20,2
2015	1.953.561.332	464.886.790	23,8	407.474.654	20,9

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2015 Faaliyet Raporu:141

Karmaşık vergi sisteminin bir göstergesi de vergi sisteminde kesinlik olmamasıdır. Herkes kamu harcamalarının finansmanı için mali gücü oranında vergi ödemekle yükümlü olup, vergi yükünün eşit ve adaletli bir biçimde dağılımı maliye politikasının sosyal amacını oluşturmakta olduğu halde vergi yükü adaletsiz bir şekilde

[71] İhsan Cemil Demir ve Mustafa Küçükilhan. "Vergi Mükelleflerinin Kayıt Dışı Ekonomi Algısı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9 S.1 (Bahar 2013), s.35.

dağılmakta ve kayıt dışı ekonominin artmasına sebep olmaktadır[72].

Vergi mükelleflerinin keyfi uygulamalara maruz kalması ve vergi durumunda sıklıkla meydana gelen değişiklikler kayıt dışılığa olan teşviki arttıran unsurlar olarak sayılabilmektedir. Vergi oranlarının fazla olması ve çeşitli gelir ya da çıkar gruplarının vergiden muaf olması vergide adaletsizliğe sebep olmakta ve iktisadi olarak değer kaybına sebep olurken mükelleflerin güvenini sarsmaktadır. Vergi yükünün dengeli dağılması, mükelleflerin vergiye pozitif yaklaşmasını sağlarken, tam tersi bir durum mükelleflerin vergiye karşı isteksizliğini çoğaltmaktadır[73].

Vergilendirmede yatay adalet, aynı gelir grubunun aynı şekilde vergilendirilmesiyken, dikey adalet farklı gelir gruplarının farklı şekilde vergilendirilmesidir. Bir başka deyişle vergilemede yatay ve dikey adaletin hayata geçirilmesi, kayıtlı ekonomi teşvikinde belirleyici rol oynamaktadır çünkü vergide dikey adalet, ortalama vergi oranlarının ödeme gücüne paralel olarak yükseltilmesini gerektirdiğinden artan oranlı vergi tarifeleri de aynı şekilde ekonominin kayıtlanmasına hizmet edecektir [74].

2.3.2. Yönetsel Sebepler

Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde en önemli nokta siyasal gücün bütün fonksiyonları ve kanallarıyla kayıt dışı ekonomiyi azaltmaya yönelik çalışmalarındaki kararlı tutumudur. Vergi sisteminin belirsizliği, sık aralıklarla çıkartılan vergi afları , denetim elemanlarının yetersizliği ve denetimlerin etkin olmaması, ceza oranlarının caydırıcı nitelikte olmaması, halkın gözünde siyasal iradenin kararlılığı ile ilgili çelişki oluşturan bir durumdur. Siyasal irade kayıt dışı ekonominin önlenmesine yönelik ciddi bir biçimde mücadele içinde olduğunu halkın her kesimine, gerekli araç ve uygulamalar ile hissettirmeye çalışmalıdır[75].

Siyasal iktidarlar tarafından devamlı surette çıkarılan aflar vergi adaletsizliğine

---

[72] Ayşe ŞAAN, "Türkiye'de Vergi Kaçakçılığının Önlenmesinde Vergi Denetiminin Etkinliği", **(**TÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2008, s.12.

[73]Muhlis Bagdigen ve Arzu Erdoğan, "Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar,** C. 47 S. 548 2010, s. 106.

[74] Veli Kargı ve Cihan Yüksel, "Türkiye'de Vergi Aflarının Vergi Adaleti ve Mükellefler Üzerine Etkileri", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Seri.54, 2010, s.24.

[75]Sedat Abdullah Arısoy,"Kayıt Dışı Ekonominin Kavranması Kapsamında Sistem Değişikliği Önerileri", **Vergi Dünyası** , S. 262 (Haziran 2003) , s. 132.

neden olmaktadır. Vergi aflarının ülkemizde çok sık aralıklarla uygulanması nedeniyle, vergilerini zamanında ve dürüstçe ödeyen mükellefler cezalandırılmaktadır. Dolayısıyla zamanında vergisini ödeyen mükellefi vergiyi ödememeye ve vergi kaçırmaya teşvik etmektedir[76].

2.3.3. İktisadi Sebepler

Milli gelirin adaletsiz dağılımı iktisadi sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum vergi yoluyla iyileştirilebileceği gibi çeşitli teşviklerle de iyileştirilebilir. Gelir adaletini iyileştirmek spesifik olarak gelişmekte olan ülkelerde orta gelir tuzağını yarattığından kayıt dışı ekonomiyi teşvik etmektedir. Formalite yükü altında ezilen orta gelirli küçük işletme daha önce de bahsedilen yollarla kayıt dışı ekonomiye teşvik olacaktır. Kurumsallaşma seviyesi düşük olan şirketlerde özellikle denetim ve belge düzeni yoksunluğu sebebiyle vergi kaçakçılığında eğilime rastlanmaktadır[77].

İşletmeler arası yaşanan haksız rekabet ortamı da kayıt dışı ekonomiye sebep olabilmektedir. Çünkü bazı ekonomilerde, çeşitli işletmelere verilen ayrıcalıklar diğer işletmeler tarafından kayıt dışılığa başvurularak eritilebilmekte bu durum da vergi kaçakçılığı, kayıt dışı işçi çalıştırma gibi durumlara sebebiyet verebilmektedir. Bu ayrıcalıklar vergi muafiyeti olabileceği gibi vergi indirimi, çalışanlarının maliyetini karşılama şeklinde olabilmektedir. Bu bağlamda aynı piyasada faaliyet gösteren işletmeler farklı maliyetlere maruz kalmakta olduğundan kayıt dışı ekonomi artmaktadır[78].

2.3.4. Psikolojik Sebepler

Psikolojik ve yönetsel politik faktörler birbiri üzerinde karşılıklı etki yarattığından bunları birbirine bağlı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Doğal olarak, kişinin öznel yaşantısını nasıl algıladığı davranışlarına yansımaktadır. Aynı şekilde, politik olarak, bireyin hükümeti nasıl algıladığı, resmi veya gayri resmi

[76] Önder, **a.g.e.** , s.31.
[77] Işık ve Acar, **a.g.e**. , s.120.
[78] Suphi Aslanoğlu ve Seyfi Yıldız, "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Olgusu, Bu Olguyu Azaltmaya Yönelik Çözüm Arayışları ve Bir Öneri: Rasyo Analizi Yoluyla Etkin Bir İnceleme Sisteminin Oluşturulması**", Sosyo Ekonomi,** S.6 (Temmuz-Aralık 2007), s.134.

faaliyette bulunma arzusunu etkiler. Bu açıdan bakıldığında, bir hükümetin vergi çıkarma meşruluğu aslında vatandaşların maaşlarının veya kazançlarının bir bölümünü devrettiği bir psikolojik sözleşmedir[79].

Eğer bir hükümet adil olarak algılanırsa ya da vatandaşlarının çıkarları göz önünde bulundurularak faaliyet gösteriyorsa, bir kişi devletin kurumlarının meşruluğunu kabul eder. Bu açıdan bakıldığında, kayıt dışı çalışmak için bir teşvik, bir kişinin bir devletin tahsilat kurumlarından elde ettiği kazançların tümünü elde tutma isteğidir. Devletin pozitif olarak algılanması, kayıt dışılığa olan teşviki azaltmaktadır. Bununla birlikte, devlet büyük ölçüde yurttaşlarının çıkarlarından koparılmış veya ayrılmış görünüyorsa ya da insanlar hükümetin kayıtsız ve sebepsiz bir biçimde vergi toplamakta olduğuna inanıyorsa, vatandaş ile hükümet arasındaki psikolojik sözleşme meşruluğunu kaybeder[80].

2.3.5. Toplumsal Sebepler

Kayıt dışı ekonominin gelişimine yol açan bir başka etken de sosyal yaşamdır. Sosyal yaşamı oluşturan bireylerin yaşantıları onları ekonomide kayıt dışılığa itebilmektedir. Toplumun dinamikleri olan kültür yapısı, eğitim seviyesi ve çoğunlukla köyden kente göç kavramı gibi sosyal olan faktörlerdir[81].

Kayıt dışı ekonomiye neden olan sosyal faktörler, dört madde olarak sınıflandırılabilir. Bunlar, nüfus yapısı, eğitim yapısı, mesleğin türü ve diğer demografik faktörlerdir.

2.3.5.1. Nüfus Yapısı

Kayıt dışı ekonominin istenmeyen gelişimine yol açan en önemli sosyal etkenlerinden biri nüfus yapısıdır. Nüfusun beklenmedik ya da hazırlıksız bir şekilde hızlı artışı ve iç göç istediği işlerle ya da herhangi bir işle buluşamayan bir iş gücü yaratmaktadır. Bu durum bir yandan işgücü piyasasında rekabeti arttırıp çalışanlar için koşulları kötüleştirirken, bir yandan geçinme derdinde olan kimseleri suç ekonomisine

[79] Ulvi Sandalcı ve İnci Sandalcı, "Vergi Ahlakı ve Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi: OECD Ülkeleri Özelinde Bir İnceleme", **Sakarya İktisat Dergisi,** C. 6, S. 1, 2017, s.74.
[80] İpek Selçuk ve İlknur Kaynar, "Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma", **Yönetim ve Ekonomi,** C.16 , S.1, 2009, s.175.
[81] **a.g.e**. , s.178

itmekte ve bu da istenmeyen toplumsal problemler yaratabilmektedir[82].

Çalışan bireylerin gelir seviyesinin düşük olması, ekonomik kriz, hızlı nüfus artışı ve iç göçlerin yoğun olduğu dönemlerde işsiz kalan kesimin kayıtlı ekonomide bulamadığı istihdam imkanlarını kayıt dışına yönelerek elde edebildikleri gibi işverenlerin de ekonomik kriz ve durgunluğu atlatabilecek iktisadi güce sahip olmayan kesiminin krizin etkilerini minimuma indirmek amacı ile kayıt dışı faaliyetlere yönelmesi söz konusudur[83].

2.3.5.2. Eğitim Yapısı

Eğitim seviyesi, mükellefin vergi bilincini geliştirmesi bakımından önemlidir. Eğitim seviyesinin düşük olması, mükellefin vergi bilincini düşürür. Vergi bilinci gelişmeyen mükellef, daha fazla vergi kaçırmaktadır. Vergi mükelleflerinin hatta tüm kesimin vergi kavramı ve anlayışı ile ilgili görüşlerinin olumlu olmasını sağlamak için, toplumda vergi bilinci ve ahlakının oluşturulması ve geliştirmesine katkı sağlayacak eğitim programlarına ihtiyaç olacaktır. Mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının oluşumunu sağlayan ve vergiye karşı direnişinde önemli rol oynayan faktör vergi ahlakıdır. Vergi ahlakı; "mükellefin vergiyi manevi bir disiplinin etkisi altında, bir görev ve borç olarak kabul etmesi" olarak tanımlamıştır[84].

Kayıt dışı ile mücadele de toplumsal değer yargıları ile birlikte var olan kayıt dışının oluşmasını ve büyümesini engelleyecek önemli faktörlerden birisi çevresel baskıdır. Toplumda vergi ahlakı ve vergi bilincinin var olması ile birlikte çevresel baskının oluşumu sağlanacaktır. Çevresel baskı kayıt dışılığın dışlanmasını ve bu olgunun toplumsal bir norm haline gelmesi ile sonuçlanacaktır. Toplumda böyle bir çevre baskısının oluşması durumu kendiliğinden dengeleyici bir rol üstlenecek ve kayıt dışının artışını engelleyecektir[85].

Eğitim seviyesi ile kayıt dışı ekonomi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. İşverenlerin, çocukların ve üniversite öğrencilerinin vergi bilinci geliştirmek ve sosyal güvenlik konularında bilgi sahibi olmalarını sağlamak amacıyla yaz ve kış

---

[82] Tuncay Güloğlu, "The Reality of Informal Employment in Turkey", International Programs Visiting Fellow Working Papers, Cornell University, 2005, (Çevrimiçi) http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf, (Erişim Tarihi: 15.06.2017).
[83] Işık ve Acar, **a.g.e.** , s.120
[84] Şaan. **a.g.e.** , s.17
[85] Aslanoğlu, ve Yıldız. **a.g**.e, , s. 131

dönemlerinde düzenlenen eğitim seminerlerinde ve gençlik kamplarında farkındalık eğitimi verilmesi, kayıt dışı ekonominin taraflarını oluşturan işçi işveren ve kayıt dışı ekonomiden etkilenen diğer sosyal taraflar ile kayıt dışı ekonominin içinde önemli bir yere sahip olan kayıt dışı istihdam hakkında kayıt dışı çalışmanın olumsuz etkileri ve sigortalı işçi/işveren hak ve yükümlülükleri konularında bilinçlendirilmeleri ve sosyal güvenlik anlayışın yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla ilgili tüm kesimlere yönelik eğitim modülleri hazırlanmasını, ayrıca başta çocuklar olmak üzere toplumun tüm kesiminde vergi bilinci ve sosyal güvenlik anlayışını geliştirmek amacıyla görsel medyada izlenme oranları yüksek eğitici program, çizgi film veya dizilerde programın içeriğine uygun olarak vergi bilincini oluşturmaya ve geliştirmeye uygun senaryoların hazırlanarak yayınlanmasının sağlanması ile ilgili çalışmaların yapılması, kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesine etken oluşturacaktır[86].

2.3.5.3. Diğer Demografik Etkenler

Bazı demografik özellikler, kişilerin vergi ödemeleri konusundaki davranışlarını etkilemektedir. Mükelleflerin, "*yaş*", "*cinsiyet*" , " *mesleki durum*" ve "*medeni hal*" gibi durumlarının vergi ödeme davranışı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bireylerin yaşları ile vergi bilinci ve ahlakı arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Yaşı büyük mükelleflerin genç mükelleflere kıyasla vergi bilinç ve ahlakı daha yüksektir. Genç yaştaki mükelleflerin gelirlerinin düşük olması, yaşlılara kıyasla daha fazla tüketim ve yatırım odaklı olmaları, hayat standartlarını daha üst seviyeye taşıma istekleri vergi ödeme eğilimlerini azaltmakta olup, yaş bakımından daha büyük olan bireylerin maaşları iş hayatındaki bulunduğu süre ve tecrübelerine istinaden daha yüksek olup, hayat standartlarını yükseltme isteği gençlere göre daha az olduğundan vergi ödemelerine karşın direnç ve olumsuz tepkileri daha azdır. Yurt içi ve yurt dışında yapılan çeşitli araştırmalara göre cinsiyet faktörünün de vergi ahlakı ve bilincine etken olduğu görülmektedir. Kadınların vergi ahlak ve bilinci erkeklere oranla daha yüksek olduğu yapılan çalışmalarda ortaya çıkmış olup, sosyal psikologlar ise bu durumu topluma bağımlılık derecesi ile bağdaştırmışlardır. Mükelleflerin mesleki durumları da vergi ahlak ve bilincine etki eden faktörlerden olup, gelirlerini artırabilme imkanları olan meslek mensuplarının, gelirlerini artırabilme imkanı olmayan ücretlilere kıyasla vergi

[86] Kalkınma Bakanlığı, Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ocak 2015

ahlakının zayıf olduğu görülmektedir. Bireylerin medeni durumları da vergi ahlak ve bilincine etki eden demografik etkenler arasında yer almaktadır. Gerek yurt içi gerekse yurtdışında yapılan araştırmalara göre medeni duruma göre vergi bilincinin oluşumu ve vergi ahlakı ülkeden ülkeye farklılık göstermekte olup, yurt dışında yapılan bir araştırmaya göre medeni hali evli olanların vergi ahlakı bekar olanlara kıyasla daha yüksektir[87].

2.4. Kayıt Dışı Ekonominin Ülke Ekonomisin Üzerindeki Etkileri

Bu bölümde kayıt dışı ekonominin etkilerinden bahsedilecek ve bu kavram Türkiye üzerinden detaylandırılarak bazı çözüm önerilerine yer verilecektir.

2.4.1. Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri

Kayıt dışı ekonominin düşük verimliliğe sahip olduğu ve bu nedenle ülkelerin düşük büyümesine katkıda bulunduğu yönünde yaygın bir varsayım bulunmaktadır. Verimlilik hem ülkeler hem de bireyler için önemlidir, çünkü yaşam standartlarını sınırlandırmaktadır. Birçok bağlamda, kayıt dışı işletmeler ve işçiler, resmi işletmeler ve işçilerden daha az verimlidir.

Kayıt dışı ekonomi düşük üretkenlik ve düşük gelirli ülkelerle ilişkili olmasına rağmen, yüksek gelirli ülkelerde büyümeye etkide bulunur ve daha da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda kayıt dışı ekonomi gelişmemiş ülkelerde olduğu kadar gelişmekte olan ülkelerde de önemlidir.

Gelişmekte olan ülkelerde, nüfusun büyük bir kısmı geçim kaynakları için "kayıt dışı ekonomi"ye bağımlıdır. Nüfusun büyük bir bölümünün gelirleri, genellikle, tarım veya küçük işletmeler tarafından sağlanmaktadır. Enformel ekonomi çoğunlukla hizmet sektöründe var olmakla birlikte, resmi ya da gayrı resmi kuruluşlarda istihdam edilmektedir, ancak sosyal güvenlikten yoksun olup, istihdam ve güvenlik mevzuatının radar ekranının altında çalışmaktadırlar. GSYİH'nin en büyük kısmı kayıtlı ekonomide

[87] Engin Can ve İsmihan Duran, "Demografik Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: İstanbul İli Örneği", **Finans Politik Ekonomik Yorumlar,** C. 52 S. 606, 2015, s.62.

üretilebilmesine rağmen, gelişmekte olan çok sayıda ülkedeki çoğu insan kayıt dışı ekonomide yaşamaktadır[88].

Kayıt dışı pazarların, birçokları için alternatif bir istihdam ve üretim biçimi oluştursa da, büyük maliyetleri bulunmaktadır. Bunlar, vergi kaçakçılığı, hukukun üstünlüğüne saygısızlık, haksız rekabet, olarak sıralanabilmektedir. Gelişimi hızlandırmak ve gerekli politikaları benimsemek için kayıt dışı ekonominin dinamiklerine ve kayıt dışı pazarların kalkınma üzerindeki etkisine yol açan faktörleri daha iyi analiz etmek gerekmektedir.

Türkiye'de gelişmekte olan bir ülke olarak ve bahsedildiği üzere Gayri safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'nın % 30'unun kayıt dışı olduğu bilinen bir ülke olarak bu kavramdan oldukça etkilenmektedir.

2.4.2. Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye

Türkiye'de birçok resmi firma vergilerden kaçınmakta ve beyan edilmemiş emek kullanmaktadır. Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonomi ile mücadele büyük önem taşımaktadır. Ekonominin rekabet gücünün artırılması ve kamu finansmanının sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ancak kayıt dışılığın azaltılması ile mümkün olabilecektir. Buna göre, Türkiye'de kayıt dışı faaliyetleri azaltmak ve kayıtlı ekonomiyi teşvik etmek için uygun politikaların tasarlanması, güçlü toplumsal ve siyasi iradeyle tüm kesimlerin katıldığı kapsamlı bir mücadele stratejisi oluşturulması, kayıt dışı ekonominin kayıplarına yönelik olarak toplumun bilinçlendirilmesi, kayıt altına girmenin teşvik edilmesi, mevzuat ve işlemlerin daha açık ve anlaşılır hale gelmesi, etkin bir denetim ve ceza sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması, ilgili kuruluşlar arasında veri paylaşım sistemlerinin kurularak koordinasyonun sağlanması ve etkin hale getirilmesi amacıyla, 2009 yılında bir genelge yayınlanmış ve "Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008–2010" hazırlanmıştır[89].

Türkiye'de kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin GSMH'ye oranı oldukça yüksektir. İstikrarsız fiyat dalgalanmaları, yüksek enflasyon, yüksek vergi oranları vatandaşların kayıt dışılığa yönelmelerinin başlıca sebeplerindendir. Özellikle gelişmekte olan

[88] Şerife Özsuca, "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** C.58, S.2 , 2003, s.144.
[89] Resmi Gazete, (Çevrimiçi) http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/02/20090205-4.htm, ,(Erişim Tarihi: 15.02.2017).

ülkelerde düşük verimlilik ve işsizlik gibi sorunlar da kayıt dışılığı tetikleyici etmenlerdir. Kayıt dışılıkla mücadele edebilmek ancak onu yaratan sebepleri tam ve doğru olarak belirleyip bunlara yönelik doğru ve kesin önlemler alınması ile mümkün olabilir. Türkiye'de kayıt dışılığın önemli sebeplerinden olan vergi muafiyetlerinin daraltılması, vergi oranlarının da düşürülerek vergi tabanının genişletilmesi ile kayıt dışılık azaltılabilir. Bunun yanı sıra, vergi cezalarının arttırılması ve vergiyi denetleme kanallarının güçlendirilmesi de önemlidir.

Türkiye'de kayıt altına alınmayan ekonominin en önemli nedeni 1980 sonrasında serbest piyasaya geçiş ve uzun dönemler devam eden yüksek enflasyon olmuştur. Kayıt dışı ekonomiye dayalı bir büyüme tercihinin yapılması vergi gelirlerinde kayıplara sebep olmuştur. Vergi gelirlerindeki azalışla birlikte kronikleşen bütçe açıklarının finansmanı büyük sorun teşkil etmiştir. Bütçe açıklarının finanse edilmesi için ise etkin bir vergi politikası uygulanması ve bununla birlikte kamu harcamalarında kısıtlanmaya gidilmesi gerekmektedir. Fakat gerek yanlış politika ve uygulamalarla gerekse yüksek enflasyonun varlığı ile kayıt dışı ekonominin büyümesinin önüne geçilememiştir. Kayıt dışı ekonomi yapısı itibariyle büyüklüğü tahmin edilemeyen bir olgudur. Bu nedenle de zaman içinde kayıt dışı ekonominin doğurduğu vergi kaybı ve boyutları çeşitli yöntemler kullanılarak tahmin edilmeye çalışılmıştır[90].

Türkiye'de anket yöntemine göre 2012 yılının başında bu rakam %38,4 iken, 2011 yılında % 39,2, 2010'da %41,99, 2009'da % 43 ve 2008 yılında % 41,77 olarak gerçekleşmiştir[91].

[90] Nursel Aydıner Avşar, ve Arzu Alvan Bozdereli , "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Sisteminin Rolü", **Ankara Sanayi Odası Yayın Organı**, (Kasım-Aralık 2012), s.56.

[91] SGK, (Çevrimiçi) Http://Www.Sgk.Gov.Tr/Wps/Portal/Tr/Sigortalilik/Kayitdisi_İstihdam/ Kayitdisi_ İstihdam_Oranlari , (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

Tablo 5. Vergi Makası Değişim Tablosu

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Avustralya	27,7	26,93	26,75	26,83	26,65	27,27	27,42	27,66	28,35	28,58
Avusturya	48,7	49,03	47,95	48,17	48,54	48,84	49,18	49,42	49,62	47,15
Belçika	55,5	55,88	55,65	55,93	56,09	55,99	55,66	55,59	55,28	53,96
Kanada	31,2	31,27	30,53	30,42	30,67	30,82	31	31,58	31,54	31,4
Şili	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Çek Cumhuriyeti	42,8	43,44	42,01	42,13	42,61	42,45	42,44	42,61	42,77	42,97
Danimarka	39,1	38,94	37,56	36,42	36,6	36,72	36,41	36,26	36,44	36,46
Estonya	39	38,38	39,17	40,09	40,26	40,41	39,92	40,03	39,05	38,93
Finlandiya	43,8	43,84	42,5	42,29	42,35	42,49	43,11	43,6	43,54	43,77
Fransa	49,7	49,76	49,84	49,9	49,96	50,1	48,81	48,39	48,42	48,07
Almanya	51,8	51,34	50,79	49,05	49,68	49,63	49,22	49,25	49,38	49,43
Yunanistan	42	41,5	41,29	40,06	43,19	42,91	41,59	40,52	39,18	40,24
Macaristan	54,5	54,1	53,1	46,61	49,49	49,52	49,03	49,03	49,03	48,25
İzlanda	30,5	30,94	30,53	33,36	34,08	33,82	34,12	33,66	34,25	34,04
İrlanda	22,2	22,3	24,74	25,83	25,82	26,93	27,58	27,94	27,33	27,13
İsrail	24,9	22,9	21,3	20,72	20,78	20,39	20,35	21,56	21,56	22,13
İtalya	46,3	46,65	46,79	47,18	47,6	47,72	47,84	47,78	47,85	47,77
Japonya	29,3	29,47	29,18	30,23	30,85	31,27	31,58	31,96	32,29	32,42
Kore	19,7	19,98	19,47	20,15	20,5	21,01	21,51	21,71	22,2	22,2
Letonya	42,2	41,35	40,88	44,04	44,21	44,27	43,72	43,02	42,51	42,61
Lüksemburg	35	34,66	33,87	34,33	36,26	36	37,23	37,65	38,39	38,44
Meksika	15,9	15,94	15,32	15,98	18,73	19,16	19,26	19,53	19,8	20,13
Hollanda	38,6	39,2	38,02	38,1	38,03	38,75	41,51	39,83	37,05	37,45
Yeni Zelanda	20,5	20,51	17,05	16,99	15,87	16,39	16,89	17,25	17,56	17,89
Norveç	37,5	37,59	37,3	37,29	37,57	37,41	37,35	36,9	36,62	36,22
Polonya	38,1	34,69	34,12	34,21	34,32	35,51	35,57	35,68	35,73	35,78
Portekiz	37,3	36,95	36,54	37,13	38	37,6	41,38	41,15	42,07	41,47
Slovakya	38,4	38,84	37,71	37,92	38,83	39,62	41,13	41,25	41,37	41,49
Slovenya	43,2	42,88	42,24	42,54	42,65	42,5	42,37	42,51	42,57	42,67
İspanya	38,9	37,99	38,26	39,75	39,99	40,62	40,66	40,72	39,39	39,48
İsveç	45,3	44,81	43,23	42,76	42,81	42,86	43,01	42,46	42,61	42,82
İsviçre	22,3	21,86	21,96	22,13	22,35	22,13	22,2	21,87	21,81	21,75
Türkiye	42,2	38,72	36,74	36,98	37,03	37,13	37,36	38,09	38,19	38,1
İngiltere	34,1	32,78	32,41	32,58	32,46	32,09	31,36	30,96	30,81	30,77
ABD	30,9	30,02	30,28	30,75	29,91	29,84	31,45	31,64	31,57	31,71

Kaynak:OECD.https://data.oecd.org/tax/tax-wedge.htm#indicator-chart,(Çevrimiçi), (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

Ülkemizde bu oran son 10 yılda %4'lük bir azalma göstermiş görünmektedir.

"Vergi takozu" işgücüne katılan bir kişi başına kamunun kazandığı primlerin tamamına denmektedir. Bu miktarın yüksek olması, işletmeler için artı bir maliyet olmaktadır. Bu bağlamda işletmelerin bulduğu çözüm, kayıt dışı işgücü edinmektir. Kayıtlı olmayan işçiler ise kayıt dışı ekonominin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bunun sonucu olarak, bu maliyetin az olduğu bölgelere yatırımlar kaydırılmaktadır. Bu yasal bir kayıt dışılık olarak görülürken, işçilerin maaşlarının az gösterilmesi veya çalışanın hiç gösterilmemesi yasal olmayan kayıt dışılık sayılmaktadır.

Kayıt dışı istihdamın yanında bir diğer önemli kayıt dışı ekonomi unsuru da vergi kaybıdır. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı tarafından yapılan incelemelere göre; 2012 yılında 4.535.523.091 TL, 2013 yılında 8.561.313.250 TL, 2014 yılında 7.939.389.423 TL, 2015 yılında 9.803.999.983 TL ve 2016 yılında 7.234.873.130 TL vergi kaybı tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu vergi kayıplarına karşılık; vergi müfettişlerince 2012 yılında 8.776.095.415 TL, 2013 yılında 19.086.884.477 TL, 2014 yılında 16.582.633.968 TL, 2015 yılında 18.843.082.627 TL ve 2016 yılında 15.904.492.736 TL vergi cezası kesilmiştir. MB verileri doğrultusunda; 2012-2016 döneminde toplam 12.424.014 mükelleften 281.974 mükellefin incelenmeleri sonucu 38 milyar lira vergi kaybı tespit edilmiş ve bu tespitler dışında 79 milyar lira ceza kesilmiştir[92].

Türkiye'de veriler bu şekilde iken Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin de kayıt dışı ekonomi rakamlarını incelememiz gerekmektedir. Çünkü dış ticaret hacmimizin önemli bir bölümünün AB ülkelerine olduğu düşünüldüğünde, rekabetçi sektörlerimizin geleceklerine dair fikir verebilmektedir. Aşağıdaki tabloda bazı ülkelerin 2003-2013 seneleri arasındaki kayıt altına alınmayan ekonomi durumları görülmektedir.

[92]Vergi Denetleme Kurulu, (Çevrimiçi) http://www.vdk.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fDosya%2fVDK%202016%20Faaliyet%20Raporu. (Erişim Tarihi:22.05.17).

Tablo 6. Bazı Ülkelerdeki Kayıt Dışı Ekonomi Oranları (%)

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Almanya	17,1	16,1	15,4	15,0	14,7	14,2	14,6	13,9	13,7	13,3	13,0
Fransa	14,7	14,3	13,8	12,4	11,8	11,1	11,6	11,3	11,0	10,8	9,9
Hollanda	12,7	12,5	12,0	10,9	10,1	9,6	10,2	10,0	9,8	9,5	9,1
İngiltere	12,2	12,3	12,0	11,1	10,6	10,1	10,9	10,7	10,5	10,1	9,7
İtalya	26,1	25,2	24,4	23,2	22,3	21,4	22,0	21,8	21,2	21,6	21,1
Portekiz	22,2	21,7	21,2	20,1	19,2	18,7	19,5	19,2	19,4	19,4	19,0
Hırvatistan	32,3	32,3	31,5	31,2	30,4	29,6	30,1	29,8	29,5	29,0	28,4
İsviçre	9,5	9,4	9,0	8,5	8,2	7,9	8,3	8,1	7,8	7,6	7,1
Norveç	18,6	18,2	17,6	16,1	15,4	14,7	15,3	15,1	14,8	14,2	13,6
Türkiye	32,2	31,5	30,7	30,4	29,1	28,4	28,9	28,3	27,7	27,2	26,5
AB ort.	22,4	22,1	21,6	20,9	20,1	19,4	19,9	19,7	19,3	19,0	22,4
ABD	8,5	8,4	8,2	7,5	7,2	7,0	7,6	7,2	7,0	7,0	6,6
Japonya	11,0	10,7	10,3	9,4	9,0	8,8	9,5	9,2	9,0	8,8	8,1
Kanada	15,3	15,1	14,3	13,2	12,6	12,0	12,6	12,2	11,9	11,5	10,8

Kaynak: SCHNEIDER, Friedrich. Size and development of the shadow economy of 31 European and 5 other OECD countries from 2003 to 2013: a further decline. Johannes Kepler Universität, Linz, 2013, 5-7., s.5-6.

Tablodan anlaşıldığı üzere, AB'nin lokomotif ülkelerinde kayıt dışılık oranları düşüktür. Fakat İtalya bu kapsamda değerlendirilememektedir. AB'nin üye ortalamasından elde edilen sonuçlar ülkemiz verileriyle kıyaslandığında arada önemli bir fark olduğu görülmektedir. Ayrıca ülkemizin de dahil olduğu AB üyesi olmayan 4 ülkeyi de sonradan eklediğimizde, 2013 yılı için AB ortalaması %18,4'ten % 22,4'e çıkmaktadır.

Öte yandan; bu tablonun incelenmesinde dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Şöyle ki yukarıda yer alan kayıt dışı ekonomi rakamları, GSMH'ye oranlanarak elde edilmektedir. Kayıt dışı ekonomi içerisinde yer alan sektörlerin milli gelirden aldığı payın parasal değeri, ülkelerin sahip olduğu GSMH değerleriyle kıyaslandığında; bazı ülkelerde düşük addedilen oranların bazı ülkelere göre bir hayli yüksek olduğu gözlenmektedir.

Schneider (2015), bu çalışmasının yanı sıra, 31 Avrupa ülkesi için 2014 ve 2015 yıllarında kayıt dışı ekonominin GSYİH'ye oranını da hesaplamıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan değerler aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 7. 31 Avrupa ülkesi için 2014 ve 2015 yıllarında kayıt dışı ekonominin GSYİH'ye oranı

Ülke	2014	2015	Ülke	2014	2015	Ülke	2014	2015	Ülke	2014	2015
İsviçre	6,9	6,5	**Almanya**	12,2	12,2	**Belçika**	16,1	16,2	**Portekiz**	18,7	17,6
Avusturya	7,8	8,2	**Danimarka**	12,8	12,0	**İspanya**	18,5	18,2	**İtalya**	20,8	20,6
Lüksemburg	8,1	8,3	**Finlandiya**	12,9	12,4	**Yunanistan**	23,3	22,4	**Macaristan**	21,6	21,9
Hollanda	9,2	9,0	**Norveç**	13,1	13,0	**Slovenya**	23,5	23,3	**Litvanya**	27,1	25,8
İngiltere	9,6	9,4	**İsveç**	13,6	13,2	**Polonya**	23,5	23,3	**Türkiye**	27,2	27,8
Fransa	10,8	12,3	**Slovakya**	14,6	14,1	**Malta**	24,0	24,3	**Hırvatistan**	28,0	27,7
İrlanda	11,8	11,3	**Çek Cumhuriyeti**	15,3	15,1	**Letonya**	24,7	23,6	**Romanya**	28,1	28,0
Estonya	27,1	26,2				**Kıbrıs**	25,7	24,8	**Bulgaristan**	31,0	30,6

Kaynak: Schneider, Friedrich. "Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 Other OECD Countries from 2003 to 2014: Different Developments?." Journal of Self-Governance and Management Economics 3.4 (2015): 7-29.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye, 2015 yılında kayıt dışı ekonominin arttığı birkaç ülkeden biridir. Bu oran Avrupa'nın genelinde düşme eğilimdedir.

2.4.3. Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Adımlar

Kayıt altına alınmayan ekonominin, ülke genelinde verdiği çeşitli zararlar düşünüldüğünde önlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, kayıt altına alınmayan ekonomi ile mücadelenin[93]; (i)Devlet tarafından gerçekleşmesi; (ii)Gelişime açık ve hazır olması; (iii) Hedeflerinin bulunması; (iiii) İstikralı bir şekilde devam etmesi; (iiiii) Eş zamanlı tüm kamu ve özel kuruluşlarca benimsenmesi; (iiiiii) Aktif bir takip sisteminin oluşması; (iiiiiii)Kayıtlı ekonominin özendirilmesi gerekmektedir.

Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede ülkemizin bir takım avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Fakat bu avantajların fırsata çevirme kapasitesi olmakla beraber, dezavantajlarından ötürü karşı karşıya olabileceği tehditlerde mevcuttur. Bu bakımdan aşağıdaki tabloda Swot Analizi yer almaktadır.

[93]Gelir İdaresi Başkanlığı, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010, Yayın No:87, Ankara , (Nisan 2009), s.38.

Tablo 8. Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler

Olumlu Yanlar	Olumsuz Yanlar	Fırsatlar	Tehditler
Bilgi teknolojilerinin yaygın kullanımı	Tanım farklılıkları ve ölçme sorunları	Kayıt dışı faaliyetlerin kanunsuz ve ahlak dışı olması yönündeki inanış	Kişilere kısa vadede gelir ve fayda sağlaması
Kolluk kuvvetlerinin eylem yetkisinin bulunması	Üretimin teşvik edilmesini sağlayacak mevzuat hükümlerinin yokluğu	Ülkemiz üst yönetiminin kararlı desteği	Kayıt dışı faaliyet gösterenlerin rekabet gücünü arttırması
Sosyal güvenlik kurumlarının birleşmesi ile norm birliğinin sağlanması	Mevzuatın piyasalardaki gelişmeleri takip edememesi ve mevzuatın uygulanmasında engellerle karşılaşılması	Kayıt altına alınmayan ekonomi ile mücadele içinde olmak	Tarım ve hizmet gibi sektörlerin yapıları gereği izleme ve denetlenme zorluğu
Teşvik Yasalarının Rolü	Bürokrasinin Fazlalığı	Hızlı Teknolojik Gelişmeler	İşsizlik
Kuramların Veri Ambarı Kapasitesinin Yüksekliği	Taksitlendirme Ve Kriz Dönemi Dışında Yapılan Aflar	Siyasi İstikrarı Sağlamak	Ülkenin Performansını Olumsuz Yönde Etkilemek Etkilemesi
İhbar Ve Şikâyetlerin Anında Değerlendirilebilmesi	Erken Emeklilik Ve Prim Oranlarının Yüksekliği	Uluslararası Deneyimlere Erişim Ve Uyum Olanaklarının Çoğalması	Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik
Özellikli Sektörlerde Bandrol Ve Marker Gibi İşlevler	Kurumlar Arasında Koordinasyon Ve İşbirliğinin Yeterli Düzeyde Olmaması	Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadeleye Yönelik Projeler	Çalışan Maliyetlerinin Fazlalığı
Özellikli Sektörlerde Düzenleyici/Denetleyici Kurum/Kuruluşların Varlığı	Fiziki Kontrol Oranlarının Yüksekliği Ve İç Piyasa Denetiminin Yaygın Ve Etkin Olmaması	Sendikal Hareketlerin Varlığı, Sivil Toplum Örgütlerinin Kamudaki Etkisi	Toplanan Tüm Vergilerin Devlet Aracılığı İle Etkin Biçimde Kullanılmaması
Yasal Düzenlemelerin Rekabeti Olmaz Olmaz Olarak Ortaya Çıkarması	İdari Para Cezaları Yokluğu	Fonksiyonel Yapıda Gelir İdaresi Başkanlığı Kurulmuş Olması	Sosyal Güvenlik Kuramlarının Fon Yapısını Bozması
Şeffâflık, Hesap Verilebilirlik Ve İyi Yönetişim İlkeleri	Tüm İşlemlerde T.C. Kimlik Numarasının Kullanılamıyor Olması	Tarım İstihdamındaki Çözülme	Küreselleşme

Kaynak: Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı, 2008-2010,s.38.

Eylem Planının hazırlanmasında, Gelir İdaresi Başkanlığı üst kurum olarak tayin edilmiştir. Bu kurumun yanında; MB , Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) , Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Gümrük Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) , Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

(BDDK) gibi kurumlarda yardımcı olacaklardır[94]. Söz konusu plan ile kayıt dışı ekonomiye yönelik stratejik amaç ve hedefler belirlenmiştir. Bunlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 9. Amaç / Hedef Tablosu

AMAÇ	HEDEF
1. Kayıt İçi Faaliyetleri Özendirmek	Kayıt İçi İstihdam Yaratma Potansiyelini Kuvvetlendirmek
	Gönüllü Uyumu Yükseltmek
2. Denetim Kapasitesini Güçlendirmek Ve Yaptırımların Caydırıcılığını Artırmak	Denetim Kapasitesini İyileştirmek
	Veri Tabanı Aktarımı
	Cezaların Caydırıcılığını Sağlamak
3. Kurumsal Ve Toplumsal Mutabakatı Sağlamak Ve Güçlendirmek	Kurumsal İşbirliğini Sağlamak, Güçlendirmek Ve Devam Ettirmek
	Eğitim Ve Tanıtım Yoluyla Toplumsal Mutabakatı Sağlamak Ve Güçlendirmek

Kaynak: Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı 2008-2010, s.43.

Planda, yukarıda bahsi geçen amaç ve hedeflerle ilgili 105 adet eylem belirlenmiş ve daha önce bahsedilen kurumlar uzmanlık alanlarına göre bu eylemlerden sorumlu tutulmuşlardır.

Ekonomik büyüklüğün vergi, istihdam ve millî gelir boyutlarıyla da kavranmasına yönelik olarak hazırlanan "*Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010*" 05.02.2009 tarihli plan Başbakanlık Genelgesi nihayetinde yayımlanmıştır.

Sonuç olarak, 2008 ile 2010 dönemi "*Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı*nda, suç ekonomisi- kara para ile hiyerarşik yapıdan kaynaklı oluşacak bir koltuk kapma savaşı kapsamında değerlendirilecek aksiyonlar yer almamış, 2011 ile 2013 dönemi Eylem Planında da bu yönergede hazırlanan 47 adet eylem, 5 hedef etrafında tayin edilmiştir. Bunlar:

- Gönüllülük esasına göre, uyumun artırılması,
- Denetim kapasitesinin kuvvetlendirilmesi,

[94] Gelir İdaresi Başkanlığı, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara: 2010, s.60.

- Yaptırımların caydırıcılığının artırılması,
- Veri tabanı paylaşımı,
- Her bireyin hayata bakışını gerçekleştirmektir.

Eylem Planı koordinasyonunu sağlamak Gelir İdaresi Başkanlığı'ndadır. Eylem Planı hazırlanırken, aşağıda yer alan kurullarca izlenecek ve nihayetinde de değerlendirilecektir. Bu kurulları anlatmak gerekirse;

Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Yüksek Kurulu: Başbakanın başkanlığında Eylem Planında bakanlığına görev verilen bakanlardan oluşmaktadır.

İzleme ve Yönlendirme Kurulu: Ekonomi Koordinasyon Kurulu üyesi bakanlar ve ilgili bakanlardan oluşur.

Yürütme Kurulu: Gelir İdaresi Başkanı başkanlığında ilgili kurum yöneticilerinin üç ayda bir toplantı yapılacaktır.

MB'nın yayınladığı 2013-2017 Stratejik Planında ise kayıt dışı ekonomi ile mücadelede kayıtlı ekonominin büyütülmesi ve genişletilmesi stratejik hedefler arasında yer almıştır. Buna göre ekonomik aksiyonlar kayıt altına alınmalıdır. Kayıt halinde olan ekonominin büyümesi esastır.

Ekonomik aksiyonların kayıt altında tutulabilmesinde para hareketlerinin izlenebilirliği esas unsurlardan biridir. Bu doğrultuda para hareketlerinin kaydı yaygınlaştırılmalıdır. Bu yönde belirlenen stratejiler ve performans göstergeleri aşağıdaki gibidir[95].

- Vergi kanunlarında kayıt dışılığa neden olacak düzenlemelerden kaçınma,
- Kayıt dışı faaliyetin azaltılması konusunda toplumsal bilinci artırmak,
- Ekonomik faaliyetlerin izlenebilirliğini artırmak,
- Vergi denetiminin etkinliğini artırma,
- Organize vergi kaçakçılığı ile etkin mücadele etmek şeklindedir.

Performans Göstergeleri;

- Kayıt dışı ekonominin oranında meydana gelen azalma,
- İncelenen mükellef sayısındaki ve matrahındaki artış oranıdır.

Kayıt altına alınmayan ekonominin kayıtlı bir hale getirilmesi için bazı tedbirleri alma zorunluluğu mevcuttur. Bu tedbirlerden ilki siyasal idarenin kararlılığıdır. Bunun dışında, sistem bütünlüğünün sağlanabilmesi de vergiyi düzenleyeni anayasa,

[95]Maliye Bakanlığı, 2013-2017 Maliye Bakanlığı Stratejik Planı, 2012, s.27.

uluslararası antlaşmalar, yasa, kanun hükmünde kararname, bakanlar kurulu kararları, Danıştay ve Yargıtay içtihadı birleştirme kararları, tüzük, yönetmelik, tebliğ ve genelgelerin hepsinin aynı amaca hizmet etmesi gerekmektedir. Kayıt dışı ekonominin en büyük sebeplerinden bir kaçı olan enflasyon, işsizlik ve yoksulluk önlenmeli, ayrıca vergi oranları düşürülerek adil hale getirilmelidir. Bir diğer önemli husus da, kayıtlı istihdamın mali yükünün azaltılması olup; özellikle özel sektörde sosyal güvenlik yükümlülüklerin maliyeti, işveren tarafından kazanılan karlılığı düşürdüğünden kaçınılan bir durum olmuştur.

3.KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ DENETİM SİSTEMİ TARAFINDAN ALINABİLECEK ÖNLEMLER

3.1.Kayıtdışı Ekonominin Önlenmesinde Vergi Denetiminin Önemi

Kayıt dışı ekonominin engellenmesi için alınabilecek en önemli tedbirlerden biri; o ekonomide yürürlükte olan yasalara uygunluğun denetlenmesi olmuştur. Gerçekleştirilecek denetim faaliyetleri, eylemin gerçekleştiği ana yönelik olabileceği gibi geçmişle ilgili de olabilmektedir. Bahsedilen ekonomide yasaların çerçevesi oldukça geniş ve iyi olsa ya da yönetim düzeni oldukça kapsamlı olsa bile, bu yasaların uygulanması için denetim yapısı oldukça önemlidir. Bu denetim yapısındaki tek bir aksaklık, tüm düzeni alt üst edebilmektedir.

Denetim, var olan yapının sürekliliğini temin eden, bir başka deyişle, zamanla işlevsizleşmesini engelleyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır[96]. Bu bağlamda, denetim bireylerin yasalara uyumlu bir biçimde görevlerini yerine getirmesi adına mükellefler üstünde engelleyici ve caydırıcı niteliğe sahip olan bir sistemler bütünüdür. Buna ek olarak, denetimin mükelleflerin vergi bilinci ve vergi ahlakı konusunda eğitilmesi, yönlendirilmesi ve vergi anlayışının yerleşmesini sağlamak, gibi fonksiyonları da vardır.

Türkiye'de ise bahsedilen kavramların yerleşmesini sağlamak, ancak denetimi gerçekleştiren uzmanların hem sayısının arttırılması ile hem de görev tanımlarının geliştirilmesi ile mümkün olabilecektedir. Bu bağlamda, daha fazla denetim uzmanının yetiştirilmesi ve bu uzmanların yasalara oldukça hâkim, verginin oluşumunda tüm süreçleri takip edebilecek özellikte olması önemlidir. Bu koşullara ulaşmış denetim uzmanları, kayıt dışı ekonomiyi engellemede oldukça olumlu bir rol oynayabilmektedir. Öte yandan Türkiye, bu konuda yetersiz kalmaktadır. Denetimler, yetersiz sayıda uzmanla gerçekleştirilmekte ve bu durum denetimlerin etkisini azaltmakta ve niteliğini düşürmektedir[97].

[96]Yusuf Karakoç, "Hukuki Nedenlerden Kaynaklanan Vergi Kayıp ve Kaçakları (Düzenleme-Uygulama-Yargılama)", 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 10-14 Mayıs 2004, s.103.
[97]Demir ve Küçükilhan, **a.g.e.** , s.34.

Vergi denetimi, mükelleflerin beyanlarında geçen matrahların doğruluğu ve uygunluğunu bir başka deyişle devletin alacağı olan miktarın doğruluğunu saptamak olduğundan, kamu kaynaklarının tahsili açısından önemlidir. Vergi denetimi ile birlikte mükellefler bir yandan vergi yasalarına uymuş olacak, bir yandan da devletin vergi gelirlerini yükseltecektir. Bu bağlamda, vergi denetimi ve vergi tahsilatı birlikte hareket eden kavramlardır.

Ekonomide kayıt dışılığın azaltılamaması, Türkiye'de en önemli problemlerden biridir. Bunun sebebi de, ülke ekonomisinde kayıt dışılığın ve vergi kaçağının oldukça fazla olmasıdır. Bunu önleyebilecek en önemli unsur ise, sağlıklı ve aktif bir biçimde gerçekleştirilecek vergi denetimi olmaktadır. Bu bağlamda, vergi denetimi ile kayıt dışı ekonomi arasında ters yönlü bir ilişki vardır denilebilmektedir. Vergi denetiminin ve cezalarının azlığı, vergi oranlarının ise, mükelleflerin karşılayabileceğinden çok oluşu ve mükelleflerin bu durumdan dolayı risk alma eğiliminde olması bir mükellefi vergi kaçakçılığına itebilmektedir. Buna ek olarak, kaçakçılık fırsatının olması da bu kaçakçılığı mümkün kılan bir unsurdur. Kapsamı geniş olan vergi denetim ve idaresinin varlığı ile bu fırsatlar ortadan kaldırılabilmekte ve kayıt dışı ekonomiyi önleyebilmektedir. Türkiye'de uygulanan vergi cezaları ise, kayıt dışı ekonomiyi önlemede yetersiz kalmaktadır[98].

3.2. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesinde Vergi Denetim Sistemi Tarafından Alınabilecek Önlemler

Günümüz dünyasında kayıt dışı sektörün finansal boyutu oldukça artmış ve trilyon dolarlarla ölçülür hale gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde milli gelirin %20'si civarında seyrederken bazı ülkelerde bu oran daha da artmaktadır. Türkiye'de ise bu oran %27 civarında seyretmekte ve Avrupa ülkeleri arasında ilk sırada gelmektedir.

Türkiye'de yaşanan çeşitli iktisadi olumsuzluklar, kayıt dışılığı arttıran sebeplerin başında gelmekte olup, özellikle, bu olumsuzluklar, kriz sonrası dönemde istihdamda kendisini göstermektedir. İşletmelerin kriz sonrası yaralarını sarma ihtiyacı onları karlılık arayışına itmekte ve bu da işletmelerin maliyetlerini düşürmeye çalışmasına sebep olmaktadır. Bu da, genelde, çalışanlarının sosyal güvenlik harcamaları ve vergiler üzerinde olmaktadır.

[98]Oral , Fazlılar ve Koç, **a.g.e.** , s.119.

Bu bağlamda kayıt dışılığı önlemek ve var olan uygulamaları engelleyecek tedbirler almak, ülkenin millî gelirinin arttırılması ve refah açısından en önemli sorun haline gelmiştir. Bu bölümde bu tedbirler detaylandırılacaktır.

3.2.1. Belge Düzeninin Sağlanması ve Muafiyette Belge Saklama Zorunluluğu

Vergi denetimlerinde, denetim birimlerince ticari faaliyetlerin başlatılması ve yürütülmesi sırasında kullanılan ve kullanılması gereken tüm defter kayıt ve belgeler üzerinde gerekli incelemeler yapılması, hem kayıt dışı uygulamaları oluşmadan engelleyecek caydırıcı bir unsur olup, hem de kayıt dışı uygulamaların gerçekleştikten sonra, vergi denetimlerinde ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, belge düzeni, sürekli kontrol edilmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kontroller, müfettişler, gelir uzmanları ve çeşitli yetkililerce, cezai yaptırımlarla da sonuçlandırılmalıdır[99].

Belge düzenine ilişkin uygulama VUK'nun 127. maddesi uyarınca, yoklama kapsamında sağlanmaktadır. İlgili Kanunda Yoklama, "mükellefleri ve mükellefiyetle ilgili maddi olayları, kayıtları ve mevzuları araştırmak ve tespit etmektir" şeklinde tanımlanmaktadır. Yoklamayı yapabilecek birçok yetkili olmasına karşın sadece yoklama memurları tarafından gerçekleştirilen bu kontroller, yeterli olamayabilmektedir. Bu kontrollerin etkinliğinin artması adına, merkezi denetim yetkililerine de cezai yaptırım hakkı verilmelidir. Öte yandan, denetimlerin cezai yaptırımlarının caydırıcılığı da oldukça önemlidir[100].

VUK'na göre defter saklama süresi 5 yıldır. Bu durum vergi cezalarının zaman aşımına da tekabül etmektedir. Başka bir deyişle, bu süre sonunda, yasal defterleri saklama ve ibraz sorumluluğu sona erdiğinden işlem ve incelemeye konu olamaz. Öte yandan bu durum bazı istisnalara tabi olup, bu süre geçse dahi yasal defterleri saklama zorunluluğu olan iş kolları da bulunmaktadır. Bu durumun kayıt dışı ekonominin fazla olduğu düşünülen iş kollarına uygulanması veya sürenin arttırılması, tutarlılığın sağlanma ihtiyacı açısından işletmelerce belge düzeninin sağlandığı bir unsur olarak

[99]Feden Akkoç ve Sezgin Demir, "Kayıt Dışı Ekonominin Türkiye'deki Düzeyi İle Muhasebe Meslek Mensuplarının, Vergi Denetmenlerinin ve İşletme Yöneticilerinin Kayıt Dışı Ekonomiyi Algılamaları: Aydın İli Örneği", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** S.26. 2011, s.6.
[100]Rakıcı, **a.g.e.** , s.347.

karşımıza çıkmaktadır.[101]

3.2.2. Servet Beyanı Müessesine Geçilmesi

Servet beyanı, Türkiye'de kaynağı yasal olmayan gelirin ekonomiye kazandırılması amacıyla 1984 yılına kadar uygulanan ve iki dönem arasında beyan edilen servet artışının, beyan edilen gelirle örtüşüp örtüşmediğinin analiz edilmesine yarayan bir düzenlemedir. Kayıt dışı ekonominin azaltılması için, servet beyanı esası tekrar Türk Vergi Sistemi içerisine dahil edilmelidir. Vergileme anlayışının servet beyanı esası ile bütünleşmesi, net artış teorisine göre ticari, gayrimenkul ve şahsi servetteki artışın vergisi ödenmiş kazançlardan sağlandığının ispat edilemediği taktirde ikmalen veya re'sen vergi tarhiyatının yapılmasını sağlayacak yasal düzenlemelerinde sisteme dahil edilmesi sağlanmalıdır. Bu durumda servetlerini belli süre aralıkları ile bildirmek zorunda olanların rüşvet alarak yolsuzluğun yapılmasını sağlamaya yönelik eğilimleri azalmasına katkı sağlayacaktır.

3.2.3. Vergi İncelemesiyle Uğraşan Personelin Özlük Haklarının Düzeltilmesi

Vergi incelemesi kamu kaynaklarını doğrudan olumlu şekilde etkileyen bir müessesedir. Bu nedenle de vergi incelemesiyle uğraşan personelin çalışma performansının arttırılması da devlet için son derece önem kazanmaktadır. Ancak, vergi incelemesiyle uğraşan memurlar; vergi, muhasebe, işletme vs. konularda da uzmanlaştıkları için özel sektör tarafından da aranan kalifiye eleman konumunda olmaktadırlar. Denetim birimlerinde görevli, iyi eğitilmiş, niteliği yüksek, kalifiye denetim elemanlarının yaptıkları incelemeler sonuncunda ortaya çıkardıkları vergi kayıp ve kaçakları ile orantılı olarak özlük haklarında iyileştirmeler yapılarak MB'nın denetim biriminde görevli kalifiye nitelikli elamanlardan özel sektöre geçişi önlenmelidir. Ekonominin büyüdüğü dönemlerde, başta Hesap Uzmanları Kurulu'ndan olmak üzere denetim birimlerinden özel sektöre çok sayıda ayrılma gerçekleşmektedir[102].

Devletin vergi denetim birimlerinde çalışanların özlük hakkı beklentilerinin karşılanamaması nedeniyle personel devir hızı yüksektir[103].

---

[101]Mustafa Çolak, **Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüme Yönelik Politika Önerileri,** Ankara: Hermes Matbaacılık, 2012, s.128.
[102]Şaan, **a.g.e.** , s.74.
[103]Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, 2015 Yılı Faaliyet Raporu, s.91

Denetim birimlerinde yaşanan diğer bir kan kaybı ise, özellikle maliye müfettişleri ile hesap uzmanlarının idarede üst düzeyde görevler almaları nedeniyle kurullarından ayrılmalarıdır. Bu ayrılmalar nihayetinde kamu sektöründen olmakla beraber, devletin vergi denetim gücünü azaltmaktadır[104].

3.2.4. Vergi Oranlarının Düşürülmesi

Vergi oranları karşılanabilir olmalıdır. Yüksek vergi oranları vergi kayıp ve kaçağının en önemli sebeplerinden biridir. Eğer bir ülkede, vergi yükü çok yüksekse kayıt dışılık artmaktadır. Örneğin, Yüksek KDV oranları belgesiz alışverişi özendirmekte, bununla birlikte hem maliyet hem gelir açısından kayıp bir ekonomi oluşmakla, toplam vergi gelirleri arasında yaklaşık % 35 lik paya sahip olan KDV gelirleri önemli bir kayba uğramaktadır. Bu bağlamda atılacak en sağlam adım kuşkusuz gelire göre vergilendirmedir. Gelire göre vergilendirme, bilindiği üzere, bir kişinin kazancı doğrultusunda vergi vermesidir. Bu durum, özellikle küçük işletmeleri ve geliri az olan bireyleri gerek tükettiği ürünlerle ilgili kayıtlılık arayışı, gerekse gelirleri ile ilgili dürüst olmaya itecek ve kayıt dışılık azalacaktır[105].

Belge düzeninin sağlanmasında da önemli bir payı olan KDV oranının indirilmesinin de önemli bir yararı olacaktır. KDV oranında yapılacak bu indirim ilgili vergi hasılatında bir azalma olacağı düşüncesine neden olsa da mal ve hizmet hareketinin tamamına yakın bir kısmının belgelenmesini ve sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanımını azaltacağından KDV'ndeki artışla birlikte gelir ve kurumlar vergisi hasılatını da artıracaktır[106].

Tüketilen ürünlerde kayıtlılık özellikle her kesim tarafından tüketilen mallarda verginin azaltılması ve lüks mallarda verginin artması şeklinde olabilmektedir. Bu durum devletin gelirini, düşük gelirliden sağlamasını önlemekte hem de bu kesimin kayıtlı ekonomiye teşvik olmasına yol açmaktadır.

Bireylerin tüketim harcamaları üzerinden alınan ve ülkemizin gelişmişlik düzeyine göre yüksek olan toplam vergi gelirleri arasında 2016 yılı için yüzde %59'luk bir payı elinde bulunduran dolaylı vergilerin payını azaltmaya yönelik uygulamalar da

---

[104]Talat Saral, "Mali Yönetim ve Denetim Nereden Nereye", **Maliye Finans Yazıları,** C.1. S.81, 2008, s.15

[105]Akkoç ve Demir, **a.g.e.** , s.5.

[106]Fatih Acar, Zeynel Murat Gül, Selahattin Gökmen , "Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Vergi Sorunları Dergisi Özel Ek**, S.173, (Şubat 2003), s.13

alınabilecek önlemlerdendir. Bireysel tüketimler üzerinden alınan vergilerin payını azaltmak kayıt dışı ekonominin azaltılmasında önemli bir faktör olacaktır. Vergi uyumunu artırmak açısından vergi oranlarında kaldırılabilecek düzeyde indirime gidilmelidir[107].

Vergi oranları ortalamanın üzerine çıktığı zamanlarda vergi gelirlerinde azalma meydana gelir, çünkü mükellefler çalışarak kazandıklarını vergi adı altında ödemek yerine vergisiz para kazanma yollarını aramaya başlarlar. Vergi oranları ortalamanın üzerine çıkmaya başladığında, iktisadi faaliyetlerde rakamlarla ifade edildiği gibi azalma olmaz. Yüksek vergi oranları sebebiyle kayıtlı ekonomiden kayıt dışılığa geçiş söz konusudur[108].

Dolaylı vergiler, adaletsiz vergiler olup, kayıt dışı ekonomi ile dolaylı vergiler arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kayıt dışılığın artması ile oluşan gelir kaybı açığının dolaylı vergileri artırmak yolu ile kapatmaya çalışılması gelir adaleti ve eşitlik ilkesini zedeleyen bir durumdur[109].

3.2.5. Vergi Cezalarının Artırılması, Paraya Çevrilememesi, Affa Uğratılmaması

Vergi yapısı, kayıt dışı ekonomi açısından önemli bir kavramdır. Bu bağlamda verginin kesinlikle toplanacağına dair devletin istikrarlı hareketi kayıtlılığı artıran bir unsurdur. Çünkü bir mükellef yakında vergi affının çıkacağını düşünüyorsa, hali hazırda var olan cezasını ödememe yoluna gidebilmektedir. Devlet vergi miktarları konusunda kararlı ve adil olmalı, vergisini zamanında ve tam olarak ödeyen mükellefi küstürmemelidir. Maddi ve şekilsel ödev ve sorumluluklarını olması gerektiği gibi zamanında yerine getiren mükelleflerle, ödev ve sorumluluklarını yerine getirmeyen mükellefler arasında affın sağladığı imkanlar doğrultusunda eşitlik ilkesinin bozulduğu görülmekte olup sık aralıklarla çıkartılan vergi afları vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir. Sık aralıklarla çıkartılan vergi afları vergi ahlak ve anlayışı üzerinde yozlaştırıcı bir etkiye sebep olup, vergi kanunlarının yaptırım gücünü ve kanunlara duyulan saygıyı azaltacaktır. Kişilerin adalet anlayışını zedeleyerek dürüst

[107] Akkoç ve Demir, **a.g.e**. , s.5

[108] Elif Tuay ve İnci Güvenç, "**Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı**", (ODTÜ Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Programı Staj Çalışması), Ankara, 2007, s.31.

[109] Hande GEZ, "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesinde Vergi Denetiminin Rolü ve Afyonkarahisar İlinde Faaliyet Gösteren Mükelleflere Yönelik bir Uygulama", (AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2011, s.26.

mükelleflerinde uzun vadede kayıt dışına çıkma eğilimi içine girmelerine neden olacaktır[110]. Ülkemizde vergi suçları için uygulanan para cezaları da yeterli seviyede değildir. Vergi kaçakçılığını önleyebilecek en ciddi para cezası olan vergi ziyaı cezası şu an itibariyle ziyaı uğratılan vergi kadardır. Ayrıca af, uzlaşma, cezalarda indirim vs. müesseseler de düşünüldüğünde vergi ziyaı cezasının etkisinin çok azaldığı görülmektedir.

Mevcut ceza sisteminin beraberinde sıklıkla çıkartılan aflar ve uzlaşma müessesi gibi cezaları hafifletici uygulamaların bulunması, vergi kaçıran mükelleflere uygulanacak ceza ve yaptırımların caydırıcı olabilme özelliğini kaybetmesine sebep olmaktadır. Mevcut vergi ceza sistemindeki cezaların caydırıcılık gücünü kazanması için cezaların artırılması mükelleflerin yüksek oranda ceza ve yaptırımla karşılaşması sonucu tekrardan vergi kaçırmaktan çekinmesine, diğer mükelleflerin ise kayıt dışına yönelmesini engelleyecektir. Bununla birlikte vergi afları ile vergi ödev ve sorumluluklarını yerine getirmeyen mükelleflerin affın sunduğu imkanlar doğrultusunda sorumluluklarından kurtulmaları, vergi ödev ve sorumluluklarını yerine getiren dürüst mükellefler arasında adaletsizliğe sebep olacak ve dürüst mükelleflerin uzun vadede vergi kanunlarına olan uyumu azalacaktır[111].

Denetimlerin etkin ve verimli olması açısından kanunlarda yer alan cezaların caydırıcı nitelikte olması, vergi suç ve cezalarının tanımlanmasının yoruma elvermeyecek nitelikte olması, verilecek hapis cezalarının paraya çevrilemez ve ertelenemez nitelikte olması, vergi borçlarını zamanında ödemeyen mükelleflere uygulanacak faiz ve gecikme zamlarının artırılması, idare tarafından uygulanan vergi cezalarının af kanunları kapsamından çıkartılması kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkili olacaktır[112].

Cezaların caydırıcı olmasından kastedilen vergi kaçırma suçunun affının olmaması gerektiği, cezalandırılacak mükellefler arasında mali durum, isim ve konum olarak hiçbir şekilde ayrım gözetilmeksizin suçun gerektirdiği para veya hapis cezasının uygulanması gerektiğidir[113].

Sık aralıklarla çıkartılan vergi afları ve diğer değişkenlerin yaratmış olduğu tüm olumsuz etkilerin giderilmesi için Anayasanın değiştirilemez maddeleri arasına vergi

[110]Fethi Heper ve Recai Dönmez, **Vergi Hukuku**, Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1536, 2004, s.125.
[111] Gez, **a.g.e.** , s.71.
[112]Şaan, **a.g.e.** , s.33.
[113]Işık ve Acar **a.g.**e. , s.134.

affi çıkarılmayacağına dair bir maddenin eklenmesi sonucu af beklentilerinin tamamen ortadan kalkması ile kayıt dışı ekonomi ile mücadele kapsamında önemli bir adım atılacaktır[114].

3.2.6. Uzlaşma Müessesesi

Uzlaşma, mükellefin genellikle vergi incelemesi sonucunda oluşan ilave vergi ve bu vergiye ilişkin cezaların ödenecek tutarları konusunda idareyle anlaşmaya varmasıdır. Ülkemizde, tarhiyat öncesi ve tarhiyat sonrası olmak üzere iki türlü uzlaşma uygulanmaktadır. Aslında, uygulamada pek bir fark yoktur. Ancak, usulsüzlük ve özel usulsüzlük cezaları tarhiyat öncesinde uzlaşma konusu yapılabilecekken, tarhiyat sonrasında uzlaşmaya götürülememektedir.

Tarhiyat öncesi uzlaşmayı, ilgili vergi borcunu inceleyen denetim (inceleme) elemanının bağlı olduğu denetim birimlerince oluşturulan komisyon gerçekleştirmekteyken, tarhiyat sonrası uzlaşmayı MB'nın idari birimleri gerçekleştirmektedir.

Uzlaşma; çabuk tahsilat sağlanması, vergi yargısı yükünün azaltılması, mükelleflerle vergi uzlaşısı sağlaması gibi olumlu sonuçlar doğursa da, vergi cezalarının etkinliğini azaltmakta, vergisini tam ve zamanında ödeyen mükellefler aleyhine haksız rekabete neden olmaktadır.

Ülkemizde mükellefler, ödemeleri gereken bir vergiyi ödememeleri veya eksik ödemeleri durumunda yapılan inceleme sonucunda, VUK 112, 341 ve 344. maddeleri uyarınca şunları ödemektedirler:

- Önceki dönemlerden ödemesi gereken vergi
- Ziyaı uğratılan vergi tutarında hesaplanacak vergi ziyaı cezası
- Gecikme faizi

Gecikme faizi, kendi yasasının gerekçesinde belirtildiği üzere, paranın mükellefçe kullanıldığı dönem için bu kullanıma karşılık alınmaktadır. Yani, gecikme faizi mükellef için bir kredi faizi niteliğinde olup cezai mahiyet taşımamaktadır.

Bununla birlikte, ülkemizdeki uygulamada uzlaşma sonucunda vergi asıllarının küsuratlarından, vergi cezalarının ise yaklaşık % 90'ından vazgeçilebilmektedir. Bu durumda, yukarıdaki örnekten hareketle, mükellefler uzlaşma yolunu seçtiklerinde

[114]Akkoç ve Demir, **a.g.e.**, s.3

katlanacakları mali yükümlülükler aşağıdaki gibi olmaktadır:
"Önceki dönemlerden ödenmesi gereken vergi (yaklaşık olarak)Vergi ziyaı cezasının yaklaşık % 10'u Gecikme faizi"

Yine, yukarıda açıklandığı üzere, gecikme faizi paranın kullanım bedeline karşılık olarak alındığı için, vergisini tam ödemeyen ve bu nedenle incelenen bir mükellefin uzlaşma sonucunda katlanacağı ek maliyet, sadece ödemesi gereken verginin % 10'undan oluşan vergi ziyaı cezasından ibaret olmaktadır.

Yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda, ülkemizdeki inceleme oranlarının artırılmasına yönelik düzenlemelere müteakip Türk Vergi Sistemi'ndeki uzlaşma müessesesinin kaldırılması, kayıt dışı ekonomiyle mücadeleye dönük bir adım olarak düşünülebilir.

Özetle uzlaşma müessesesinin yargı organlarının yükünü azaltarak uyuşmazlığa konu olan durumların uzlaşma müessesesi tarafından çözüme ulaştırılması ile devletin var olan vergi alacağını kısa dönemde tahsil edebilmesine imkan sağlaması uzlaşma müessesinin olumlu yönleridir[115]

Uzlaşma müessesesinin var olması ve sıklıkla uygulanabiliyor olması vergi ödev ve sorumluluklarını zamanında yerine getiren mükelleflerin uzun vadede gönüllü uyumlulukları yönünde negatif etki yaratacağı gibi uygulanan vergi cezalarının caydırıcılık etkisini azaltarak mükelleflerin kayıt dışına yönelmesine sebep olacaktır[116].

3.2.7. Sosyal Güvenlik Kesintilerinin Azaltılması

Vergi yükündeki adaletsizliklerin, kayıt dışı faaliyetlere yol açmayacak şekilde giderilmesi; ücretliler üzerindeki vergi, sigorta primi ve işsizlik primi kesintisi (sadece işçi ücretlerinden kesilen) gibi mali yüklerin düşürülmesi gerekmektedir. İşveren açısından da, kayıtlı işçi çalıştırmanın teşvik edilmesi için sigorta prim oranlarının düşürülmesi, kıdem ve ihbar tazminatları yükünün hafifletilmesi gerekmektedir.

Bahsedildiği üzere prim oranlarının yüksek olması kayıt dışılığı körüklemekte, artan kayıt dışı istihdam prim gelirlerini azaltmakta ve prim gelirleri artmayınca prim oranları düşürülememektedir. Türkiye de kayıt dışı istihdamın, çalışan bireylerin SGK' ya hiç bildirilmemesi, çalışma gün sayılarının eksik bildirilmesi veya sigorta primine

[115]Mustafa Gültekin, "Vergi Uyuşmazlıklarının Çözüm Yollarından Uzlaşma" , **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi** , 2016, s.579.
[116]Sarılı, **a.g.e.** , s.38.

esas kazanç tutarlarının olduğundan az gösterilmesi şeklinde oluştuğunu söyleyebiliriz. Kayıt dışı istihdamın önüne geçebilmek adına son yıllarda SGK bünyesinde Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Daire Başkanlığı (KADİM)'nın kurulmuş olması ve ALO 170 İhbar ve Şikâyet hattının oluşturulması gibi adımlar atılmış olmasıyla birlikte geçmiş yıl verilerine oranla yüzde olarak bir-iki puan gerileme olsa da özellikle istihdama dair gerçekle bağdaşmayan ve adil olmayan uygulamalara son verilmeli ve işverenlerin de kayıtlı işçi çalıştırma maliyetleri düşürülmeli, gerekiyorsa bir kısmı devlet tarafından karşılanmalıdır.2014 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre kayıt dışı istihdam %40 seviyelerindedir[117].

3.2.8. Vergi Kanunlarının Çok Sık Değiştirilmemesi ve Açık Olması

Vergi kanunlarının sürekli olarak değiştirilmesi, vergi mükelleflerinde bir bıkkınlık yaratacağı gibi vergiye itaati de azaltabilir. Bu bağlamda, özellikle Türkiye'de, vergi kanunlarının mükellefler tarafından yeterince anlaşılır olmaması ve buna rağmen yapılan değişiklikleri tebliğ eden metinlerin de yeterince açık olmaması sorun teşkil etmektedir. Bu duruma öneri getirmek gerekirse, vergi tebliğlerinin, anlaşılır kitapçıklara bastırılarak ilgililere dağıtılması veya gerekmiyorsa düzenlemelerin daha nadir gerçekleştirilmesinden bahsedilebilir. Anlaşılır olması açısından içeriği itibariyle genelde ağır bir içeriğe sahip olan vergi kanunları ve ilgili mevzuatların kullanımının etkinleşmesiyle anlaşılır hale gelmesinin peşine yeni vergi kanunlarının kabulü, sadece yükümlüler açısından değil, kanunu uygulayacak olanlar tarafından da uyumu ve uygulanması zor bir süreci beraberinde getirir. Belirli bir vergi kanunun uygulanma süresi ne kadar uzun olur ise ilgili kanun o kadar anlaşılır hale gelecektir[118].

Vergilerde çok sık değişiklikler yapılması mükelleflerde yeni uygulamalara adaptasyonda zorluk yaşatmakta, mükelleflerde belirsizlik tedirginlik uyandırmaktadır. Vergi mevzuatı ve ilgili mevzuattaki bu tarz değişiklikler kayıt dışı ekonominin önlenmesinde olumsuz etki yaratacaktır[119].

Uygulamadaki vergi kanun ve ilgili mevzuatın uygulamaya konduğu ülkenin iktisadi, mali ve sosyal ihtiyaçlarına cevap vermiyorsa, sade, kolay anlaşılabilir bir

---

[117]Erol Işık , "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Sosyal Güvenlik Ahlâkı", **Kamu-İş Dergisi ,** C:13, S:3 , 2014, s.65.
[118]Cuma Çataloluk , "Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları", (Çevrimiçi), Http://Dergisosyalbil.Selcuk. Edu. Tr/Susbed /Article/Viewfile/364/346. , (Erişim Tarihi: 15.02.2017).
[119]Doğan Şenyüz, **Vergi Ceza Hukuku**, 5.b. , Bursa: Ekin Kitabevi, 2011, s.25.

yapıda değilse, sık aralıklarla değişikliklere gidiliyor istikrarlı bir yapı arz etmiyorsa vergi kaçağı artar. Mükelleflerin vergi kanun ve mevzuatlara uyumunun sağlanabilmesi, için vergilendirmede basitlik ilkesi büyük önem taşımaktadır. Mükelleflerin kanun ve ilgili mevzuatlara uygun davranabilmesi yasaların sade, kolay anlaşılabilir ve uygulanabilir olmasıyla yakından ilişkilidir. Sık aralıklarla değişen ve karmaşık bir yapıya sahip olan vergi kanunları ve ilgili mevzuatların uygulanabilirliğinin karışık ve zor olmasından dolayı, kimi zaman mükelleflerin istemi dışında bu karışıklıktan kaynaklı istemeden de olsa vergilerini ödeyememelerine sebep olabilmektedir[120].

3.2.9. İşe Başlamak İçin İlgili Odalara Kaydın Zorunlu Tutulması

Kayıt dışılığın önüne geçilmesi adına yararlanılabilecek bir diğer kurum da mesleki odalardır. İşe başlamak için ilgili odalara kaydın zorunlu tutulmasının yanı sıra, oda mensupları arasında haksız rekabeti önlemek için, ilgili odaların bizzat kayıt dışılığı önleyecek cari denetimler gerçekleştirebilmesi ve aldıkları sonuçları MB denetim birimleriyle paylaşmaları sağlanmalıdır. Ayrıca vergi bilincini geliştirecek eğitim programlarının, odalar tarafından kendi mensuplarına verilmesi gibi önemlerle de odaların etkinliğinden yararlanılmalıdır.

3.2.10. Ekonomideki Hamiline İşlemlerin Azaltılması

Kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesi adına, ekonomik işlemler hamiline değil nama yazılı olmalıdır. Ticaret hukukunda ”menkul kıymetlerle ilgili olarak benimsenmiş bulunan "hamilinelik" müessesesi de, kayıt dışı ekonomiyi artıran nedenlerden olması sebebi ile uzunca zamandır eleştirilen bir konudur. Zira hamiline hisse senedinin, senedi ihraç etmiş olan şirkete dahi bildirilmeksizin sadece teslim ile el değiştirmesi, hamiline çekin beyaz ciro yolu ile ciro edilmesi, bu kıymetlerin meşru maliklerini saptama olanağını ortadan kaldırmaktadır. Özvarlığı trilyonları geçen şirketlerin ya da alacak haklarının sahipleri bu şekilde gizlenebilmektedir. Bu sebeple, ya hamilinelik olgusu hukuk sisteminden çıkarılmalı ya da hamiline kıymetleri kayıt altında alacak ve bunlar üzerinde hak tesisini veya devrini izleyen bir sistem

[120]Tuay ve Güvenç, **a.g.e.** , s.29-30.

oluşturulmalıdır[121].

3.2.11. Kurumlar Vergisi Kanununda İndirim Yapılması

Kayıt dışı ekonomi, işletmelerin çeşitli maliyetlerden kaçınması sebebiyle artmaktadır. Bu maliyetlerin düşürülmesi bahsedilen işletmelerin kayıt dışılıktan uzaklaşmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaçla, Türkiye'de kurumlar vergisinde bazı düzenlemelere gitmiş ve şartlarını yumuşatmıştır. Bu bağlamda, bu vergi, çeşitli sektörlerden alınmayacak veya miktar düşürülecektir. Teşvik edilen sektörler ise, istatistikî bölge birimleri sınıflandırması ile kişi başına düşen milli gelir ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini dikkate almak suretiyle belirlenecektir. Her bir il grubu için yatırıma katkı oranının %55'i, yatırım tutarı 50 milyon Türk Lirası'nın üstünde olan büyük ölçekli yatırımlarda ise %65'i geçmemek üzere, Kurumlar Vergisi oranı %90'a kadar indirimli uygulanabilecektir[122].

Bununla birlikte 2017 yılı kazançları için uygulamaya geçecek olan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından verginin sürekli ve düzenli ödenmesine ilişkin teşvik edici sonuçlar doğuracağı düşünülen, son üç yıla ait tüm vergi beyannamelerini kanuni süreleri içinde beyan eden ve tahakkuk eden vergilerini süresinde ödemiş, yine son üç yıl içinde ikmalen re'sen ve idarece yapılmış tarhiyat bulunmaması, indirimden yararlanılacak yıl itibariyle yıllık gelir ve kurumlar vergisi beyannamesinin verildiği tarih itibariyle ödeme süresi geçmiş vergi aslı ve cezalar dahil toplam vergi borcunun 1000.- (Bin) TL'sını geçmemesi ve beyannamenin kapsadığı dönem ve önceki 4 hesap döneminde VUK 359. maddesinde belirtilen kaçakçılık suç ve cezaları ile sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleme ve kullanımına ilişkin fiillerin tespiti olmaması şartı ile vergi mükelleflerine gelir ve kurumlar vergilerinde % 5 indirim uygulamasına geçilmesi ile kayıt dışına çıkılmasının engellenmesi düşünülmektedir.

3.2.12. Enflasyon Muhasebesi Uygulaması

Bahsedildiği üzere, enflasyon, kayıt dışı ekonominin oluşmasında etken rol oynayan bir kavramdır. Bunun sebebi ise, enflasyonist etkilerin dikkate alınmaması,

[121]Halil İbrahim Sugözü, "Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemede Vergi Politikaları (1980 – 2004 Türkiye Örneği)", **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.19, 2010, s.185.
[122]Mustafa Çolak, "Yatırıma Vergi İndirimi Yoluyla Katkı ve İlişkili Düzenlemeler", **Yaklaşım**, S. 196, (Nisan 2009), s. 35.

gerçek değil nominal gelirlerin vergilenmesine yol açması ve zaman içerisinde maddi kayıplar yaşanmasıdır[123].

5024 sayılı "Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile vergi mevzuatı yeniden yapılandırılmış ve enflasyonun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi amacıyla vergi kanunlarında değişiklikler yapılmıştır [124] . Bu bağlamda getirilen enflasyon muhasebesi ise faaliyet sonuçları ve finansal tabloların, dönem sonlarında satın alma gücüne göre ayarlanmasını sağlamaktadır.

3.2.13. Bankacılık Sistemiyle Denetimlerin Entegrasyonun Sağlanması

Bankacılık sistemi, vergi faaliyetlerine uygun hale gelmelidir. Bunun sebebi ise, bankacılığın, vergi mükelleflerinin gelir ve giderlerini kayıtlandırma konusunda kritik bir öneme sahip olmasıdır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin gizlenebilmesini sağlamak amacıyla nakit para kullanımı yapılmakta olup, işletmeler nezdinde kayıt dışılığı önlemek amacıyla kasa giriş ve çıkışlarında tutarların minimuma indirilmesi ve işletme kasasında belli miktar üstünde paranın bulunmasının kanunlarca yasaklanması gerekmektedir.

Finansal faaliyetlerin izlenebilirliğine imkan sağlamayan nakit para kullanımı ile ilgili olarak ülkemizde ilk olarak MB tarafından 2003 yılında 320 sıra no'lu VUK genel tebliği yayınlayarak 10.000.-TL sına, 2004 yılında 332 sıra no'lu tebliği yayınlayarak 8.000.-TL sına en son olarak da yaklaşık 11 yıl sonra 24 Aralık 2015 tarih ve 29572 sayılı Resmi Gazete'de konuya ilişkin olarak yayımlanmış olan 459 sıra no.lu VUK Genel Tebliği ile konuya ilişkin kanunun 232'nci maddesinin birinci fıkrası kapsamında fatura almak ve vermek zorunda olan birinci ve ikinci sınıf tüccarlar, kazançları basit usulde tespit edilen tüccarlar, serbest meslek erbapları ve ilgili tebliğde yapılan açıklamalar doğrultusunda diğer yükümlülerin, 7.000 TL'yi aşan tutardaki tüm tahsilat ve ödemelerini, aracı finansal kurumlar kanalıyla yapılmasının ve yapılan bu işlemlerin ilgili kurumlarca düzenlenecek belgelerle kanıtlamak zorunluluğu getirilmiştir. Nakit para kullanımı ile ilgili sınırlama yaklaşık 11 yıl süre sonunda,

[123]Çolak, Kayıt… , **a.g.e.** , s.119.
[124]Resmi Gazete, (Çevrimiçi), http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031230.htm#1, (Erişim Tarihi: 15.02.2017).

8.000.-TL olan tutar yeni bir düzenleme ile sadece 1.000.- TL eksiltilerek 7.000.-TL'sı gibi yüksek bir tutarda bırakılmıştır. İşletmelerin finansal faaliyetlerinin izlenebilirliğine engel teşkil eden nakit para kullanımı ile ilgili onuncu kalkınma planı olarak hazırlanan ve 2014-2018 yıllarını kapsayan kayıt dışı ekonominin azaltılması programı eylem planında nakit ekonomisiyle mücadele kapsamında, tahsilat ve ödemelerle ilgili mevzuatta yer alan hadlerin, alım-satım bildirim tutarlarının tekrardan gözden geçirilerek, ilgili had ve tutarların azaltılarak nakit ekonomisine ilişkin etkin bir vergi denetim mekanizması kurulacağına yer verilmiştir. Ayrıca ödeme işlemlerinde banka kartları ve benzeri ödeme araçlarının kullanımının yoğun ve aktif şekilde yapılması, birey ve işletmelerin nakit para kullanımından uzaklaştırılarak finansal faaliyetlerin izlenebilirliğini artırabilecek banka ve kredi kartı gibi ödeme araçlarının günlük hayatın bir parçası haline getirilmesine yönelik çalışmaların yapılacağı da eylem planında konu edilmiştir. Nakit ekonomisi ile ilgili çalışma ve yaptırımların ülkemizde tam ve net olarak işlerlik kazanmasına ilişkin çalışmaların hızlandırılması ve nakit para kullanımı ile ilgili sınırlamaların etkin hale getirilmesi gerekmektedir[125].

Bu bağlamda, Türkiye'de, özellikle işletmelerin, nakit akışlarını takip ederek, kayıt dışı faaliyetleri gün yüzüne çıkarma eğilimi artmaktadır. Parasal hareketlerin, banka üzerinden gerçekleşmesi ve nakit ödeme yerine harcamaların banka kartı veya kredi kartı kullanılması yoluyla, işlemlerin gerçekleşmesi kayıtlılık açısından önemlidir[126].

3.2.14. Denetimlerin Çoğaltılması

Türkiye'de kayıt dışı ekonominin neredeyse tüm milli gelirin üçte birini oluşturduğu düşünüldüğünde, bu gibi uygulamalara işletmenin boyutuna bakılmaksızın tüm işletme türlerinde ve bölgelerde rastlanılabileceği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kayıt dışı ekonominin tamamen önlenmesi isteniyorsa, denetimlerin hem kapsamı hem de sıklığı arttırılmalıdır. Çünkü tespit edilemeyen kayıt dışılık hem eylemi gerçekleştiren kişiyi bu gibi faaliyetlere devam etme yolunda teşvik edecek hem de vergi ödeyen mükellefleri bu yola itecektir.

2016 yılı içerisinde toplamda 2.541.016 olan Gelir Vergisi (Gayri Menkul

[125]Kalkınma Bakanlığı, Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ocak 2015.
[126]Zeynep Erdinç, "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadeleye Yönelik İzlenen Politikalar ve Çözüm Önerileri", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** , C.16 , S.4 , 2016, s.47.

Sermaye İradı hariç) ve Kurumlar Vergisi mükelleflerinin 49.817'si incelenmiştir. Bu durum yüzde olarak ifade edildiğinde toplam mükellefler içerisinde sadece %1,96' sının incelemeye tabii tutulduğu mükelleflerin %98,04' ünün denetlenmediği, Vergi Denetim Kurulu kadro durumu incelendiğinde ise 31.12.2016 tarihi itibariyle kurulda görev alanların sayısı 8.502 kişi olup, boş kadro sayısı 5.743' dür. Bu durumu yüzde olarak ifade ettiğimizde toplamda 14.245 kişi olarak çalışması gereken kurulun %40 oranda açık kapasite ile çalıştığı görülmektedir. Vergi denetim elamanlarının yetersizliği ile birlikte ülke genelinde yapılan vergi denetiminin de yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum mükellefler açısından kayıt dışılığa yönelmeyi teşvik edici bir unsurdur[127].

Ülkemizde kayıt dışılığı önlemek amacı ile vergi denetim sisteminin yönetim ve organizasyonunda değişikliklere gidilmelidir. Denetim birimlerinde çalışanların sayılarının artırılması, vergi sisteminde kayıtlı mükelleflerin takibinin yapılmasından vergi toplanma aşamasına kadar tüm süreçler için etkin ve pratik bir bilgisayar sistemine kavuşturularak vergi denetiminin daha etkin bir hale getirilmesi gerekmektedir[128].

Vergi denetim çalışmalarının etkin hale getirilmesi ile mükellef beyanlarının sürekli olarak denetim altında bulunmasının sağlanması sonucu mükelleflerin vergi kaçırma veya vergiden kaçınma güdüleri azalacaktır[129].

Vergi denetimlerinin yetersiz olmasından dolayı yapılan denetimlerin çoğunluğunun kayıtlı mükellefler üzerinden yapılmakta olup asıl vergi kaçağının önemli bir boyutunu oluşturan kayıtlı olmayan mükellefler ise genelde denetim dışında kalmaktadır. Vergi denetimi oranlarının artırılması ile birlikte denetim anlayışının da kayıtlı olmayan mükellefler üzerinde yoğunlaştırılması kayıt dışı ekonominin azalmasında etkili olacaktır[130].

3.2.15. Vergi İnceleme Sistemindeki Aksaklıkların Giderilmesi ve Vergi İncelemesi İle İlgili İlkeler Getirilmesi

Daha önce de bahsedildiği gibi vergi incelemesinin çeşitli kurallar çerçevesinde yürütülmesi çeşitli sebeplerden dolayı önemlidir. Bu sebepler, mükelleflerin karşılaşacakları uygulamalar hakkında bilgi sahibi olması, bu uygulamaları yerine

[127]Maliye Bakanlığı , Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu.
[128]Avşar ve Bozdereli , **a.g.e.** , s.62.
[129]Sarılı, **a.g.e.** , s.35.
[130]Sugözü , **a.g.e.** , s.183.

getirmediklerinde karşılaşacakları cezai yaptırımlardan haberdar olması ve bu yaptırımların kapsamı şeklindedir.

Bu bağlamda bu gibi kavramların, her defasında aynı şekilde gerçekleştiriliyor olması, mükelleflerin vergi itaati açısından önem taşımaktadır. Vergi incelemelerinin belirli bir standardı olması ve müfettişler tarafından tarafsızca uygulanması mükellefler açısından bir sorun teşkil etmeyecek ve vergi ödemeleri konusunda adil davranıldığına dair inancını arttıracaktır[131].

Vergi incelemelerinde bir standartlaşma sağlamak amacıyla kurulan Vergi İnceleme ve Denetim Koordinasyonu denetim birimleri arasındaki bütünleşmeyi ve koordinasyondan kaynaklanan zayıflıkların önüne geçilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Vergi incelemelerinin kayıt dışı ekonominin azalmasına, vergiye gönüllü uyumun artmasına yapacağı katkının yadsınamadığı fakat tek başına vergi incelemeleri ile maliye ve vergi politikalarının amaçlarına ulaşmanın mümkün olmadığından, iyi işleyen bir vergi sisteminin oluşturulması bu politikalara uygun yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir[132].

3.2.16. Vergi Borçları İçin İlişiksiz Belgesi Uygulaması

5766 sayılı "Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'a göre, "Amme alacağı ödenmeden yapılmayacak işlemler ile işlem yapanların sorumlulukları değişmiştir. Bu düzenlemeyle, kamu hizmetlerinden yararlanmak için amme borcu bulunmaması koşulu, bazı hizmetler için şart koşulmuştur. Özellikle yargı harçları, icra ve iflas harçları, diğer yargı harçları, vergi yargısı harçları ve konsolosluk harçları ile ilgili işlemler madde kapsamı dışında tutulurken, 492 sayılı Kanun ile 2464 sayılı "Belediye Gelirleri Kanunu"nda yer alan diğer harca mevzu işlemler kapsama alınmaktadır. Sonuç olarak düzenleme, mükellefleri vergi ve yükümlülüklerini yerine getirme şartıyla teşvik ve yardımlardan yararlandırması yerinde bir uygulamadır. Böylece mükellefler kayıt içi ekonomiye yönlendirilmiş olmaktadırlar[133].

---

[131]Acar ve Merter, **a.g.e.** , s.9.
[132]Fikret Çetinkaya,"Vergi İnceleme Süreci: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", (Çevrimiçi), https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/06/tr-sorumlu-vergicilik-fikret-cetinkaya.pdf, (Erişim Tarihi : 01.06.2017).
[133]Çolak, Kayıt…, **a.g.e.** , s.126.

3.3. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesine İlişkin Vergi Denetiminde Mali Tabloların Önemi ve Uygulamalı Örnekler

3.3.1. Kayıt Dışı Ekonominin Mali Tablolara Etkisi

Bilançonun birçok tanımı yapılmakla beraber bilanço özetle işletmenin belirli bir tarihteki yani düzenlendiği tarihteki sahip olduğu varlıklarını nerelerden, kimlerden elde ettiği ve bu varlıkların nerelerde kullanıldığını göstermesidir. Bilanço, aktif ve pasif olmak üzere iki bölümden oluşmakta olup Aktif; yani varlıklar grubu kendi içinde dönen varlıklar ve duran varlıklar olarak iki bölümden oluşmaktadır. Pasif; yani kaynaklar grubu ise kısa vadeli yabancı kaynaklar, uzun vadeli yabancı kaynaklar ve öz kaynaklar olmak üzere kendi içinde üç bölümden oluşmaktadır[134].

Bilançonun dönen varlıklar bölümünü incelediğimizde; bu gruptaki kalemlerin bilançonun düzenlendiği tarih itibariyle en fazla bir yıl içinde nakde çevrilmesi veya tüketilmesi düşünülen varlık kalemleri olduğunu görmekteyiz[135].

Kayıt dışı ekonominin varlığını kontrol amacıyla şirketin içinde bulunduğu faaliyet ve işlem hacmi de göz önünde bulundurularak hazır değerler grubunu incelediğimizde, hazır değerler grubundaki kasa hesabı bakiyesinin yüksek tutarda olması kayıt dışı ekonominin varlığından şüphe edilebilecek bir durum olduğunu gösteren en net hesap kalemlerinden biridir. Hazır değerler grubu; işletmenin günlük faaliyetlerini, kısa dönemli ihtiyaçlarını karşılamak ve kısa dönemde tüketilmesi öngörülen varlıklar için elde bulundurulanların değerini gösterdiğinden kasa hesabının yüksek bakiye vermesi ve şirket kasasında gerçekte böyle bir paranın bulunmaması, işletmenin belgesiz alış yaptığını veya gelir vergisi stopajı ve SGK primini az ödemek için işçi ücretlerini bordrolarına tam olarak yansıtmadığı elden ödeme yaptığının göstergesi olabilir[136].

Ticari alacaklar hesabının yüksek bakiye vermesi; işletmenin satış hacmiyle karşılaştırılarak değerlendirme yapılmalı ve işletmenin satış hacminden yüksek alacaklarının olduğunun görülmesiyle birlikte alacakların kaynağı araştırılmalıdır ki bazen işletmeler şirketin konu ve faaliyeti dışında kalan aynı zamanda mal ve hizmet

[134]Fevzi Sürmeli, **Genel Muhasebe**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın No: 1341, 2003, s.24.
[135]Cudi Tuncer Gürsoy, **Finansal Yönetim İlkeleri,** 2.b. , İstanbul: Beta Basım, 2012. s.343.
[136]Yılmaz Benligiray, "Muhasebe Uygulamaları", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2003. s.18.

alımına dayanmayan hatır senedi olarak nitelendirdiğimiz senetleri yasal defterlerine kaydederek reeskonta tabi tutabilirler. Bu nedenledir ki bu hesabın yüksek bakiye vermesiyle birlikte reeskont hesaplamalarının usulüne uygun olarak yapılıp yapılmadığının incelenmesi gerekmektedir[137].

Stoklar hesabının yüksek bakiye vermesi; işletmenin faaliyet konusu ile birlikte pazardaki yeri ve piyasanın ekonomik koşulu da dikkate alınarak anormal olarak karşılanabilir. Stoklar hesabının yüksek bakiye vermesi; işletmenin kayıt dışı satış yaptığının göstergesi olabilir. Kayıt dışı satış yapan işletme KDV beyanında alımlarındaki KDV'yi indirimin konusu yaptığı halde KDV ödememek için yaptığı satışları belge düzenlemeyerek veya kayıtlara almayarak yaptığı satışın KDV'sini ödemeyebilirler. Belge düzenlemeden satış yaptıkları için stoklar kalemine kaydettiği alımlarını da bilançosundan çıkartamayacak ve bu kalemin hesap bakiyesi yüksek olacaktır. Kayıtlara almadığı satışlar haliyle gelir tablosuna yansımayacak olup gelir vergisi veya kurumlar vergisi matrahı da eksik beyan edilecektir[138].

Gelecek aylara ait gider ve gelir tahakkukları hesabını incelediğimizde bu tutarın yüksek olması; dönemsellik bakımından incelenmeli ve hangi giderlerin bu hesap kaleminde dikkate alınarak dönem sonunda gider yazılıp yazılmayacağı kontrol edilmelidir. Bu hesaptaki tutarın yüksek olması giderleri yüksek göstermek amacıyla; örneğin bir sigorta poliçesi kira gideri veya faiz giderlerini gösteren ödeme planı gibi bir yılı aşkın süreli olarak düzenlenebilecek ve gelecek dönemleri de içine alan bir gider toplamının giderlerini olduğundan fazla göstermek amacıyla dönemsellik kavramı dikkate alınmadan kayıtlara alındığı ve gelir tablosu hesapları ile ilişkilendirilerek Gelir ve Kurumlar vergisi matrahının olduğundan eksik beyan edileceği düşünülebilir[139].

Bilançonun duran varlıklar bölümünü incelediğimizde; bu gruptaki kalemlerin bilançonun düzenlendiği tarih itibariyle bir yıldan daha uzun süre içinde nakde çevrilmesi veya tüketilmesi düşünülen varlık kalemleri olduğunu görmekteyiz. İşletmenin ticari işletme veya imalat işletmesi olması durumuna göre duran varlıkların dönen varlıklara göre büyüklüğü değişebilir. Ticari işletmelerde duran varlıkların dönen

[137]Barış Sipahi, "Alacak ve Borç Senetlerinde Reeskont", **Mali Çözüm Dergisi**, S. 60, 2002, s.222.
[138]Yıldırım Ercan Çalış, "Üretim Maliyetlerinin İç Denetimine Genel Bakış", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 1 (Bahar 2013), s.162.
[139]Engin Dinç, "Muhasebe ve Vergi Kuralları Arasındaki İlişki ve Gelir Vergileri (TMS 12) Standardının Muhasebe Uygulamalarına Etkisi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.28 (Ocak-Haziran 2007), s.31.

varlıklara oranla küçük olması beklenirken imalat işletmelerinde bu durum tam tersidir[140].

Kayıt dışı ekonominin varlığını kontrol amacıyla şirketin içinde bulunduğu faaliyet alanı sektör itibariyle değerlendirerek uzun vadeli ticari alacaklar incelendiğinde; hesap bakiyesinin yüksek tutarda olması durumunda bu durumun işletmenin faaliyeti ile ilgili piyasa koşulları irdelenerek satış vadelerinin bir yılı aşkın süreli yapılıp yapılamayacağı veya uzun vadeli satışları işletmenin ilişkili bulunduğu kişilere yapmış olacağı irdelenerek transfer fiyatlandırması veya örtülü kazanç hükümlerine aykırı bir olayın varlığı açısından değerlendirme yapılmalıdır[141].

Maddi duran varlıkları incelediğimizde ise bu hesap grubunu oluşturan, işletmenin faaliyet konusu ile ilişkilendireceğimiz; binalar, tesis makine ve cihazlar, demirbaşlar, taşıtlar gibi hesapların bakiyeleri işletmenin faaliyet hacmi ve konusu ile ilgili karşılaştırma yapılarak değerlendirilmeli aktifinde kayıtlı olan maddi duran varlıkların amortisman giderleri açısından irdelenerek gerçekte işletme de var olup olmadıkları, faydalı ömürleri dikkate alınarak amortisman hesaplamalarının doğru yapılıp yapılmadığı kontrol edilerek gider hesapları ile ilişkilendirilirken kurum veya gelir vergisi matrahının eksik beyan edilip edilmediği kontrol edilmelidir[142].

Bilançonun kısa vadeli yabancı kaynaklar bölümünü incelediğimizde; kısa vadeli yabancı kaynaklar, dönen varlıkların finansmanında kullanılan ve en çok bir yıl içinde ödenecek borçları gösterir. Kısa vadeli yabancı kaynakların maliyeti faizdir. Kısa vadeli yabancı kaynaklar değerlendirilmesinde hazır değerler dikkate alınmalıdır. İşletmenin hazır değerleri çok yüksek olduğu halde mali kaynak arayışında olması kredi alması veya kredi kullanarak ortaklara borç veriyor olması normal değerlendirilebilecek bir durum olmayıp faiz giderlerini kullanarak gelir veya kurumlar vergisi matrahını eksik beyan etmek istediği düşünülebilir[143].

Bununla birlikte işletmenin ticari borçları incelenirken hazır değer kalemleri ticari alacaklar ve stoklarla birlikte değerlendirilip işletmenin elinde yüksek tutarda stok

[140](Çevrimiçi), Www.Selcuk.Edu.Tr/Dosyalar/Files/074/Mali%20tablolar%20analizi.Pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).
[141](Çevrimiçi),http://uye.yaklasim.com/FileZone/yaklasim/Ucretsiz_Ekler/D%C3%B6nem%20Sonu/ek_201201/2c.htm (Erişim Tarihi:05.02.2017)
[142]Gönül AYDIN, **"**Finansal Tablolarda Maddi Duran Varlıkların Değerlemesi: Vergi Usül Kanunu ve Türkiye Muhasebe Standartları Açısından Karşılaştırılması", (İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2016, s.5.
[143]Seval Selimoğlu ve Abdullah Orhan, "Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçümlenmesi: Bist'de İşlem Gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 2015, s.37.

veya hazır değer bulunması halinde bile vadeli olarak mal alımına gidilmesi normal karşılanmamalı ve bu durum kayıt dışı ekonomi açısından irdelenmelidir. Diğer borçları incelediğimizde bu hesap bakiyesinin nelerden kaynaklandığı araştırılmalı ve ortaklara borçlar hesabı yüksek bakiye veriyorsa işletmenin faaliyet hacmine göre bu durum irdelenmelidir. Çünkü işleme kayıt dışı yaptığı satıştan elde ettiği nakdi işletmeye sokmak için ortaklara borçlar hesabını kullanabilmektedir. Ödenecek vergi ve diğer yükümlülükler hesabının bakiye veya yüksek bakiye vermesi durumunda bu bakiyenin hangi vergi borçlarına istinaden kayıtlarda yer aldığı araştırılmalı ve sosyal güvenlik primlerinin ödenmeleri koşulu ile gider yazılabileceği hükmü dikkate alınarak gelir tablosu hesaplarında ödenmemiş bulunan sigorta prim giderlerinin kanunen kabul edilip edilmediği incelenmelidir.

Bilançonun uzun vadeli yabancı kaynaklar bölümünü incelediğimizde; uzun vadeli yabancı kaynaklar, duran varlıkların finansmanında kullanılması öngörülen bir yıldan daha uzun süre içinde ödenmesi gereken borçları gösterir. Uzun vadeli yabancı kaynakların da maliyeti faizdir. Gelecek yıllara ait gelirler ve gider tahakkuk hesaplarını incelediğimizde hesap bakiyesinin yüksek olduğu veya işletmenin faaliyet alanına aykırı olabilecek bir bakiyenin varlığı durumunda hesap irdelenerek bu gelirlerin nelerden kaynaklandığına inilmelidir. Bazen işletmeler dönem gelirlerini gelir tablosuna yansıtmamak için bu hesabı kullanarak gelir veya kurumlar vergisi matrahını eksik beyan edebilmektedirler[144].

Bilançonun öz kaynaklar bölümünü incelediğimizde; öz kaynaklar, şirket ortaklarının işletme varlıkları üzerindeki toplam haklarını ifade etmektedir. Özel Fonlar hesabında bakiyenin bulunması halinde bu bakiyenin neden kaynaklandığı ve hangi dönemden geldiğinin üzerinde durulması gerekmekte olup, yenilenmek amacıyla satılan bir maddi duran varlığın satış karından kaynaklanıyorsa bu hesapta vergi usul kanunları hükmü uyarınca uyulması gereken kurallara dikkat edilip edilmediği incelenerek aykırı bir durumda gelir tablosu hesapları ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir[145].

Bilanço ve gelir tablosu arasındaki bağlantılı hesaplar olarak; alacaklar ile satışlar, borçlar ile alımlar, stoklar ile satılan malın maliyeti, gelecek aylara-yıllara ait giderler ile kira gideri, sigorta gideri, kırtasiye gideri, ödenecek vergi ve fonlar ile SGK

[144]Zeyyat Sabuncuoğlu ve Tuncer Tokol, **İşletme**, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2001. s. 235.
[145]Azzem Özkan, "TMS-12 Gelir Vergileri Standardına Göre Ertelenmiş Vergiler ve Muhasebe Uygulamaları", **Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, s.32 (Ocak-Haziran 2009), s. 107.

primleri, kısa-uzun vadeli yabancı kaynaklar faiz giderleri, bankalar ile faiz gelirleri karşılıklı olarak incelenerek herhangi bir uyumsuzluk da detaya inilerek kayıt dışının var olup olmadığının kontrolüne gidilebilir.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda; vergi inceleme ve denetim elemanlarının yetersizliğinden her firmanın ayrı ayrı incelenmesinin güç olduğu göz önüne alınarak vergi dairesi başkanlığının sisteminde yer alan Gelir ve Kurumlar Vergisi Beyannamelerinin ekinde yer alan bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin belli hesaplar doğrultusunda incelemesine gidilerek kayıt dışı ekonominin varlığından şüphe duyulan işletmelerin direk olarak tespit edilme olasılığı artırılabilir. Bu tespitler doğrultusunda caydırıcılığı yüksek cezalar verilerek kayıt dışının azaltılması sağlanabilir. Fakat gelir ve kurumlar vergisi beyannamesinin ekinde bulunan bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin irdelenerek denetime tutulması gereken şirketler çok kısa dönem aralıkları ile kasa, ortaklardan alacaklar ve stok hesap bakiyeleri yüksek firmalara vergi affı adı altında kolaylıklar getirilerek kayıt dışılıktan kaynaklanan yüksek hesap bakiyeli kalemlerinin temizlenmesine yardımcı olacak şekilde, caydırıcılığı yüksek cezalar yerine kayıt dışılığı özendirecek ödül niteliğinde af kanunları çıkarılmaktadır.

3.3.2. Özel Fonlar Hesabına İlişkin İnceleme

Amortismana tabii iktisadi kıymetlerin satılması halinde, satılan iktisadi kıymetlerin yenilenmesi işin mahiyetine göre zaruri bulunur veya bu hususta işletmeyi idare edenlerce karar verilmiş ve teşebbüse geçilmiş olursa , satıştan doğan kâr yenileme giderlerini karşılamak üzere pasifte, öz kaynaklarda, kar yedekleri grubuna dâhil olan Özel Fonlar Hesabında azami üç yıl süre ile tutulabilir. Yenisinin alınması durumunda ise, yeni alınan maddi duran varlığın aşınma payı, kanunda belirtilen süre zarfı içinde giderleştirilmeyerek özel fonlara aktarılmış olan tutar üzerinden düşülerek kayıtlara alınır. Kanunda belirtilen süre zarfı içinde eritilemeyen tutar üçüncü yılın sonunda gelir hesaplarına aktarılarak dönem karına eklenmesi gerekmektedir.

C.C.C. Tekstil Ltd. Şti. 2015 yılı vergi dönemine ait Kurumlar Vergisi Beyannamesi bilanço hesaplarının incelenmesinde 549 özel fonlar hesabında bulunan tutar ile ilgili husus aşağıda açıklanmıştır.

Şirket 2011 yılı Mart ayında aktifine kayıtlı makinesini yenilemek amacıyla 416.500,00 TL'ye satmış ve bu satıştan makinenin net defter değeri olan 118.423,00

TL'yi düşerek ortaya çıkan 298.077,00 TL'lik karı 549 özel fonlar hesabına kaydederek 2011 yılı kurumlar vergisi matrahına eklememiştir.

2015 döneminde vergi inceleme yetkilisi tarafından firmanın bilanço hesaplarının incelenmesinde 549 özel fonlar hesabındaki 298.077,00 TL'lik tutarın detayı geçmiş yıllar kurumlar vergisi beyan ve muavinleri yıllar itibari ile geriye dönük olarak istenmiş olup (2014-2013-2012-2011) hem kurumlar vergisi beyan ve muavinlerin incelenmesinden hem kurum muhasebe sorumlusu tarafından verilen bilgiye göre fon hesabında kayıtlı bulunan 298.077,00 TL'nin 2011 yılı mart ayında yenisi alınmak üzere aktifimizde kayıtlı bulunan makinenin satışından kaynaklanan karın matraha eklenmeyerek yeni makinenin alışında kullanılmak üzere bilançonun pasifinde bulunan 549 özel fonlar hesabına kaydedildiği tespit edilmiştir.

Yenisi alınmak suretiyle kurumun aktifinden çıkartılarak satışı yapılan makinenin yerine herhangi bir alışın olmadığı (2011 – 2012 – 2013) yıllarına ilişkin Tesis makine ve cihazlar hesap muavinlerinin incelenmesiyle tespit edilmiştir.

Firma yetkilileri ve muhasebe sorumlusuna sorulduğunda, Özel fonlar hesabındaki tutarla ilişkin herhangi bir yatırım ve yenileme olmadığı fondaki tutarın 2014 yılında matraha eklenmesinin sehven unutulduğuna dair vergi inceleme elamanlarına bilgi verilmiştir.

C.C.C. Şirketi 2014 yılında Ticari kazanç olarak 796.412,00.- TL beyanda bulunmuş hesaplanan Kurumlar Vergisinin 48.416,00 TL' sini 2012 yılı zararlarından karşılamış kalan 110.866,40 TL'yi döneminde ödemiştir.

İnceleme sonucu 549 hesaptaki 298.077,00 TL'nin 2014 yılı kurumlar vergisindeki Kar'a resen eklenmesi ve gecikme zamları ile tahsil edilmesine aynı zamanda 1 katı vergi ziyaı (59.615,40 TL) kesilmesine uzlaşma yolu açık olarak karar verilmiştir.

3.3.3. Kayıt Dışı Satışın Hesaplanması İle İlgili Örnek

Tablo 10. 2012 Yılı BBB Makaron Ürünleri LTD ŞTİ (TL)

2011 Yılı Kurumlar Vergisi Beyannamesi	Kanuni Süresinde Yerilen Beyan	Kanuni Süresinden Sonra Yerilen Beyan	Fark
Veriliş Tarihi	25.04.2013	-	-
Ticari Bilanço Kan	-	-	-
Ticari Bilanço Zararı	437.854,00 TL	-	-
KKEG.	7.768,16 TL	-	-
Kar ve ilaveler Toplamı	7.768,16 TL	-	-
Zarar	430.085,84 TL	-	-
Geçmiş Yıl Zaraları	-	-	-

2012 Yılı BBB Makaron Ürünleri LTD ŞTİ 'ne ait veriler yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Şirketin 2012 yılına ait stokları aşağıdaki gibidir.

Tablo 11. 2012 Yılı Stok Durumu

Malzemenin Cinsi	Dönem Başı Stok	Dönem içi Alışlar	Dönem Sonu Stok	Fark
Sigara Kağıdı	108.000 Metre	66.852.000 Metre	66.000 Metre	66.894.000 Metre
Sarı Uç kağıdı 48 MM	24.000 Metre	10.136.000 Metre	126.000 Metre	10.034.000 Metre
Filtre Çubuğu	243.000 Adet	131.625.000 Adet	162.000 Adet	131.706.000 adet
İç Kutu	-	4.130.000 Adet	230.000 Adet	3.900.000 Adet
Dış Koli	1500	82.000 Adet	5.500 Adet	78.000 Adet
Tutkal	280 Kg	8.100 Kg	580 Kg	7800 Kg

İşletmenin 15.07.2010 yılında aldığı kapasite raporunda 4 adet makaron üretim makinası ile 8 saat 300 gün üzerinden 1.296.000.000 adet makaron üretebileceği tespit edilmiştir.

Tüketim Malzemesi Hesap Yıllık Tüketim

- Sigara Kâğıdı 84mm/ad x 1.296.000.000 ad/yıl / 1000 MM/ Metre = **108.864.000 Metre/yıl**

- Sigara Uç Kâğıdı 24 mm/ad x 1.296.000.000 ad/yıl / 1.000 MM/Metre = **31.104.000 Metre/yıl**
- Filtre 0,1667 ad/ad x 1.296.000.000 ad/yıl / 1 ad/ad = **216.043.200 ad/yıl**
- Tutkal 0,01 gr/ad x 1.296.000.000 ad/yıl / 1.000 gr/kg = **12.960 kg/yıl**
- İç kutu (200'lük) 1.296.000.000 ad/yıl / 200 ad/kutu = **6.480.000 kutu/yıl**
- Dış koli 50lik 6.480.000kutu /50lik koli ad/koli = **129.600 Koli/Yıl**

Kapasite raporunda hammadde tüketimleri 1 adet tüp makaron için yukarıdaki gibi belirtilmiştir.

Makine Kodu Adet Cinsi Ve Teknik Özellikleri Puan Yerli/İthal Gücü (KW)

4 Adet Filtreli Tüp Makinesi - Flaş 2.500 Ad/Dk 25 Kwh/Saat

1 Adet Kompresör 25 Kwh/Saat

1 Adet Otomatik Paketleme Makinesi 25 Kwh/ Saat

Firmanın aylık elektrik tüketimleri Tablo 12'de verilmiştir. Toplam 299.039 Kwh elektrik tüketimi yapılmıştır.

Tablo 12. Aylık Elektrik Tüketimi

Ocak	28.752 Kwh	Mayıs	22.005 Kwh	Eylül	21.415 Kwh
Şubat	31.291 Kwh	Haziran	20.250 Kwh	Ekim	23.412 Kwh
Mart	29.432 Kwh	Temmuz	21.150 Kwh	Kasım	27.652 Kwh
Nisan	24.250 Kwh	Ağustos	20.015 Kwh	Aralık	29.415 Kwh

Firma yetkilileri tarafından Makaron üretiminde kullanılan başka makine olmadığını elektrik tüketiminin bunların dışında ofis aydınlatma ve ofis makinelerinde kullanıldığı belirtilmiştir. İşletmenin aylık ortalama elektrik tüketimi 24.920 Kwh tır. Günlük 8 saat çalışmadan hesaplanacak tüketime göre makine çalışma saatleri aşağıdaki gibidir.

Ortalama Tüketim - %15 (aydınlanma ofis vs) = Net Tüketim 21.182 Kwh

Üretime Göre Ortalama Tüketim Saatlik: 4 Makine + Kompresör+ Paketleme = 150 Kwh

21182 Kwh / 150 Kwh =141 saat olarak Ortalama Çalışma Süresi aylık bazda hesaplanmıştır.

Firma 2012 Yılında ortalama 26 Kişi (13 kişi Pazarlama 13 kişi idari personel) olarak beyan etmiş. Firmadan çalışan listesi ve çalışanlara ait telefon numaraları ve 2012 yılı onaylı e bildirge ve hizmet listeleri firmadan alınmıştır.

Firma işçilik giderlerinde 760 ve 770 hesabı kullanmış toplam brüt ücretin yarısını ve diğer tüm giderlerin yarısını 760 hesabın alt hesaplarına diğer yarısını 770 hesabın alt hesaplarına gider olarak kayıt etmiştir. Firma herhangi bir dönemde eksik gün bildirimi yapmamış herhangi bir çalışanı ücretsiz izine çıkartmamıştır.

2012 yılı defter kayıtları incelendiğinde yurtiçi satışlar kaleminde bulunan hasılatın makaron üretiminde kullanılan hammaddelerin satışından kaynaklandığı tespit edilmiş olup satış tarihlerine göre 150 hesaba kaydedilen hammaddeler satış miktarına göre 153 hesabın alt hesaplarına aktarılarak satılan ticari mal maliyeti hesaplanmış satılmayan kısımlar ise 150 hesapların alt hesaplarında bırakılmıştır.

İşletme yetkililerine sorulduğunda sipariş alınamadığı için ellerindeki hammaddeleri finansman amaçlı sattıklarını beyan etmişlerdir.

İşletmenin herhangi bir üretim yapmamasına rağmen elektrik tüketim hesabına göre; üretimde kullanılan makinelerin çalışmış olması, herhangi bir faaliyet olmadığı halde gereğinden fazla işçi çalıştırılması beyan edilmemesine rağmen makaron üretimi yapıldığı anlamına gelmekte olup işletme çalışanları rastgele aranarak firmada ne iş yaptığı sorulduğunda makine operatörü, paketleme elemanı gibi cevaplar alınmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda firmanın 2012 yılı makaron üretimi aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Tablo 13. 2012 Yıllık Üretim Hesaplaması

Malzemenin Cinsi	Fark	Kapasite Raporuna göre kullanım	Yapılan Üretim hesabı	Yapılan Üretim
Sigara Kağıdı	66.894.000 Metre	84 mm/ 1 adet	Fark/kullanımX1000	796.357.142 adet
Sarı Uç kağıdı	10.034.000 Metre	24 mm/ 2 adet	Fark/kullanımX1000	836.166.666 adet
Filtre Çubuğu	131.706.000 adet	0,1667 adet / 1 adet	Fark/kullanımX1	790.077.984 adet
İç Kutu	3.900.000 Adet	200/1 adet	FarkXkullanımX1	780.000.000 adet
Dış Koli	78.000 Adet	50/200/1adet	FarkXkullanımX1	780.000.000 adet
Tutkal	7800 Kg	0,01 Kg/1 adet	Fark/Kullanımx1000	780.000.000 adet

Firmanın Tütün Alkol Piyasasından aldığı resmi fire oranı % 2'dir. Makaronların 200 adet 1 kutu olarak piyasaya satıldığı 2012 yılında diğer makaron üreten firmalardan satış fiyatı bilgisi alınarak ortalama kutu fiyatı KDV hariç 2 TL olarak saptanmıştır.

2012 yılı üretim miktarı 780.000.000 adet olarak kabul edilmiş olup;
780.000.000 /200 = 3.900.000 adet kutu makaron X 2 TL = 7.800.000 TL Olarak saptanmıştır.

Firmada kullanılan hammadde Maliyetleri 2012 defter kayıtlarına göre hesaplanmış olup aşağıdaki gibidir.

Tablo 14. 2012 Yılı Hammadde Maliyetleri

Malzemenin Cinsi	**Fark**	**Maliyet**
Sigara Kağıdı	66.894.000 Metre	327.780,60 TL
Sarı Uç kağıdı 48 MM	10.034.000 Metre	201.583,06 TL
Filtre Çubuğu	131.706.000 adet	1.501.448,40 TL
İç Kutu	3.900.000 Adet	507.000 TL
Dış Koli	78.000 Adet	138.060 TL
Tutkal	7800 Kg	75.816 TL
Toplam		2.751.688,06 TL

Firma Satılan mamul maliyeti hesaplaması açısından 760 ve 770 hesapların alt hesaplarına kayıt ettiği işçilik maliyetlerini ve yine 760 ve 770 hesaba kayıt yapılmış olan fabrika kira, işçi yemek, işçi kıyafet, makine malzeme, makine amortisman giderleri ilgili 720 ve 730 hesaplara aktarılmıştır. Aktarım sonrası 720 ve 730 hesaplar aşağıdaki gibidir.

720 Hesap Yekünü = 688.400 TL

730 Hesap Yekünü = 595.000 TL

Satılan Mamul Maliyeti = 4.035.088,06 TL

Yapılan düzeltmeler sonucu hammadde satışları fiktif sayıldığı için hasılattan çıkarılmış olup BBB firmasının 31.12.2012 gelir tablosu Tablo 15'deki gibidir.

Tablo 15. 2012 Yılı Gelir Tablosu

Hesap Adı	Firma Beyanı	Düzeltme Sonrası
A. Brüt Satışlar	3.683.790,74	7.809.134,42
1. Yurtiçi Satışlar	3.674.656,32	7.800.000,00
3. Diğer Gelirler	9.134,42	9.134,42
B. Satış İndirimleri (-)	-	-
C. Net Satışlar	3.683.790,74	7.809.134,42
D. Satışların Maliyeti	2.751.688,06	4.035.088,06
1. Satılan Mamul Maliyeti (-)		4.035.088,06
2. Satılan Ticari Mal Maliyeti (-)	2.751.688,06	
Brüt Satış Karı Veya Zararı	932.102,68	3.774.046,36
E. Faaliyet Giderleri	1.453.310,00	169.910,00
2. Pazarlama,Satış Ve Dağıtım Giderleri (-)	739.062,00	97.362,00
3. Genel Yönetim Giderleri (-)	714.248,00	72.548,00
Faaliyet Karı Veya Zararı	-521.207,32	3.604.136,36
F. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir Ve Karlar	86.328,32	86.328,32
7. Kambiyo Karları	86.328,32	86.328,32
G. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider Ve Zararlar (-)	2.975,00	2.975,00
4. Kambiyo Zararları (-)	2.975,00	2.975,00
Olağan Kar Veya Zarar	-437.854,00	3.687.489,68
Dönem Karı Veya Zararı	-437.854,00	3.687.489,68
Dönem Net Karı Veya Zararı	-437.854,00	3.687.489,68
Ticari Bilanço Karı	-437.854,00	3.687.489,68
Kan.Kab.Edil.Gid.	7.768,16	7.778,16
Genel Toplam	-430.085,84	3.695.267,84
2013 Geçmiş Yıl Zararı		416.895,00
Kurum Karı		3.278.372,84
Hesaplanan Kurumlar Vergisi	0	655.674,57

Hammadde satışlarının çıkarılması sonucu şirketin devreden KDV'si 1.196.240 TL'dir. Kayıt dışı makaron satışından elde edilecek hesaplanan KDV'si 1.404.000 TL'dir. Aradaki 207.760 TL ödenecek KDV'nin resen tarhına 1 Katı oranda vergi ziyanı kesilmesine, 655.674,57 TL Kurumlar vergisinin resen tarhına 1 katı oranda vergi ziyanı kesilmesine uzlaşma yolu açık karar verilmiştir.

3.3.4. Ödenmeyen SGK Primlerinin Gider Yazılmasının Tespiti İle İlgili Örnek

X ilaç Firmasının 2010 yılına ait ibraz edilen bilgileri aşağıdaki gibidir;

Tablo 16. X Firması 2010 Yılı Defter Bilgileri

Yılı	Defterin Türü	Tasdik Tarihi ve Numarası	Tasdik Makamı
2010	Yevmiye defteri	23.12.2009-19314	Kadıköy 11.Noteri
2010	Defteri Kebir	23.12.2009-19313	Kadıköy 11 .Noteri

Tablo 17. X Firması 2010 Yılı Bilgileri

2010 Dönemi Kurumlar Vergisi Beyannamesi	Kanuni Süresinde Verilen Beyan	Kanuni Süresinde Sonra Verilen Beyan	Fark
Veriliş Tarihi	25.4.2011	-	-
Ticari Bilanço Kârı	232.458,32 TL	-	-
Ticari Bilanço Zararı	0,00 TL	-	-
Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler	39.732,89 TL	-	-
Kâr ve İlaveler Toplamı	272.191,21 TL	-	-
Zarar	0,00 TL	-	-
Kâr	272.191,21 TL	-	-
Geçmiş Yıl Zararı	0,00 TL	-	-
Kurumlar Vergisi Matrahı	272.191,21 TL	-	-
Hesaplanan Kurumlar Vergisi	54.438,24 TL	-	-
Mahsup Edilecek Vergiler Toplamı	0,00 TL	-	-
Ödenmesi Gereken Kurumlar Vergisi	54.438,24 TL	-	-
İade Edilmesi Gereken Geçici Vergi	0,00 TL	-	-

Mükellefin 25.04.2011 tarihinde verdiği kurumlar vergisi beyannamesi ekinde verilen bilançoda ödenecek sosyal güvenlik kesintilerinin aşağıdaki gibi olduğu görülmüştür.

Tablo 18. SGK Kesintileri

Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	Dönem Başı İtibarı ile Ödenmemiş Prim Tutarı	Dönem Sonu İtibarı ile Ödenmemiş Prim Tutarı	Fark
	487.848,04	1.360.417,37	872.569,33

Mükellefin 2010 yılına ilişkin defter ve belgelerinin incelenmesinde, döneme ilişkin SGK borç sorgulamasında ödenmemiş prim borcu olarak görünen 872.569,33.- TL için SGK primlerine ilişkin kayıtların aşağıdaki gibi olduğu görülmüştür.

Tablo 19. SGK Primleri

Dönem	Merkez prim (D)	Depo prim -2	5510 Sayılı Kanunun 81. Maddesi Uyarınca Hesaplanan Devlet Katkısı (3)	Toplam 1+2+3	Yevmiye Kaydının	
					Tarih	No'su
2010/01	77.964,00	8.488,34	151,64	86.300,70	31.1.2010	54,55
2010/02	77.876,19	7.910,48	151,54	85.635,13	28.2.2010	113,114
2010/03	71.474,06	7.621,58	151,64	78.944,00	31.3.2010	173,174
2010/04	73.617,10	7.640,51	151,64	81.105,97	30.4.2010	242,243
2010/05	72.030,50	7.685,92	153,1	79.563,32	30.5.2010 31.5.2010	300,308
2010/06	71.443,83	7.733,07	153,1	79.023,80	30.6.2010	373,374
2010/07	65.360,92	7.715,33	159,71	72.916,54	31.7.2010	436,437
2010/08	57.866,52	7.587,47	159,71	65.294,28	30.8.2010	488,489
2010/09	55.791,39	7.313,34	159,71	62.945,02	30.9.2010	550,551
2010/10	49.052,99	8.063,08	159,71	56.956,36	31.10.2010	606,607
2010/11	50.975,04	8.169,50	159,71	58.984,83	30.11.2010	650,651
2010/12	56.461,12	8.597,97	159,71	64.899,38	31.12.2010	720,727
Toplam	**779.913,66**	**94.526,59**	**1.870,92**	**872.569,33**		

Mükellefin incelemeye ibraz ettiği defterlerin tetkikinde; 2010 yılı dönem başı itibarı ile ödenmemiş sigorta primlerinin 487.848,04TL olduğu, dönem sonu itibarı ile 1.360.417,37TL olduğu, aradaki 872.569,33TL'nin dönem içerisinde gider hesaplarına intikal ettirildiği tespit edilmiştir.

Mükellefe "2010 yılında tahakkuk eden ve gider hesaplarına intikal ettirilen ödenecek sosyal güvenlik kesintilerinin ödenip ödenmediği" sorulmuştur**.** Mükellef cevaben: "2010 yılı beyannamesinde ödenecek sosyal güvenlik kesintileri olarak 872.569,33TL, gider ve maliyet unsuru olarak yasal defterlere kayıt edilmiş, bu kesintilerden herhangi bir ödeme yapılmamıştır. Tahakkuk ve ödeme durumları Müdürlüğünüze sunduğum SGK müfredat dökümünde ayrıntılı görülmektedir." demiştir.

Mükellefe "Ödenmeyen sosyal güvenlik kesintilerinin 2010 yılı kurumlar vergisi

beyannamesindeki kanunen kabul edilmeyen giderlere eklenip eklenmediği veya gider hesaplarından çıkartılıp çıkarılmadığı" sorulmuştur. Mükellef cevaben; Ödenmeyen sosyal güvenlik kesintileri kanunen kabul edilmeyen giderlere eklenmemiş, sehven gider hesaplarından çıkarılmamıştır" demiştir. Mükellefe itiraz ve mülahazaları olup olmadığı, yetkili makamlardan vergi mevzuatı ile ilgili kendilerince alınan özelge olup olmadığı soruldu ve mükellef cevaben; "Hayır" demiştir.

Döneminde ödenmemiş SGK primleri gider yazılamayacağı için X ilaç firmasının yenilenmiş Kurumlar Vergisi beyanı aşağıdaki gibidir.

Tablo 20. Kurumsal Vergisi Beyanı

2010 Dönemi Kurumlar Vergisi Beyannamesi	Kanuni Süresinde Verilen Beyan	Düzeltme Sonrası Beyan
Veriliş Tarihi	25.4.2011	-
Ticari Bilanço Kârı	232.458,32 TL	232.458,32 TL
Ticari Bilanço Zararı	0,00 TL	0,00 TL
Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler	39.732,89 TL	912.302,22 TL
Kâr ve İlaveler Toplamı	272.191,21 TL	1.144.760,54 TL
ZARAR	0,00 TL	0,00 TL
KÂR	272.191,21 TL	1.144.760,54 TL
Geçmiş Yıl Zararı	0,00 TL	0,00 TL
Kurumlar Vergisi Matrahı	272.191,21 TL	1.144.760,54 TL
Hesaplanan Kurumlar Vergisi	54.438,24 TL	228.952.10 TL
Mahsup Edilecek Vergiler Toplamı	0,00 TL	0,00 TL
Ödenmesi Gereken Kurumlar Vergisi	54.438,24 TL	228.952,10 TL
İade Edilmesi Gereken Geçici Vergi	0,00 TL	0,00 TL

Kurumlar vergisinin yeniden hesaplanması sonucu 174.513,86 TL eksik beyan edilmiş kurumlar vergisinin faizi ile tahsiline 1 katı oranında vergi ziyağı kesilmesine uzlaşma yolu açık olarak karar verilmiştir.

4.TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİNİN KAYIT DIŞI EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisini araştırmaktır. Bu kapsamda araştırmanın ana problem cümlesi "Araştırmaya katılanların Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisine yönelik görüşleri ne düzeydedir?" şeklinde belirlenmiştir. Bu problem, aşağıda sıralanan beş boyutta ayrılarak, her boyut ayrıca değerlendirilmiştir. Bunlar;

- Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi
- Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi
- Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi
- Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi
- Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi

Alt problemler ise;

- Araştırmaya katılanların Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisine yönelik görüşleri iş ünvanına göre farklılaşmakta mıdır?
- Araştırmaya katılanların Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisine yönelik görüşleri sektöre göre farklılaşmakta mıdır?
- Araştırmaya katılanların Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisine yönelik görüşleri işletmenin iş hayatında bulunduğu süreye göre farklılaşmakta mıdır?
- Araştırmaya katılanların Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisine yönelik görüşleri işletmenin büyüklüğüne göre farklılaşmakta mıdır?

olarak belirlenmiştir.

4.2. Evren Örneklem

İstanbul İli Kağıthane Bölgesindeki bağımsız çalışan 550 (beşyüzelli) SMMM ve 32 (otuziki) YMM , araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bunlar arasından tabakalı örneklem yöntemi ile seçilen 37(otuzyedi)'si SMMM, 15(onbeş)'i YMM 52 kişi de örneklemi teşkil etmektedir.

4.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Bu araştırma 2016-2017 yılları arasında İstanbul İli Kağıthane Bölgesindeki bağımsız çalışan 550 (beşyüzelli) SMMM ve 32 (otuziki)YMM arasından tabakalı örneklem yöntemi ile seçilen 37(otuzyedi)'si SMMM, 15(onbeş)'i YMM 52 kişinin verdiği cevaplarla sınırlıdır.

4.4. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada kullanılan veriler bizzat araştırmacı tarafından SMMM'lere ve YMM'lere yüzyüze ve internet üzerinden anket doldurtularak toplanmıştır.

Araştırmada kullanılan anket konuyla ilgili literatür taraması sonucunda uzman görüşü alınarak oluşturulmuştur. Anketin güvenilirlik analizine ilişkin bilgiler aşağıdadır:

Bu araştırmada uygulanan ölçeklerdeki bilgiler SPSS programına girilerek güvenilirlik analizi yapılmıştır ve verilerin ne ölçüde raslantısal olduğu incelenmiştir. Yapılan güvenirlik testi popülasyonu temsil etmesi için seçilen örneklemin popülasyonu ne kadar temsil ettiğini gösterir. Sonuçların güvenirliği rakamsal olarak Cronbach's Alpha (α) olarak gösterilir ve buna göre değerlendirilir[146].

α değeri,	$0{,}00 \leq \alpha < 0{,}40$	ise	Güvenilir değil
	$0{,}40 \leq \alpha < 0{,}60$	ise	Düşük güvenilirlikte
	$0{,}60 \leq \alpha < 0{,}80$	ise	Oldukça güvenilir
	$0{,}80 \leq \alpha \leq 1{,}00$	ise	Yüksek güvenilirdir

[146] Şeref Kalaycı, **Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri** , Ankara: Asil Yayınları, 2009.

Tablo 21. Cronbach Alpha Değerleri

	Cronbach Alpha	Madde sayısı
Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	0,64	11
Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	0,62	7
Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	0,66	10
Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi	0,69	5
Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi	0,63	6

Tablo 21' de gösterildiği gibi Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin alt boyutlarının Cronbach's Alpha (α) değeri (0,809) $0,60 \leq \alpha <$ 0,80 aralığında olduğundan oldukça güvenilirdir.

4.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada toplanan veriler SPSS 22 programına girilerek kodlanmıştır. Sosyo demografik değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri tablolaştırılmıştır. Anket sorularının alt boyutlarıyla sosyo demografik değişkenler arasındaki farklılaşma durumunu araştırmak için bağımsız örneklem t testi ve anova testi uygulanmıştır.

4.6. Bulgular

4.6.1. Genel Bilgiler

Araştırmaya katılanların iş ünvanlarına göre dağılımı Tablo 22'de gösterilmektedir. Tablo 22'ye göre katılımcıların % 71,2 'sine tekabül eden 37'si SMMM, %28,8 'ine tekabül eden 15 kişi ise YMM'dir.

Tablo 22.İş Ünvanı Dağılımları

	n	%
SMMM	37	71,2
YMM	15	28,8
Total	52	100

Araştırmaya katılanların çalıştığı sektör dağılımının gösterildiği Tablo 23'e göre katılımcıların %46,2' sine tekabül eden 23 işletme Ticaret, %19,2' sine tekabül eden 10 işletme Tekstil, %7,7'sine tekabül eden 4 işletme İnşaat, %26,9'una tekabül eden 14 işletme ise Hizmet sektöründedir.

Tablo 23.Çalışılan Sektör Dağılımları

	N	%
Ticaret	24	46,2
Tekstil	10	19,2
İnşaat	4	7,7
Hizmet	14	26,9
Total	52	100,0

Araştırmaya katılanların çalıştığı sektördeki işletmelerin iş hayatındaki bulunduğu süre dağılımlarını gösteren Tablo 24'e göre, katılımcıların %48,1' ine tekabül eden 1-10 yıl arasında faaliyetini sürdürmekte olan 25 işletme %28,8'ine tekabül eden 10-20 yıl arasında faaliyetini sürdürmekte olan 15 işletme %23,1'ine tekabül eden 20 yıl ve üzeri faaliyetini sürdürmekte olan 12 işletme bulunmaktadır.

Tablo 24. İşletmelerin İş Hayatında Bulunduğu Süre Dağılımları

	N	%
1-10	25	48,1
10-20	15	28,8
20-üzeri	12	23,1
Total	52	100,0

Araştırmaya katılanların çalıştığı sektördeki işletmelerin büyüklüğü dağılımlarını gösteren Tablo 25'e göre, katılımcıların %55,7' sine tekabül eden 29 işletme çalışan sayısı 50 kişiden az yıllık net satış hasılatı ve yıllık mali bilanço toplamlarından herhangi birisi 8 milyon TL'yi aşmayan küçük ölçekli, %44,3'üne tekabül eden 23 işletme çalışan sayısı 250 kişiden az yıllık net satış hasılatı ve yıllık

mali bilanço toplamlarından herhangi birisi 40 milyon TL'yi aşmayan orta ölçekli işletme bulunmaktadır.

Tablo 25. İşletme Büyüklüğü Dağılımları

	N	%
Küçük Ölçekli	29	55,7
Orta Ölçekli	23	44,3
Total	52	100,0

4.6.2 Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi

Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin beş alt boyutta incelenmiş ve her boyutun tanımlayıcı istatistiklerin Tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26. Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarının Tanımlayıcı İstatistikleri

	N	Min	Mak.	Ort.	SS.
Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	52	2,00	4,30	3,7423	,33275
Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	52	2,14	4,14	3,3929	,45341
Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	52	2,20	4,20	3,6788	,43716
Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	52	2,40	4,00	2,9423	,40456
Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi;	52	2,67	4,17	3,4199	,34219

1:kesinlikle katılmıyorum,2: katılmıyorum,3:fikrim yok,4: katılıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum

Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisine yönelik belirlenen her alt boyut için araştırılan sorularda 5'li likert skalasına göre, araştırmaya katılanlar tarafından fikrim yok ile katılıyorum arası yanıt verilmiştir. Tablo 26'da gösterilen Vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisi ile ilgili alt boyutlara ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıda detaylı olarak incelenmiştir.

4.6.2.1 Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Etkisi

Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi anket sorularının tanımlayıcı istatistikleri için araştırmaya katılan meslek mensuplarının verdiği cevaplar Tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 27. Vergi Denetim Uygulamalarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%
Vergi inceleme sistemindeki aksaklıkların kayıt dışı ekonomiyi artırdığını düşünüyorum	1	1,9	2	3,8	1	1,9	47	90,4	1	1,9
Mükelleflerin yeterince denetlenememesinin vergi kaçakçılığını arttırdığını düşünüyorum	1	1,9	2	3,8	0	0	38	73,1	11	21,2
Vergi denetiminin yetersizliği sistemler arasındaki kontrol eksikliği kayıt dışı ekonominin önüne geçilmemesine engel olmaktadır.(kira gelirlerinin banka girişleri ile çek edilmesi)	0	0	9	17,3	3	5,8	39	75	1	1,9
İşletmenin finansal faaliyetlerinin izlenebilirliğini artırmak kayıt dışı ekonominin azalmasında etkili olacaktır	1	1,9	24	46,2	1	1,9	23	44,2	3	5,8
YMM ve SMMM lerce yapılan denetimin kayıt dışı ekonomiyi azalttığını düşünüyorum	1	1,9	11	21,2	1	1,9	35	67,3	4	7,7
Maliye müfettişleri ve vergi inceleme elamanlarınca yapılan denetimin kayıt dışı ekonomiyi azaltacağını düşünüyorum	1	1,9	1	1,9	0	0	26	50	24	46,2
YMM ve SMMM'lerin yaptıkları denetim sonuçlarının yaptırım gücünün arttırılmasının kayıt dışı ekonominin azalmasında etkili olacağını düşünüyorum	1	1,9	2	3,8	2	3,8	34	65,4	13	25
Vergi kaçakçılığını önlemenin en önemli yolunun denetim olduğunu düşünüyorum	0	0	11	21,2	1	1,9	38	73,1	2	3,8
Şirketlerde kurumsallaşmaya gidilmesi kayıt dışı ekonominin azalmasında etkili olacaktır	0	0	3	5,8	1	1,9	45	86,5	3	5,8
Vergi denetimi veya inceleme elemanlarının yaptıkları denetim görevleri esnasındaki davranışlarından memnunum	2	3,8	13	25	2	3,8	34	65,4	1	1,9
YMM ve SMMM lerin müşteri kaybı korkusunun kayıt dışı ekonominin önlenmesi ve azalması ile ters orantılı olduğunu düşünüyorum	0	0	6	11,5	2	3,8	39	75	5	9,6

Araştırmaya katılanların cevaplarına göre "vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi" alt boyutuna fikrim yok ile katılıyorum arası yanıt verilmiştir. Araştırmaya katılan meslek mensuplarının en fazla katıldığı görüş; Maliye müfettişleri ve vergi inceleme elemanlarınca yapılan denetimin kayıt dışı

ekonomiyi azaltacağı yönünde olup en az katıldıkları görüş ise işletmenin finansal faaliyetlerinin izlenebilirliğini artırmanın kayıt dışı ekonominin azalmasında etkili olacağı yönündedir.

Vergi inceleme sistemindeki aksaklıkların kayıt dışı ekonomiyi artırdığı düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %91,9'u katıldıklarını ifade etmiştir.

T.C. Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı 2016 yılı faaliyet raporu verileri incelendiğinde 2016 yılı içerisinde toplamda 2.541.016 olan Gelir Vergisi (GMSİ hariç) ve Kurumlar Vergisi mükelleflerinin 49.817' si incelenmiştir. Bu durum yüzde olarak ifade edildiğinde toplam mükellefler içerisinde sadece %1,96' sının incelemeye tabii tutulduğu mükelleflerin %98,04' ünün denetlenmediği görülmektedir. Araştırma bulgularına göre mükelleflerin yeterince denetlenememesinin vergi kayıp ve kaçağını artırdığına ilişkin soruya ankete katılan meslek mensuplarının % 94'ü katıldıklarını ifade etmiştir.

Vergi denetiminin yetersizliği ve sistemler arasındaki kontrol eksikliğinin kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesine engel olduğuna ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %76,9' u katıldıklarını ifade etmişlerdir. T.C. Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı 2016 yılı faaliyet raporu verileri incelendiğinde yukarıda yaptığımız açıklamalarla birlikte Vergi Denetim Kurulu kadro durumu incelendiğinde 31.12.2016 tarihi itibariyle kurulda görev alanların sayısı 8.502 kişi olup boş kadro sayısı 5.743' dür. Bu durumu yüzde olarak ifade ettiğimizde toplamda 14.245 kişi olarak çalışması gereken kurulun %40 oranında açık kapasite ile çalıştığı görülmektedir. Vergi denetiminin yetersizliği ve sistemler arasındaki kontrol eksikliğinin kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesine engel olduğuna ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %76,9' u katıldıklarını ifade etmişlerdir.

İşletmenin finansal faaliyetlerinin izlenebilirliğini artırmanın kayıt dışı ekonominin azalmasında etkili olacağına ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %48'i katılmadıklarını ifade ederken % 49,8'i katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bulgulara göre, işletmenin finansal faaliyetlerin izlenebilirliği durumunda meslek mensuplarının bu konuda net bir çoğunluk sağlayamadığı görülmektedir. Ülkemizde nakit para kullanımı ile ilgili sınırlamaların etkin olmadığından dolayı meslek mensupları arasında

böyle bir çelişkinin ortaya çıkmış olduğu düşünülebilir. Finansal faaliyetlerin izlenebilirliğine imkan sağlamayan nakit para kullanımı ile ilgili olarak ülkemizde ilk olarak MB tarafından 2003 yılında 320 sıra no'lu VUK genel tebliği yayınlayarak 10.000.-TL'sına , 2004 yılında 332 sıra no'lu tebliği yayınlayarak 8.000.-TL'sına en son olarakta yaklaşık 11 yıl sonra 24 Aralık 2015 tarih ve 29572 sayılı Resmi Gazete'de konuya ilişkin olarak yayımlanmış olan 459 sıra no.lu VUK Genel Tebliği ile konuya ilişkin kanunun 232'nci maddesinin birinci fıkrası kapsamında fatura almak ve vermek zorunda olan birinci ve ikinci sınıf tüccarlar, kazançları basit usulde tespit edilen tüccarlar, serbest meslek erbapları ve ilgili tebliğde yapılan açıklamalar doğrultusunda diğer yükümlülerin, 7.000 TL'yi aşan tutardaki tüm tahsilat ve ödemelerini, aracı finansal kurumlar kanalıyla yapılmasının ve yapılan bu işlemlerin ilgili kurumlarca düzenlenecek belgelerle kanıtlamak zorunluluğu getirilmiştir. Nakit para kullanımı ile ilgili sınırlama yaklaşık 11 yıl süre sonunda, 8.000.-TL olan tutar yeni bir düzenleme ile sadece 1.000.- TL eksiltilerek 7.000.-TL'sı gibi yüksek bir tutarda bırakılmıştır. işletmelerin finansal faaliyetlerinin izlenebilirliğine engel teşkil eden nakit para kullanımı ile ilgili olarak onuncu kalkınma planı olarak hazırlanan ve 2014-2018 yıllarını kapsayan kayıt dışı ekonominin azaltılması programı eylem planında nakit ekonomisiyle mücadele kapsamında, tahsilat ve ödemelerle ilgili mevzuatta yer alan hadlerin, alım-satım bildirim tutarlarının tekrardan gözden geçirilerek, ilgili had ve tutarların azaltılarak nakit ekonomisine ilişkin etkin bir vergi denetim mekanizması kurulacağına yer verilmiştir. Ayrıca ödeme işlemlerinde banka kartları ve benzeri ödeme araçlarının kullanımının yoğun ve aktif şekilde yapılması, birey ve işletmelerin nakit para kullanımından uzaklaştırılarak finansal faaliyetlerin izlenebilirliğini artırabilecek banka ve kredi kartı gibi ödeme araçlarının günlük hayatın bir parçası haline getirilmesine yönelik çalışmaların yapılacağı da eylem planında konu edilmiştir. Nakit ekonomisi ile ilgili çalışma ve yaptırımların ülkemizde tam ve net olarak işlerlik kazanmasına ilişkin çalışmalar devam etmekle birlikte şu anki durum itibari ile sınırlama ve yaptırımları etkin olmaması meslek mensupları arasında çelişki yaratan bir sonuç çıkmasına neden olduğu düşünülebilir.

4.6.2.2 Çalışan Bireylerin Mali Sosyal ve Eğitim Durumlarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi

Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi anket sorularının tanımlayıcı istatistikleri için araştırmaya katılan meslek mensuplarının verdiği cevaplar Tablo 28'de gösterilmektedir.

Tablo 28.Çalışan Bireylerin Mali Sosyal ve Eğitim Durumlarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
İşletmede çalışan bireylerin gelir seviyesinin düşük olması kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel olmaktadır.	5	9,6	6	11,5	0	0	38	73,1	3	5,8
Vergi denetim birimlerinde çalışanların özlük haklarının iyileştirilmesi kayıtdışılığı önlemeye yönelik bir düzenleme olacaktır.	2	3,8	6	11,5	8	15,4	36	69,2	0	0
Kayıt dışı ekonominin eğitim seviyesi ile ters orantılı olduğunu düşünüyorum.	1	1,9	14	26,9	3	5,8	33	63,5	1	1,9
Vergi ödeme yükümlülüğünün öneminin ilköğretim okullarından itibaren ders olarak verilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağına inanıyorum.	1	1,9	11	21,2	7	13,5	31	59,6	2	3,8
Televizyon, radyo, yazılı basında ve ücretsiz seminerler düzenleyerek vergi ahlakı ile ilgili bilgilendirme yapıldığı takdirde vergi kaçakçılığının azalacağını düşünüyorum.	3	5,8	14	26,9	11	21,2	24	46,2	0	0
Kayıtlı ekonomiden elde edilen gelirin düşük olması nedeniyle bireylerin ek bir işte çalışması durumu kayıt dışılığı artırır.	1	1,9	19	36,5	3	5,8	27	51,9	2	3,8
İşletmede çalışan bireylerin maddi güvencelerinin olmaması kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel olmaktadır.	2	3,8	6	11,5	2	3,8	40	76,9	2	3,8

Araştırmaya katılanların cevaplarına göre "Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi" alt boyutuna fikrim yok ile katılıyorum arası yanıt verilmiştir. Araştırmaya katılan meslek mensuplarının en fazla katıldığı görüş; İşletmede çalışan bireylerin maddi güvencelerinin olmaması kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel olduğu yönünde olup, en az katıldıkları görüş ise; Televizyon, radyo, yazılı basında ve ücretsiz seminerler düzenleyerek vergi ahlakı ile ilgili bilgilendirme yapıldığı takdirde vergi kaçakçılığının azalacağı yönündedir.

Ekonominin durağan ve işsizlik oranının yüksek olduğu dönemlerde, işsiz kalan kesimin kayıtlı ekonomide bulamadığı istihdam imkanlarını kayıt dışına yönelerek elde

edebilmektedir. Çalışanların bir kısmının ise kayıtlı olarak çalıştıkları bir iş olmasına rağmen ek gelir sağlayarak gelirini artırmak amacıyla kayıt dışı çalışmaya yönelebilmektedir. Ayrıca kayıt dışı istihdamın belli bir kısmının çalışanların kendi isteklerinin dışında işverenler tarafından emeğin sömürüsü olarak ortaya çıkabilmektedir. İşletmede çalışan bireylerin maddi güvencelerinin olmamasının kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel teşkil ettiği düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %81'i katıldıklarını ifade etmiş olmakla beraber yine aynı anlam ve değerde kendilerine sorulan "İşletmede çalışan bireylerin gelir seviyesinin düşük olması kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel teşkil eder" düşüncesine ilişkin soruya da %79 oranında katıldıklarını ifade etmişlerdir.

T.C Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı 2015 yılı faaliyet raporunda da kurumun üstünlükleri ve zayıflıklarının belirtildiği bölümde "Çalışanların özlük hakkı beklentilerinin karşılanamaması nedeniyle personel devir hızının yüksek olması" nı kurumun zayıflıklarından olarak belirtmiştir. Vergi denetim birimlerinde çalışanların özlük haklarının iyileştirilmesinin kayıt dışılığı önlemeye yönelik bir düzenleme olacağı düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %69'u katıldıklarını ifade etmişlerdir. Ekonominin büyüdüğü dönemlerde, başta Hesap Uzmanları Kurulu'ndan olmak üzere denetim birimlerinden özel sektöre çok sayıda ayrılma gerçekleşmiştir[147]. Bundan dolayı meslek mensuplarının görüşleri alınmak istenmiş olsa da bu görüş bağlamında SMMM ve YMM'ler MB içerisinde görev yapmadıklarından çalışanların özlük hakları konusunda ne derece bilgi sahibi oldukları da tartışma konusudur.

Gelir idaresi başkanlığı tarafından hazırlanan kayıt dışı ekonominin azaltılması 2014-2018 eylem planında; işverenlerin çocukların ve üniversite öğrencilerinin vergi bilinci geliştirmek ve sosyal güvenlik konularında bilgi sahibi olmalarını sağlamak amacıyla yaz ve kış dönemlerinde düzenlenen eğitim seminerlerinde ve gençlik kamplarında farkındalık eğitimi verilmesi, kayıt dışı ekonominin taraflarını oluşturan işçi işveren ve kayıt dışı ekonomiden etkilenen diğer sosyal taraflar ile kayıt dışı ekonominin içinde önemli bir yere sahip olan kayıt dışı istihdam hakkında kayıt dışı çalışmanın olumsuz etkileri ve sigortalı işçi/işveren hak ve yükümlülükleri konularında bilinçlendirilmeleri ve sosyal güvenlik anlayışın yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla ilgili tüm

[147] Şaan, **a.g.e. ,** s.74.

kesimlere yönelik eğitim modülleri hazırlanmasını ayrıca başta çocuklar olmak üzere toplumun tüm kesiminde vergi bilinci ve sosyal güvenlik anlayışını geliştirmek amacıyla görsel medyada izlenme oranları yüksek eğitici program, çizgi film veya dizilerde programın içeriğine uygun olarak vergi bilincini oluşturmaya ve geliştirmeye uygun senaryoların hazırlanarak yayınlanmasının sağlanması ile ilgili çalışmaların yapılacağına yer verilmiştir. Araştırma bulgularına göre, kayıt dışı ekonominin eğitim seviyesi ile ters orantılı olduğu düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %66'sı katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte vergi ödeme yükümlülüğünün öneminin ilköğretim okullarından itibaren ders olarak verilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağı düşüncesine ilişkin soruya ise %64 oranında katıldıklarını ifade ederek eğitim seviyesi ile kayıt dışı ekonomi arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu vurgulamışlardır.

4.6.2.3 Devletin Uyguladığı, Vergi Toplama ve Vergi Ceza Sistemi Politikalarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi

Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi anket sorularının tanımlayıcı istatistikleri için araştırmaya katılan meslek mensuplarının verdiği cevaplar Tablo 29'da gösterilmektedir.

Araştırmaya katılanların cevaplarına göre "Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi" alt boyutuna fikrim yok ile katılıyorum arası yanıt verilmiştir. Araştırmaya katılan meslek mensuplarının en fazla katıldığı görüş; Kurumlar Vergisi Beyannamesi ile bildirilen bilançolardaki kasa, ortaklardan alacaklar ve stok hesaplarındaki yüksek bakiyelerin bulunduğu firmaların vergi affı getirilmesi yerine direkt olarak vergi denetimine tabi tutulmasının kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkili olacağı yönünde olup, en az katıldıkları görüş ise kayıt dışı ekonominin azalması için uzlaşma müessesinin kaldırılması yönündedir.

Tablo 29. Devletin Uyguladığı, Vergi Toplama ve Vergi Ceza Sistemi Politikalarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kayıt dışı ekonominin azalması için uzlaşma müessesinin kaldırılması gerektiğini düşünüyorum	2	3,8	23	44,2	4	7,7	19	36,5	4	7,7
Ekonomik krizlerin mevcut olduğu dönemler haricinde, çıkartılan vergi afları kayıt dışı ekonomiyi cazip hale getirmektedir	3	5,8	1	1,9	0	0	33	63,5	15	28,8
Mevcut vergi ceza sisteminin yetersiz kalması ve caydırıcı olmamasının kayıt dışı ekonomiyi artırdığını düşünüyorum	1	1,9	4	7,7	1	1,9	39	75	7	13,5
Vergi denetim oranı arttıkça kayıt dışı ekonominin de aynı oranda azalacağını düşünüyorum	2	3,8	4	7,7	0	0	31	59,6	15	28,8
Vergi cezalarının yükseltilmesinin vergi kaçakçılığını azalttığını düşünüyorum	3	5,8	6	11,5	2	3,8	31	59,6	10	19,2
Kurumlar Vergisi Beyannamesi ile bildirilen bilançolardaki Kasa, Ortaklardan Alacaklar ve Stok hesaplarındaki yüksek bakiyelerin bulunduğu firmaların vergi affi getirilmesi yerine direkt olarak vergi denetimine tabi tutulmasının kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkili olacağını düşünüyorum	2	3,8	5	9,6	0	0	22	42,3	23	44,2
Vergi denetiminden geçip ceza alan bir mükellefin bir daha kayıt dışı ekonomiye yönelmemesini sağlayacak bir ceza almış olduğunu düşünüyorum	1	1,9	7	13,5	2	3,8	25	48,1	17	32,7
Servet Beyan esasına tekrardan geçilmesinin kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkin olacağını düşünüyorum	1	1,9	5	9,6	9	17,3	36	69,2	1	1,9
Vergi toplama sistemindeki akasaklıkların kayıt dışı ekonomiyi artırdığını düşünüyorum	1	1,9	20	38,5	2	3,8	27	51,9	2	3,8
Tahsil edilen vergilerin en gerekli kamu hizmetlerine harcanmadığını düşündüğüm için vergilerimi gönül rızası ile ödemek istemiyorum	4	7,7	16	30,8	2	3,8	27	51,9	3	5,8

MB tarafından hazırlanan 7. beş yıllık kalkınma planı vergi özel ihtisas komisyon raporunda yargı organlarının yükünü azaltarak uyuşmazlığa konu olan durumların uzlaşma müessesesi tarafından çözüme ulaştırılması ile devletin var olan vergi alacağını kısa dönemde tahsil edebilmesine imkan sağlaması uzlaşma müessesinin sağladığı yararlar olarak dikkate alınmışken; uzlaşma müessesesinin var olması ve sıklıkla uygulanabiliyor olması vergi ödev ve sorumluluklarını zamanında yerine getiren mükelleflerin uzun vadede gönüllü uyumlulukları yönünde olumsuzluk yaratarak kayıt dışına yönelmesine sebep olması uzlaşma müessesinin sakıncaları arasında gösterilmiştir. Araştırma bulgularına göre, kayıt dışı ekonominin azalması için uzlaşma müessesinin kaldırılması gerektiği düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %44,2' si katıldıklarını ifade ederken %48' i katılmadığını ifade

etmiştir. Oranların birbirine çok yakın olması uzlaşma müessesinin yarar ve sakıncalarının meslek mensuplarının cevapları arasında çelişki oluşturmasına sebep olması olarak düşünülebilir.

Vergi afları ile vergi ödev ve sorumluluklarını yerine getirmeyen mükelleflerin affın sunduğu imkanlar doğrultusunda sorumluluklarından kurtulmalarının, vergi ödev ve sorumluluklarını yerine getiren dürüst mükellefler arasında vergi ahlak ve anlayışı üzerinde yozlaştırıcı bir etki yaratarak adaletsizliğe sebep olup, kişilerde kanunlara duyulan saygıyı azaltarak dürüst mükelleflerin uzun vadede vergi kanunlarına olan gönüllü uyumu ve vergi kanunlarının yaptırım gücü azalacaktır. Bu durumda dürüst mükellefler de uzun vadede kayıt dışına çıkma eğilimi içine girebilecektir. Ekonomik krizlerin mevcut olduğu dönemler haricinde, çıkartılan vergi afları kayıt dışı ekonomiyi cazip hale getirmektedir düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %92,3 katıldıklarını ifade etmiştir. Araştırma bulgularına göre sık aralıklarla çıkartılan vergi afları mükellefleri kayıt dışına yönelten bir durum olduğu görülmektedir.

Mevcut ceza sisteminin beraberinde sıklıkla çıkartılan aflar ve uzlaşma müessesi gibi cezaları hafifletici uygulamaların bulunması, vergi kaçıran mükelleflere uygulanacak ceza ve yaptırımların caydırıcı olabilme özelliğini kaybetmesine sebep olabilmektedir. Mevcut vergi ceza sisteminin yetersiz kalması ve caydırıcı olmamasının kayıt dışı ekonomiyi artırdığı düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının % 88,5'ı katıldığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılanlar mevcut vergi ceza sisteminin yetersiz kalması ve caydırıcı olmamasının kayıt dışı ekonomiyi artırdığını düşünmektedir.

Vergi denetim oranı arttıkça kayıt dışı ekonominin de aynı oranda azalacağı düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının % 88,4' ı katıldığını %22,6'sı ise katılmadığını ifade etmiştir. Vergi denetiminin kayıt dışılığı önlemesine katılmayanların oranı, beklenenin üzerindedir.

4.6.2.4 Vergi Mevzuatı ve Bu Mevzuattaki Değişikliklerin Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi

Vergi denetiminin kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisinin alt boyutlarından Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi anket sorularının tanımlayıcı istatistikleri için araştırmaya katılan meslek mensuplarının verdiği cevaplar Tablo 30'da gösterilmektedir.

Tablo 30. Vergi Mevzuatı ve Bu Mevzuattaki Değişikliklerin Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%
Vergi oranlarının yüksekliğinin, vergi kaçakçılığını azaltacağını düşünüyorum	33,0	63,5	12,0	23,1	0,0	0,0	6,0	11,5	1,0	1,9
Dolaylı vergiler konulmasının kayıt dışı ekonomiyi azaltacağını düşünüyorum	35,0	67,3	7,0	13,5	1,0	1,9	8,0	15,4	1,0	1,9
Vergi kanunları, tebliğler ve mevzuatın yeterinde açık ve anlaşılabilir olmadığını düşünüyorum	3,0	5,8	3,0	5,8	0,0	0,0	41,0	78,8	5,0	9,6
Vergi oranlarının yüksekliğinin doğurduğu baskının kayıt dışılığı artırdığını düşünüyorum	0,0	0,0	3,0	5,8	0,0	0,0	28,0	53,8	21,0	40,4
Vergi mevzuatındaki karmaşıklığın , kanunların anlaşabilirliğini ve uygulanabilirliğini zorlaştırması sonucu kayıt dışı ekonomi artar	0,0	0,0	18,0	34,6	5,0	9,6	27,0	51,9	2,0	3,8

Araştırmaya katılanların cevaplarına göre "Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi" alt boyutuna fikrim yok ile katılmıyorum arası yanıt verilmiştir. Araştırmaya katılan meslek mensuplarının en fazla katıldığı görüş; Vergi oranlarının yüksekliğinin doğurduğu baskının kayıt dışılığı artırdığı yönünde olup, katılmadıklarını belirttikleri görüş ise Vergi oranlarının yüksekliğinin, vergi kaçakçılığını azaltacağı yönündedir.

Vergi oranlarının yüksekliğinin, vergi kaçakçılığını azaltacağı düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %86,60'ı katılmadıklarını ifade etmiştir.

Vergi uyumunu arttırmak açısından vergi oranlarında kaldırılabilecek düzeyde indirime gidilmesinin önemini vurgulamıştır. Türkiye'de "Mükelleflerin Vergi Bakışı"

isimli çalışmasında Vergi oranları ortalamanın üzerine çıktığı zamanlarda vergi gelirlerinde azalma meydana gelir, çünkü mükellefler çalışarak kazandıklarını vergi adı altında ödemek yerine vergisiz para kazanma yollarını aramaya başlarlar [148]. Bu da yüksek vergi oranları sebebiyle kayıtlı ekonomiden kayıt dışılığa geçişin durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Dolaylı vergiler bireylerin tüketim harcamaları üzerinden alınan ve ülkemizin gelişmişlik düzeyine göre yüksek olan ve toplam vergi gelirleri arasında 2016 yılı için yüzde %59'luk bir payını elinde bulundurmaktadır. Dolaylı vergiler konulmasının kayıt dışı ekonomiyi azaltacağı düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %80,08 katılmadıklarını ifade etmiştir. Bu oranın yüksekliği kayıt dışı ekonominin artmasına neden olabilecektir.

Mükelleflerin kanun ve ilgili mevzuatlara uygun davranabilmesi yasaların sade, kolay anlaşılabilir ve uygulanabilir olmasıyla yakından ilişkilidir. Sık aralıklarla değişen ve karmaşık bir yapıya sahip olan vergi kanunları ve ilgili mevzuatların uygulanabilirliğinin karışık ve zor olması, kimi zaman mükelleflerin istemi dışında bu karışıklıktan kaynaklı istemeden de olsa vergilerini ödeyememelerine sebep olabilmektedir[149]. Ayrıca vergi kanunları ve ilgili mevzuatların, genelde ağır bir içeriğe sahip olması, yeni vergi kanunlarının kabulü yükümlüler açısından değil kanunu uygulayacak olanlar tarafından da uyumu ve uygulanması zor bir süreci beraberinde getirebilir. Vergi kanunları, tebliğler ve mevzuatın yeterinde açık ve anlaşılabilir olmadığı düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %88,4'ü katıldıklarını ifade etmiştir. Vergi mevzuatındaki karmaşıklığın, kanunların anlaşıbilirliğini ve uygulanabilirliğini zorlaştırması sonucu kayıt dışı ekonomi artacağı düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %55,7'si katıldıklarını ifade ederken %34,6'sı katılmadıklarını %9,6'sı fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Katılım oranının beklenenden daha az olmasının sebebi kanun uygulayıcılarının mükellefler adına meslek mensupları olmasından dolayı vergi mevzuatındaki karmaşıklığın, kanunların anlaşıbilirliğini ve uygulanabilirliğini genel durumdan çok kendi anlayış ve uygulayabilirliklerine ilişkin cevapladıkları düşünülebilir.

[148]Tuay ve Güvenç, **a.g.e.**, s.31-32.
[149]Önder, **a.g.e.**, s.24.

4.6.2.5 Kayıt Dışı Ekonominin Varlığının ve Azaltılmasına İlişkin Yöntemlerin Mükellefler Üzerindeki Etkisi

Vergi denetiminin kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisinin alt boyutlarından kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi anket sorularının tanımlayıcı istatistikleri için araştırmaya katılan meslek mensuplarının verdiği cevaplar Tablo 31'de gösterilmektedir.

Tablo 31. Kayıt Dışı Ekonominin Varlığının ve Azaltılmasına İlişkin Yöntemlerin Mükellefler Üzerindeki Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%	**n**	%
Kayıt dışı istihdamın kayıt dışı ekonomi içinde yerinin büyük olduğunu düşünüyorum	0,0	0,0	1,0	1,9	0,0	0,0	44,0	84,6	7,00	13,50
Üzerine düşen vergi borcunu ödemediği halde yakalanmayan mükellefler olduğuna inanıyorum	0,0	0,0	2,0	3,8	0,0	0,0	39,0	75,0	11,00	21,20
Vergi kaçakçılığının cezalandırılması gereken büyük bir suç olduğunu düşünüyorum	0,0	0,0	2,0	3,8	0,0	0,0	25,0	48,1	25,00	48,10
Vergi kaçıran bir mükellef gördüğümde bunu normal karşılarım	20,0	38,5	19,0	36,5	0,0	0,0	11,0	21,2	2,00	3,80
Genel olarak vergisini ödemeyen çok fazla mükellef olduğu için vergimi ödemekten rahatsız oluyorum	8,0	15,4	23,0	44,2	0,0	0,0	17,0	32,7	4,00	7,70
Kayıt dışı ekonominin ekonomiyi canlandırdığını düşünüyorum	5,0	9,6	9,0	17,3	20,0	38,5	17,0	32,7	1,00	1,90

Araştırmaya katılanların cevaplarına göre "Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi" alt boyutuna fikrim yok ile katılıyorum arası yanıt verilmiştir. Araştırmaya katılan meslek mensuplarının en fazla katıldığı görüş; Kayıt dışı istihdamın kayıt dışı ekonomi içinde yerinin büyük olduğunu düşünüyorum yönünde olup, en az katıldıkları görüş ise "Vergi kaçıran bir mükellef gördüğümde bu durumun normal karşılanacağı" yönündedir.

2014 yılı TÜİK verilerine göre kayıt dışı istihdam %40 seviyelerindedir. Kayıt dışı istihdamın kayıt dışı ekonomi içindeki yerinin büyük olduğu düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %99' u katıldıklarını ifade etmiştir.

Üzerine düşen vergi borcunu ödemediği halde yakalanmayan mükellefler olduğu düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının %96' sı katıldıklarını ifade etmiştir. Vergi Denetim Uygulamalarının Kayıt Dışı Ekonominin Azalması ve Önlenmesine Etkisi Anket Sorularının Tanımlayıcı İstatistikleri başlığı altında değerlendirmeye aldığımız mükelleflerin yeterince denetlenememesinin vergi kayıp ve kaçağını artırdığı düşüncesine ilişkin soruya araştırmaya katılan meslek mensuplarının % 94'ü katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Bununla ilgili olarak yaptığımız açıklama da T.C. Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı 2016 yılı faaliyet raporu verilerini dikkate almış 2016 yılı içerisinde toplam mükellefler içerisinde %1,96'sının incelemeye tabii tutulduğunu belirtmiştik. Yine aynı verileri dikkate alarak Gelir Vergisi (GMSİ hariç) ve Kurumlar Vergisi toplam kayıtlı mükelleflerinin %1,96'sı incelenmiş ise geriye kalan %98,04' lük kısmın gerek denetim sistemindeki aksaklıklar gerek se vergi inceleme ve denetim elemanlarının yetersiz olmasından dolayı incelenememiş olduğunu belirtebiliriz. İncelemeye tabii tutulamayan %98,04'lük kısım içinde vergi borcunu ödemediği halde yakalanamayan mükelleflerin varlığının mümkün olması yapılan çalışmayı destekler nitelikte olacaktır.

Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal-Uluslarası Boyutları ve Çözüm Önerileri başlıklı çalışmasında vergi adaletinin hükümetlerin yüksek vergi oran etkilerini azaltmak için muafiyet ve istisna uygulamasına gitmeleriyle bozulduğunu, bu muafiyet ve istisnalardan yararlanamayan mükelleflerinde daha az vergi verebilmek maksadıyla vergi kaçakçılığı yoluna başvurabilecekleri ile birlikte vergi kaçakçılığı eylemini dört değişken belirlemektedir. Bu değişkenlerden birincisi vergi denetimi geçirme olasılığı, ikincisi beyan edilmeyen gelir sebebiyle ödeyeceği vergi cezası, üçüncüsü muhatap olacağı en yüksek gelir vergisi oranı, son olarak da mükellefin risk alabilme eğilimidir. Mükelleflerin yakalandıkları takdirde ödeyecekleri vergi cezaları, vergi kaçırmadıkları takdirde ödeyecekleri vergi tutarından daha düşük ise vergi kaçırma eğiliminde bulunacaklardır. Vergi denetimi geçirmeleri ve yüksek tutarda ceza ödeyecekleri ihtimalleri yüksek ise de mükelleflerin vergi kaçakçılığına olan eğilimlerinin azalacağını ifade etmiştir [150]. Bu durum yapılan araştırmanın sonucunu destekler nitelikte olup vergi kaçakçılığı cezalarının mükelleflerin risk alabilme potansiyellerini

[150] Önder, **a.g.e.** , s.44

en aza indirgemeye yönelik şekillerde yüksek ve ağır yaptırımları olan cezalara tabii tutulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının oluşumunu sağlayan ve vergiye karşı direnişinde önemli rol oynayan faktör vergi ahlakıdır[151]. Kayıt dışı ile mücadele de toplumsal değer yargıları ile birlikte var olan kayıt dışının oluşmasını ve büyümesini engelleyecek önemli faktörlerden birisi çevresel baskıdır. Toplumda vergi ahlakı ve vergi bilincinin var olması ile çevresel baskının oluşumu sağlanacaktır. Çevresel baskı kayıt dışılığın dışlanmasını ve bu olgunun toplumsal bir norm haline gelmesi ile sonuçlanacaktır. Toplumda böyle bir çevre baskısının oluşması durumu kendiliğinden dengeleyici bir rol üstlenecek ve kayıt dışının artışını engelleyecektir. Toplumsal değer yargılarının kayıt dışılığı engelleyecek veya büyümesini durduracak şekilde oluşmamasının, kayıt dışılığın artmasına neden olan faaliyetlerin bazı durumlarda olağan görülmesi ve dışlanmamasının sebepleri vergi oranlarının yüksekliği, vergilendirmede adil olunmadığı düşüncesinin var olması , vergi gelirlerinin devlet tarafından ne şekilde kullanıldığının bilinmemesi olabileceğini belirtmiştir[152].

Vergi ahlakı ve bilincinin ölçülmesine yönelik sorulan iki farklı düşünce meslek mensuplarına sorulduğunda; Vergi kaçıran bir mükellef gördüğümde bunu normal karşılarım düşüncesine %75 oranında katılmadıklarını ifade ederken, Genel olarak vergisini ödemeyen çok fazla mükellef olduğu için vergimi ödemekten rahatsız oluyorum düşüncesine de %59,42 oranında katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Sonuçları değerlendirdiğimizde; oranların yüksek sayılmayacak ortalama seviyelerde çıkmasından dolayı vergi ahlakı ve toplumsal değer yargıların bir araya gelmesi ile oluşması gereken çevresel baskının var olmadığı düşüncesi daha yakın bir sonuç olarak düşünülebilir. Bunun sebebi hiç kayıtlı olmayan veya yarı kayıtlı mükelleflerin varlığını ve vergi kaçırdığını bildiği halde sadece ahlaki açıdan eleştirip vergi kaçırmasına göz yumdukları her vergi kaçağının kendilerine ne şekilde geri dönerek bir vergi yükü oluşturacağını kavrayacak vergi bilincinin var olmaması olabilir.

[151]Şaan, **a.g.e.** , **s.37.**
[152]Aslanoğlu ve Yıldız. **a.g.e.** ,s.131.

4.6.3 Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Normallik Testi

Araştırmada normallik testi yapılmış ve test sonucunda aşağıdaki tablo elde edilmiştir.

Tablo 32.Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Normallik Testi

	Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi	Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi
Çarpıklık	-1,394	-,929	-1,249	,840	-,022
Basıklık	1,039	,948	1,473	,180	-,677

Tablo 32'de görüldüğü gibi çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olması dağılımın normal olduğunu göstermektedir[153]. Bu nedenle araştırmada parametrik testler kullanılmıştır.

4.6.4 Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarıyla Sosyo Demografik Değişkenler Arasındaki Farklılaşma Durumu

Vergi denetiminin kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisinin alt boyutlarıyla iş ünvanı, sektör, işletmenin iş hayatında bulunduğu süre, işletmenin boyutu değişkenleri arasındaki farklılaşma durumu gösterilmiştir.

Tablo 33. Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarıyla İş Ünvanı Değişkeni Arasındaki Farklılaşma Durumu

		N	Ort.	Standart Sapma	P	T
Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	SMMM	37	3,7432	,22304	,185	,032
	YMM	15	3,7400	,52481		

[153]Barbara Tabachnick and Linda, Fidell, Using Multivariate Statistics , 6th ed. Boston : Pearson, 2013, s.21.

Tablo 33. Devam

Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	SMMM	37	3,4054	,44482	,562	, 311
	YMM	15	3,3619	,48855		
Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	SMMM	37	3,6946	,36738	,049	,405
	YMM	15	3,6400	,58895		
Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi	SMMM	37	2,9351	,36834	,292	-,199
	YMM	15	2,9600	,49685		
Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi	SMMM	37	3,3874	,31194	,071	-1,077
	YMM	15	3,5000	,40825		

Tablo 33'de görüldüğü gibi vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisinin alt boyutlarıyla iş unvanı değişkeni arasındaki farklılaşma durumunu araştırmak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda "Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;" boyutu için anlamlı bir farklılık saptanmıştır. ($p< 0,05$). SMMM'lerin Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi alt boyutu puan ortalamaları YMM'lerden daha yüksektir. Bunun nedeni SMMM'lerin mükelleflerle daha yakın ilişki içinde olması ve onların kayıt dışına yönelme sebeplerini daha iyi bilmeleri olabilir.

Tablo 34. Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarıyla Sektör Değişkeni Arasındaki Farklılaşma Durumu

		N	Ort.	Standart Sapma	P	F
Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Ticaret	24	3,7333	,22001	,470	,857
	Tekstil	10	3,8400	,23664		
	İnşaat	4	3,8750	,17078		
	Hizmet	14	3,6500	,53024		
	Toplam	52	3,7423	,33275		
Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Ticaret	24	3,5357	,31313	,185	1,674
	Tekstil	10	3,3429	,55205		
	İnşaat	4	3,2500	,57588		
	Hizmet	14	3,2245	,51877		
	Toplam	52	3,3929	,45341		
Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Ticaret	24	3,8083	,30205	,271	1,346
	Tekstil	10	3,5700	,50343		
	İnşaat	4	3,5250	,52520		

Tablo 34. Devam

	Hizmet	14	3,5786	,53948		
	Toplam	52	3,6788	,43716		
Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi	Ticaret	24	2,8250	,33525	,110	2,118
	Tekstil	10	3,1800	,38239		
	İnşaat	4	2,8500	,44347		
	Hizmet	14	3,0000	,47068		
	Toplam	52	2,9423	,40456		
Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi	Ticaret	24	3,3194	,28197	,232	1,479
	Tekstil	10	3,4500	,42346		
	İnşaat	4	3,5000	,30429		
	Hizmet	14	3,5476	,36648		
	Toplam	52	3,4199	,34219		

Tablo 34' de görüldüğü gibi vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisinin alt boyutlarıyla sektör değişkeni arasındaki farklılaşma durumunu araştırmak için yapılan Anova analizi sonucunda anlamlı bir farklılık saptanamamıştır (p>0,05).

Tablo 35. Boyutlarıyla İşletmenin İş Hayatında Bulunduğu Süre Değişkeni Arasındaki Farklılaşma Durumu

		N	Ort.	Standart Sapma	P	F
Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	1-10	25	3,7280	,26539	,776	,254
	10-20	15	3,7933	,14864		
	20-üzeri	12	3,7083	,57122		
	Total	52	3,7423	,33275		
Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	1-10	25	3,4800	,35686	,314	1,186
	10-20	15	3,3714	,35324		
	20-üzeri	12	3,2381	,68737		
	Total	52	3,3929	,45341		
Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	1-10	25	3,6640	,39463	,974	,027
	10-20	15	3,6933	,42505		
	20-üzeri	12	3,6917	,56159		
	Total	52	3,6788	,43716		
Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi	1-10	25	2,9040	,34215	,229	1,519
	10-20	15	2,8667	,41173		
	20-üzeri	12	3,1167	,49329		
	Total	52	2,9423	,40456		
Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi	1-10	25	3,4067	,27251	,116	2,251
	10-20	15	3,3111	,34998		
	20-üzeri	12	3,5833	,42343		
	Total	52	3,4199	,34219		

Tablo 35’ de görüldüğü gibi vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisinin alt boyutlarıyla işletmenin iş hayatında bulunduğu değişkeni arasındaki farklılaşma durumunu araştırmak için yapılan Anova analizi sonucunda anlamlı bir farklılık saptanamamıştır (p>0,05).

Tablo 36. Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Alt Boyutlarıyla İşletmenin Büyüklüğü Değişkeni Arasındaki Farklılaşma Durumu

İşletme		N	Ort.	Standart Sapma	P	T
Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Küçük Ölçekli	29	3,7172	,23156	,619	-,606
	Orta Ölçekli	23	3,7739	,43193		
Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Küçük Ölçekli	29	3,3695	,43619	,885	-,414
	Orta Ölçekli	23	3,4224	,48249		
Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Küçük Ölçekli	29	3,6586	,40313	,995	-,371
	Orta Ölçekli	23	3,7043	,48475		
Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi	Küçük Ölçekli	29	2,8621	,36294	,357	-1,632
	Orta Ölçekli	23	3,0435	,43883		
Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi	Küçük Ölçekli	29	3,3908	,26078	,001	-,684
	Orta Ölçekli	23	3,4565	,42704		

Tablo 36’ da görüldüğü gibi vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisinin alt boyutlarıyla işletmenin boyutu değişkeni arasındaki farklılaşma durumunu araştırmak için yapılan bağımsız örneklem T testi sonucunda “Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi” alt boyutunda anlamlı bir farklılık saptanmıştır (p<0,05). Orta ölçekli olanların puan ortalamaları diğerinden daha yüksektir. Bu durum kurumsal yönetime sahip büyük işletmelerde görev yapanların bu konuda bilinçli olmaları, belge düzeni ve kayıt dışını önlemeye daha çok önem vermeleri ile açıklanabilir.

Tablo 37. Anket Sorularının Alt Boyutları Arasında Korelasyon Analizi

		Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi	Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi
Vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	r	1	,398**	,520**	,115	-,067
	p		,003	,000	,418	,636
	N	52	52	52	52	52
Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;	r	,398**	1	,450**	,098	-,320*
	p	,003		,001	,487	,021
	N	52	52	52	52	52
Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması veönlenmesine etkisi;	r	,520**	,450**	1	-,182	-,143
	p	,000	,001		,196	,313
	N	52	52	52	52	52
Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi	r	,115	,098	-,182	1	,174
	p	,418	,487	,196		,218
	N	52	52	52	52	52
Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi	r	-,067	-,320*	-,143	,174	1
	p	,636	,021	,313	,218	
	N	52	52	52	52	52

Tablo 37’ de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların düşüncelerine göre vergi denetim uygulamalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi ile çalışan

bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi (r=0,398, p=0,03<0,05) ve devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi (r=0,520, p=0,000<0,05) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Araştırmaya katılanlara göre çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi ile devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi pozitif yönlü (r=0,450, p=0,001<0,05) ve kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi (r=-0,321, p=0,001<0,05) arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

SONUÇ

Ülkelerin karşılaştığı en kritik iktisadi problemlerden biri kayıt dışı ekonomidir. Bu problem, ortaya çıkış sebepleri ve ortaya çıkan sonuçları çerçevesinde oldukça karışık bir konudur. Özellikle gelişimini tamamlamamış ve gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonomi vergi kaybına neden olmakta ve sosyal refahı etkilemektedir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomini önlenmesi büyük önem arz etmektedir. Kayıt dışı ekonomiyi önlemek için kullanılan yöntemlerden biri de vergi denetimidir.

Vergi denetiminin sosyal amaçlarından en önemlisi, gelir adaletinin sağlanması açısından herkesin ödeme gücü ölçüsünde vergi sisteminin oluşturulmasıdır. Vergi denetiminin etkinliğinin sağlanmasıyla kazancı olan her bireyin devlete vergi vermesi sağlanarak adaletsizlik önlenir. Vergi denetiminin ekonomik amaçlarından en önemlisi kayıt dışı ekonomiyi engelleme ve bu şekilde enflasyonist etkilerden uzaklaştırmadır. Ekonomide kayıt dışılığın artması devletin vergi gelirlerini azaltan bir durum olarak karşımıza çıkarken gelir dağılımında adaletsizliğe sebep olmaktadır.

Türkiye'de Vergi Denetiminin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisini ortaya çıkarmak amacı ile İstanbul ili Kağıthane ilçesindeki bağımsız çalışan SMMM ve YMM'lerin görüşleri alınmış, Vergi denetim uygulamalarının, Çalışan bireylerin mali, sosyal ve eğitim durumlarının, Devletin uyguladığı vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının, Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi ile Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi olarak 5 alt boyutta incelenmiştir. Ayrıca, belirlenen alt boyutlar ile araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri dikkate alınarak irdelenmiştir. Durum tespitine yönelik olan araştırmada bilgi toplama aracı olarak anket kullanılmıştır.

Vergi denetimin uygulamalarının kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisi incelendiğinde, işletmenin finansal faaliyetlerinin izlenebilirliğini artırmanın etkisinin, maliye müfettişleri ve vergi inceleme elemanlarınca yapılan denetimin kayıt dışı ekonomiyi azaltma etkisinden daha az olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, vergi inceleme sistemindeki aksaklıkların kayıt dışı ekonomiyi artırdığı, bunun mükelleflerin yeterince denetlenememesi sonucunu doğurarak vergi kayıp ve kaçağını artırdığı tespit edilmiştir. Vergi denetiminin yetersizliği ve sistemler arasındaki kontrol eksikliğinin kayıt dışı

ekonominin önüne geçilmesine engel olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun giderilmesine yönelik vergi denetmenlerince yapılan denetimlerin etkinliğinin artırılması sağlanmalıdır. Bunun için vergi denetmenlerinin sayısının ve niteliğinin artırılması, özlük haklarının iyileştirilmesi gerekmektedir. MB'na bağlı olarak çalışan vergi denetim elemanlarının vergi, muhasebe denetim vs. konularda uzmanlaştıkları için özel sektör tarafından nitelikli kalifiye eleman olarak aranan personel durumunda olup, vergi denetim birimlerinde çalışanların özlük hakkı beklentilerinin tam olarak karşılanamaması nedeniyle özel sektöre kaymalarını engellemek için denetim elemanlarının yapmış oldukları incelemeler doğrultusunda ortaya çıkardıkları kayıp ve kaçakla orantılı olarak özlük haklarında iyileştirmeler yapılmalıdır. Bununla birlikte, Vergi Denetim Kurulu kadro durumu incelendiğinde ise 31.12.2016 tarihi itibariyle %40 oranda açık kapasite ile çalıştığı görülmektedir. Bu durum beraberinde toplam mükellefler içerisinde sadece %1,96' sının incelemeye tabii tutulduğu mükelleflerin %98,04' ünün denetlenememesini getirmiştir. Denetimlerin daha yoğun ve etkin bir şekilde yapılabilmesi için denetim elemanlarının sayıları artırılmalı ve boş kadro sayısının olmaması gerekmektedir. Denetimlerin hem kapsamı hem sıklığı artırılmalı, vergi denetim sisteminin yönetim ve organizasyonunda, vergi sisteminde kayıtlı mükelleflerin takibinin yapılması ile ilgili tüm süreçler için etkin ve pratik bir bilgisayar sistemi oluşturulmalı, banka işlemleri ile vergi daireleri arasında denetime yönelik entegrasyonun sağlanması, nakit ekonomisi ile ilgili çalışma ve yaptırımların tam ve net olarak işlerlik kazanması nakit para kullanımının önüne geçilmesi banka kartı, kredi kartı kullanımının etkin hale getirilmesi, hamiline işlemlerin yapılmasının önüne geçilmesi, kayıtlı olmayan mükelleflerin tespit edilmesine ilişkin denetim anlayışının etkinleştirilmesi sağlanmalıdır.

Çalışan bireylerin mali sosyal ve eğitim durumlarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi incelendiğinde, çalışan bireylerin maddi güvencelerinin olmamasının etkisinin, televizyon, radyo, yazılı basında ve ücretsiz seminerler düzenleyerek vergi ahlakı ile ilgili bilgilendirme çalışmalarına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra; İşletme de çalışan bireylerin gelir seviyesinin düşük olmasının kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel teşkil ettiği, vergi denetim birimlerinde çalışanların özlük haklarının iyileştirilmesinin ve vergi ödeme yükümlülüğünün öneminin ilköğretim okullarından itibaren ders olarak verilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağı tespit edilmiştir.

İşverenlerin çocukların ve üniversite öğrencilerinin vergi bilinci geliştirmek ve sosyal güvenlik konularında bilgi sahibi olmalarını sağlamak amacıyla yaz ve kış dönemlerinde düzenlenen eğitim seminerlerinde ve gençlik kamplarında farkındalık eğitimi verilmesi, kayıt dışı ekonominin taraflarını oluşturan işçi işveren ve kayıt dışı ekonomiden etkilenen diğer sosyal taraflar kayıt dışı istihdam hakkında kayıt dışı çalışmanın olumsuz etkileri ve sigortalı işçi/işveren hak ve yükümlülükleri konularında bilinçlendirilmeleri, sosyal güvenlik anlayışın yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla ilgili tüm kesimlere yönelik eğitim modülleri hazırlanmalı, başta çocuklar olmak üzere toplumun tüm kesiminde vergi bilincini oluşturmaya ve sosyal güvenlik anlayışını geliştirmeye yönelik görsel medyada izlenme oranları yüksek eğitici program, çizgi film veya dizilerde programın içeriğine uygun olarak senaryoların hazırlanarak yayınlanmasının sağlanması, kayıt dışı istihdamın önüne geçilebilmesi için SGK prim ve oranlarında indirime gidilmeli ve ücretlilerin üzerindeki vergi yükü azaltılmalıdır.

Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi incelendiğinde, Kurumlar Vergisi Beyannamesi ile bildirilen bilançolardaki Kasa, Ortaklardan Alacaklar ve Stok hesaplarındaki yüksek bakiyelerin bulunduğu firmaların vergi affı getirilmesi yerine direkt olarak vergi denetimine tabi tutulmasının etkisinin kayıt dışı ekonominin azalması için uzlaşma müessesinin kaldırılmasına etkisinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra; Ekonomik krizlerin mevcut olduğu dönemler haricinde çıkartılan vergi aflarının, mevcut ceza sisteminin yetersiz kalması ve caydırıcı olmamasının, vergi toplama sistemindeki aksaklıkların kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel teşkil ettiği, vergi denetim oranının artmasının , vergi cezalarının yükseltilmesinin, servet beyan esasına tekrardan geçilmesinin ise olumlu sonuçlar doğuracağı tespit edilmiştir.

Mevcut ceza sisteminin beraberinde sıklıkla çıkartılan aflar ve uzlaşma müessesi gibi cezaları hafifletici uygulamaların bulunması vergi kaçıran mükelleflere uygulanacak ceza ve yaptırımların caydırıcı olabilme özelliğini kaybetmesine sebep olduğundan dolayı, mevcut vergi ceza sistemindeki cezaların caydırıcılık gücünü kazanması için cezaların artırılması mükelleflerin yüksek oranda ceza ve yaptırımla karşılaşması verilecek hapis cezalarının paraya çevrilemez ve ertelenemez nitelikte olması, vergi borçlarını zamanında ödemeyen mükelleflere uygulanacak faiz ve gecikme zamlarının artırılması, uzlaşma müessesesinin kaldırılması, servet beyan

esasına tekrardan geçilmesi, idare tarafından uygulanan vergi cezalarının af kanunları kapsamından çıkartılması, anayasanın değiştirilemez maddeleri arasına vergi affı çıkarılmayacağına dair bir maddenin eklenmesi sonucu af beklentilerinin tamamen ortadan kalkması sağlanmalıdır.

Vergi mevzuatı ve bu mevzuattaki değişikliklerin kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi incelendiğinde, vergi oranlarının yüksekliğinin doğurduğu baskının kayıt dışını artırmasına etkisinin vergi oranlarının yüksekliğinin, vergi kaçakçılığını azaltacağı etkisinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. bunun yanı sıra; vergi oranlarının yüksek olmasının, dolaylı vergiler konulmasının, kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel teşkil ettiği, vergi kanunları, tebliğler ve mevzuatın açık ve anlaşılabilir olmasının olumlu sonuçlar doğuracağı tespit edilmiştir.

Vergi oranlarındaki yüksekliğin doğurduğu baskı kayıt dışılığı artıran nitelikte olup, vergi uyumunu arttırmak açısından dolaysız vergi oranları ve bireylerin tüketim harcamaları üzerinden alınan dolaylı vergi oranlarında mükelleflerin kaldırılabileceği düzeyde indirime gidilmesi, vergi kanun ve mevzuatların sade, kolay anlaşılabilir ve uygulanabilir yapıda olması, ilgili mevzuat ve uygulamalarda sık aralıklarla değişikliklere gidilmemesi sağlanmalıdır.

Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi incelendiğinde**,** kayıt dışı istihdamın kayıt dışı ekonomi içinde yerinin büyük olduğu düşüncesinin, vergi kaçıran bir mükellef gördüklerinde bu durumun normal karşılanacağı düşüncesinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra; üzerine düşen vergi borcunu ödemediği halde yakalanamayan mükelleflerin olduğu, vergi kaçakçılığının cezalandırılması gereken büyük bir suç olduğuna katıldıkları, vergisini ödemeyen çok fazla mükellef olmasının kendi vergilerini ödemelerini engel teşkil edeceği düşüncesine katılmadıkları sonucuna varılmıştır.

Kayıt dışı istihdamın önüne geçilebilmesi için; ücretliler üzerindeki vergi, sigorta primi ve işsizlik primi kesintisi gibi mali yüklerin düşürülmesi gerekmektedir. İşverenlerin de işçi çalıştırma maliyetleri düşürülmeli, gerekiyorsa bir kısmı devlet tarafından karşılanmalı, kıdem ve ihbar tazminatları yükünün hafifletilmesi, kayıtlı işçi çalıştırmanın teşvik edilmesi gerekmektedir. Bununla beraber kayıt dışı istihdamın önüne geçebilmek adına son yıllarda SGK bünyesinde KADİM ve ALO 170 İhbar ve Şikâyet hattının oluşturulması yapılan çalışmalar arasında olup bu kurumların etkinlik kazanabilmesi için toplumun vergi ahlak ve bilincini artıracak uygulamalar anlatımlar

ve eğitimler verilmeli, mükelleflerin vergiyi manevi bir disiplinin etkisi altında, bir görev ve borç olarak kabul etmesi , toplumda vergi ahlakı ve vergi bilincinin var olması ile birlikte çevresel baskının oluşumu ve oluşan çevresel baskınında kayıt dışılığı dışlaması ve bu olgunun toplumsal bir norm haline gelmesi sağlanmalıdır.

Vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisinin alt boyutlarıyla iş unvanı değişkeni arasında "Devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi;" boyutu için anlamlı bir farklılık saptanmıştır. SMMM'ler devletin uyguladığı, vergi toplama ve vergi ceza sistemi politikalarının kayıt dışı ekonominin azalması ve önlenmesine etkisi görüşüne daha fazla katılmaktadır.

Vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisinin alt boyutlarıyla sektör değişkeni arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır

Vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisinin alt boyutlarıyla işletmenin iş hayatında bulunduğu süre değişkeni arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır

Vergi denetiminin kayıt dışı ekonomiyi önlemeye etkisinin alt boyutlarıyla işletmenin boyutu değişkeni arasında "Kayıt dışı ekonominin varlığının ve azaltılmasına ilişkin yöntemlerin mükellefler üzerindeki etkisi" alt boyutunda anlamlı bir farklılık saptanmıştır Orta ölçekli firmalarda çalışanlar bu görüşe daha fazla katılmaktadır.

Yukarıdaki anlatılan önerileri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür;

- Denetimlerin hem kapsamı hem sıklığı artırılmalı,
- Vergi denetmenlerinin sayısı ve nitelikleri artırılarak özlük hakları iyileştirilmeli,
- Vergi sisteminde kayıtlı ve kayıtlı olmayan mükelleflerin takibinin yapılması ile ilgili tüm süreçler için etkin ve pratik bir bilgisayar sistemi oluşturulmalı,
- Nakit para kullanımının önüne geçilerek banka kartı ve kredi kartı kullanımı etkin hale getirilmeli,
- Banka işlemleri ile vergi daireleri arasında denetime yönelik entegrasyon sağlanmalı, hamiline işlemlerin yapılmasının önüne geçilmeli, dolaylı ve dolaysız vergi oranlarında indirime gidilmeli,

- Ücretlilerin üzerindeki vergi yükü azaltılmalı, işverenlerin ise işçi çalıştırma maliyetleri düşürülmeli,
- Vergi ceza ve yaptırımların caydırıcılık gücü arttırılmalı,
- Uzlaşma müessesesi kaldırılmalı,
- Servet beyan esasına tekrardan geçilmeli,
- İdare tarafından uygulanan vergi cezaları af kanunları kapsamından çıkartılmalı,
- Vergi kanun ve mevzuatların sade, kolay anlaşılabilir ve uygulanabilir yapıda olması ile birlikte ilgili mevzuat ve uygulamalarda sık aralıklarla değişikliklere gidilmemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ALTUĞ, Osman. **Kayıt Dışı Ekonomi**. İstanbul: Türkmen Kitabevi. 1999.

AYDEMİR, Şinasi. **Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi.** İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını. 1995.

BENLİGİRAY, Yılmaz. "Muhasebe Uygulamaları". Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. 2003.

BOZKURT, Nejat. **Muhasebe Denetimi**. 7.b. Ankara: Alfa Yayıncılık, 2015.

ÇOLAK, Mustafa. **Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüme Yönelik Politika Önerileri.** Ankara: Hermes Matbaacılık. 2012.

ERDEM, Metin. **Kamu Maliyesi.** 11.b., Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım. 2013.

GÜRSOY, Cudi Tuncer. **Finansal Yönetim İlkeleri.** 2.b. , İstanbul: Beta Basım. 2012.

HEPER, Fethi ve DÖNMEZ Recai. **Vergi Hukuku**. Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1536. 2004.

ILGIN, Yılmaz. **Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye′de ki Boyutları**. Ankara: DPT Yayınları. Yayın No: 2492. 1999.

KALAYCI, Şeref. **Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. Ankara: Asil Yayınları 2009.

MUTLUER, Kamil. **Vergi Hukuku Genel ve Özel Hükümler**, 3.b. Ankara: Turhan Kitabevi. 2011.

NADAROĞLU, Halil. **Kamu Maliyesi Teorisi.** İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1996.

ORGAN, İbrahim. **Vergi Denetimi ve Türkiye Uygulaması,** Ankara: Gazi Kitabevi. 2008.

SABUNCUOĞLU, Zeyyat ve TOKOL Tuncer. **İşletme.** Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları. 2001.

SÜRMELİ, Fevzi. **Genel Muhasebe**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. Yayın No: 1341. 2003.

ŞENYÜZ, Doğan. **Vergi Ceza Hukuku**. 5.b. Bursa: Ekin Kitabevi. 2011.

ŞİN, Sevil. **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Vergi Yapısı, Denetimi ve İdari İşlemlerde Mükellef Hakları**. İstanbul Ticaret Odası. Yayın No: 2005-17, 2005.

TABACHNİCK, Barbara and FİDELL Linda. Using Multivariate Statistics , 6th ed. Boston : Pearson. 2013.

TEKİN, Fazıl ve ÇELİKKAYA Ali. **Vergi Denetimi.** Ankara: Seçkin Yayıncılık. 3.b. 2009.

TÜRK, İsmail. **Kamu Maliyesi**. Ankara: Turhan Kitabevi. 1999.

Süreli Yayınlar

ACAR, Fatih, GÜL Zeynel Murat ve GÖKMEN Selahattin. "Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri". **Vergi Sorunları Dergisi Özel Ek**, S.173 (Şubat 2003). ss. 12-14.

ACAR, İbrahim Attila ve MERTER, Mehmet Emin. "Türkiye'de 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu". **Maliye Dergisi.** S.147. (Eylül-Aralık 2004). ss. 5-27.

AKKOÇ, Feden ve Demir SEZGİN. "Kayıt Dışı Ekonominin Türkiye'deki Düzeyi İle Muhasebe Meslek Mensuplarının, Vergi Denetmenlerinin ve İşletme Yöneticilerinin Kayıt Dışı Ekonomiyi Algılamaları: Aydın İli Örneği". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. S.26. 2011, ss.1-12.

ARISOY, Sedat Abdullah. "Kayıt Dışı Ekonominin Kavranması Kapsamında Sistem Değişikliği Önerileri". **Vergi Dünyası**. S. 262 (Haziran 2003). ss. 105-132.

ASLANOĞLU, Suphi ve YILDIZ Seyfi. "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Olgusu, Bu Olguyu Azaltmaya Yönelik Çözüm Arayışları ve Bir Öneri: Rasyo Analizi Yoluyla Etkin Bir İnceleme Sisteminin Oluşturulması". **Sosyo Ekonomi**, S. 6 (Temmuz-Aralık 2007). ss.127-146.

AVŞAR, Nursel Aydıner ve BOZDERELİ Arzu Alvan. "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Sisteminin Rolü". **Ankara Sanayi Odası Yayın Organı** (Kasım-Aralık 2012). ss.55-65.

AYDEMİR, Şinasi. "Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine (I)". **Vergi Dünyası**, S. 161 (Ocak 1995). ss.72-86.

AYGÜN, Recep. "Vergi Afları ve Vergi Uyumuna Etkisi". **Vergi Dünyası Dergisi.** S.369 (Mayıs 2012). ss.88-92.

BAGDİGEN, Muhlis ve ERDOĞAN, Arzu. "Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği". **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar.** C. 47 S. 548. 2010. ss. 95-112.

CAN, Engin ve DURAN İsmihan. "Demografik Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: İstanbul İli Örneği". **Finans Politik Ekonomik Yorumları.** C.52. S. 606. 2015. ss.55-71.

ÇALIŞ, Yıldırım Ercan. "Bağımsız Denetim Sürecinde Analitik İnceleme Prosedürleri". **Denetişim Dergisi**, S.8 (2011). ss.31-40.

ÇALIŞ, Yıldırım Ercan. "Üretim Maliyetlerinin İç Denetimine Genel Bakış". **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.3. S.1 (Bahar 2013) ss. 159-175.

ÇOLAK, Mustafa. "Yatırıma Vergi İndirimi Yoluyla Katkı ve İlişkili Düzenlemeler". **Yaklaşım**. S. 196 (Nisan 2009). ss. 32-39.

DEMİR, İhsan Cemil ve KÜÇÜKİLHAN Mustafa. "Vergi Mükelleflerinin Kayıt Dışı Ekonomi Algısı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma". **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**. C.9 S.1 (Bahar 2013). ss.31-48.

DERDİYOK, Türkmen. "Türkiye'nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini", **Türkiye İktisat Dergisi**. S.14 (Mayıs 1993) ss. 54–63.

DİNÇ, Engin. "Muhasebe ve Vergi Kuralları Arasındaki İlişki ve Gelir Vergileri (TMS 12) Standardının Muhasebe Uygulamalarına Etkisi". **Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. S.28 (Ocak-Haziran 2007). ss.21-48

EDİZ, Ayşe. "İller Bazında Vergi Denetimi Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi İle Hesaplanması". **Mali Pusula Dergisi.** S: 30 (Haziran 2007). ss.65-68.

ERDİNÇ, Zeynep. "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadeleye Yönelik İzlenen Politikalar ve Çözüm Önerileri". **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.16. S. 4. 2015. ss.39-52.

ERGEN, Zuhal ve KILINÇKAYA Leman. "Türkiye'de Vergi Denetim Sistemi ve Sistemin Aksaklıklarının Değerlendirilmesi". **Sosyoekonomi Dergisi**, C.21. S.21 (Ocak-Haziran 2014). ss.281-304

ERKUŞ, Hakan ve KARAGÖZ Kadir. "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini". **Maliye Dergisi**. S.156. 2009. ss.126-140.

GENCEL, Ufuk ve KURU Elif. "Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi". **Yönetim Bilimler Dergisi**. C. 10. S. 20. 2012. ss.29-60.

GÖNÜLAÇAR, Şener. "İç Denetimde Hedefler ve Beklentiler" **Mali Hukuk Dergisi**, S.130-131 (Temmuz-Ekim 2007). ss.1-21.

GÜCENME, Ümit. "Kayıtdışı Ekonomi ile Mücadele ve Vergi Denetiminin Yeniden Yapılandırılması". **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. S. 23 (Temmuz 2004). ss. 22-27.

GÜLTEKİN, Mustafa. “Vergi Uyuşmazlıklarının Çözüm Yollarından Uzlaşma”. **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi** , 2016, ss. 575-607.

GÜNDOĞDU, Burhan. “Yeminli Mali Müşavirlerin Müteselsil Sorumlulukları”, **Vergi Dünyası Dergisi**. S.274 (Haziran 2004). ss.138-145.

IŞIK, Erol. “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Sosyal Güvenlik Ahlâkı”. **Kamu-İş Dergisi**. C:13. S.3. 2014. ss.37-70.

IŞIK, Nihat ve ACAR Mustafa. “Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme”. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. S.21 (Temmuz-Aralık 2003). ss. 117-136.

KARAKOÇ, Yusuf. “Hukuki Nedenlerden Kaynaklanan Vergi Kayıp ve Kaçakları (Düzenleme-Uygulama-Yargılama)”. 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Antalya. 10-14 Mayıs 2004. ss.90-114.

KARGI, Veli ve CİHAN, Yüksel. “Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Adaleti ve Mükellefler Üzerine Etkileri**”.** İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları. Seri. 54 2010. ss.29-44

KILDİŞ, Yusuf. “Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal-Uluslararası Boyutları ve Çözüm Önerileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.2, S.2 (2000). ss. 182-210.

KIRLIOĞLU, Hilmi ve CEYHAN İsmail Fatih. "Mali Tablo Denetiminde Ön Analitik İnceleme Tekniği Olarak Veri Madenciliğinin Kullanımı: Borsa İstanbul Uygulaması". **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**. C.5. S.1(İlkbahar 2014). ss.13-36.

KULUÇLU, Erdal. "Yönetimin Denetiminden Denetimin Yönetimine". **Sayıştay Dergisi**. S.63 (2006). ss.3-37.

NAS, Adil. “Türk Vergi Hukukunda Vergi İncelemesi”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.61 S.4 (2012). ss. 1307-1336.

ORAL, Gediz Burcu, FAZLILAR Tuğba ve KOÇ Özgür Emre. "Kayıtdışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Bir Öneri: Vergi Denetim Üst Kurulu". **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.** C.20 S.2 (2015). ss.119-149.

OZANSOY, Ahmet. "Denetim Modeli Nasıl Olmalı". **Yaklaşım Dergisi**. S.227 (Kasım 2011). ss.74-79.

ÖZKAN, Azzem. "TMS-12 Gelir Vergileri Standardına Göre Ertelenmiş Vergiler ve Muhasebe Uygulamaları". **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.32 (Ocak-Haziran 2009). ss. 97-112.

ÖZSUCA, Şerife. "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.** C. 58. S.2 , 2003. ss.133-152.

RAKICI, Cemil. "Vergi Denetiminin Yeni Yapısı ve Denetimin Kayıtdışılığı Önleme Fonksiyonu". **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi.** S.14. 2011. ss. 345-361.

SAĞLAR, Jale ve TUAN Koray. "İşletmelerde İç Denetim Fonksiyonunun Bağımsız Dış Denetim Maliyeti Üzerindeki Etkileri". **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. C.**18. S.1 2009. ss.343–358.

SANDALCI, Ulvi ve SANDALCI İnci. "Vergi Ahlakı ve Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi: OECD Ülkeleri Özelinde Bir İnceleme". **Sakarya İktisat Dergisi,** C.6. S. 1. 2017. ss. 70-93.

SARAL, Talat. "Mali Yönetim ve Denetim Nereden Nereye". **Maliye Finans Yazıları.** C.1. S.8. 2008. ss.11-24.

SARILI, Mustafa Ali. "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler". **Bankacılar Dergisi.** S.41 (2002). ss. 32-50.

SCHNEIDER, Friedrich. “Size and development of the shadow economy of 31 European and 5 other OECD countries from 2003 to 2013: a further decline”. **Johannes Kepler Universität**. Linz. 2013. 5-7.

SCHNEIDER, Friedrich. "Size and Development of the Shadow Economy of 31 Europeanand 5 Other OECD Countriesfrom 2003 to 2014: Different Developments?.". **Journal of Self-Governanceand Management Economics.** 3.4 (2015): 7-29.

SELÇUK, İpek ve KAYNAR İlknur. “Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma”. **Yönetim ve Ekonomi,** C.16 S.1. 2009. ss.173-190.

SELİMOĞLU, Seval ve ORHAN Abdullah. “Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçümlenmesi: Bist’de İşlem Gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma”. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. 2015, ss.21-40.

SİPAHİ, Barış. “Alacak ve Borç Senetlerinde Reeskont”. **Mali Çözüm Dergisi**. S.60. 2002. ss. 216-222.

SOMUNCU, Ahmet. "Yaygın ve Yoğun Vergi Denetimi: Hukukî Yapı ve Uygulamanın Değerlendirilmesi". **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.** S.43 (Ocak-Haziran 2014). ss. 133-173.

SUGÖZÜ, Halil İbrahim. “Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemede Vergi Politikaları (1980 – 2004 Türkiye Örneği)”. **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. S.19. 2010. ss. 171-193.

US, Vuslat. “Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği”. Ankara: Türkiye Ekonomik Kurumu Tartışma Metni 2004/17. (Haziran 2004). ss. 1-52.

YURTERİ, İsmet. “Türk Vergi Sisteminde Yoklama ve Yaygın ve Yoğun Vergi Denetimi". **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**. S.100 (Mayıs-Haziran 2012). ss.255-270.

Yayınlanmamış Tezler

AYDIN, Gönül. **“**Finansal Tablolarda Maddi Duran Varlıkların Değerlemesi: Vergi Usül Kanunu ve Türkiye Muhasebe Standartları Açısından Karşılaştırılması”. (Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul. 2016.

AZAKLI, Sema Betül. “Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam ve Ekonominin Boyutu”. (Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karaman. 2009.

BAYTAR, Yusuf. “Kayıt Dışı Ekonomi İle Mücadelede Dikey Denetim Yöntemi”**.** (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).** Adana**.** 2006**.**

BİNBİRKAYA, İlhan. “Türkiye’de Vergi Denetimi ve Kayıt Dışı Ekonomi”. (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul. 2006**.**

BULUT, Halim Murat. "**Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Etkileri ve Kayıt Dışı İle Mücadele Yöntemleri: Türkiye Örneği**", (Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).** Kars. 2007**.**

DEMİR, Halil İbrahim. “Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para İlişkisi”. **(**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta. 2007.

DİNÇER, Burcu. "**Kayıt Dışı Ekonomi ve Rekabetçi Piyasalar Üzerine Etkisi**". (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul. 2007**.**

ERTÜRK, Selin. “1989 Yılından Günümüze Türkiye’de Vergi Denetiminde Yeminli Mali Müşavirlik Kurumunun Etkinliği”, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

GEZ, Hande. “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesinde Vergi Denetiminin Rolü ve Afyonkarahisar İlinde Faaliyet Gösteren Mükelleflere Yönelik bir Uygulama”. (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar. 2011.

KOÇ, Murat. "Türkiye’de Vergi Kayıp Kaçağı ve Bunların Önlenmesinde Vergi Denetiminin Rolü".(Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul. 2011.

ÖNDER, Merve. “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Uluslararası Uygulamalar Işığında Çözüm Önerileri”. (Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Mesleki Yeterlilik Tezi). Ankara. 2012.

SEZAL, Levent. “Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Ticari Bir Bankanın Uygulamaları Üzerine İncelemeler”. (Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana, 2006.

ŞAAN, Ayşe. ”Türkiye'de Vergi Kaçakçılığının Önlenmesinde Vergi Denetiminin Etkinliği”. **(**Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Edirne, 2008.

TUAY Elif ve GÜVENÇ İnci. “Türkiye‘de Mükelleflerin Vergiye Bakışı”. (ODTÜ Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Programı Staj Çalışması). Ankara. 2007.

ÜNAL, Canan. “Türkiye'de Bağımsız Dış Denetim Kuruluşlarının Vergi Denetimi Üzerindeki Etkisi”. (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir. 2008.

İnternet Kaynakları

ÇATALOLUK, Cuma. "Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları". (Çevrimiçi) Http://Dergisosyalbil.Selcuk. Edu. Tr/Susbed /Article/Viewfile/ 364/346. (Erişim Tarihi: 15.02.2017).

ÇETİNKAYA, Fikret. "Vergi İnceleme Süreci: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". (Çevrimiçi) https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/06/tr-sorumlu-vergicilik-fikret-cetinkaya.pdf. (Erişim Tarihi : 01.06.2017).

(Çevrimiçi), http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.213.pdf. (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

(Çevrimiçi),Http://Www.Selcuk.Edu.Tr/Dosyalar/Files/074/Muhasebe%20 denetimi. Pdf. (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

(Çevrimiçi),Www.Selcuk.Edu.Tr/Dosyalar/Files/074/Mali%20tablolar%20analizi.pdf. (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

(Çevrimiçi),http://uye.yaklasim.com/FileZone/yaklasim/Ucretsiz_Ekler/D%C3%B6nem%20Sonu/ek_201201/2c.htm (Erişim Tarihi:05.02.2017)

DÜNYA BANKASI. (Çevrimiçi) http://www.worldbank.org/depweb/english/ bevond/global/glossarv.html. (Erişim Tarihi: 20.04.2017).

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, (Çevrimiçi) Http://Www.Gib.Gov.Tr/ Node/ 87354, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, (Çevrimiçi) Http://Www.Gib.Gov.Tr/Fileadmin/ Beyannamerehberi/Tum_Yonleriyle_Vergi_İncelemesi.Pdf, (ErişimTarihi: 05.02.2017).

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, (Çevrimiçi) http://www.gib.gov.tr/fileadmin/ mevzuatek/ gerekceler/ VUK/vuk_gerekce.pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, (Çevrimiçi) http://www.gib.gov.tr/sites/default /files /fileadmin /faaliyetraporlari /2015/2015 _faaliyet _raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 15.02.2017).

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, (Çevrimiçi) http://www.gib.gov.tr/gibmevzuat (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, (Çevrimiçi) Http://www.gib.gov.tr/Node/86783, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

GÜLOĞLU, Tuncay. "The Reality of Informal Employment in Turkey". International Programs Visiting Fellow Working Papers, Cornell University, 2005. (Çevrimiçi) http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent. cgi?article=1008 &context=intlvf. (Erişim Tarihi: 15.06.2017).

İSMMO,(Çevrimiçi) Http://Archive.İsmmmo.Org.Tr/Docs/Yayinlar/Kitaplar /130/2%20 denetim %20turleri.Pdf, (Erişim Tarihi: 15.02.2017).

MEVZUATIN GELİŞTİRME YAYINLAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (Çevrimiçi) Http://www.Mevzuat. Gov.Tr/ Mevzuatmetin /1.4.213.Pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

OECD, https://data.oecd.org/tax/tax-wedge.htm#indicator-chart. (Çevrimiçi) (Erişim Tarihi: 15.04.2017).

RESMİ GAZETE, (Çevrimiçi) http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/ 2009/02 /20090205-4.html. (Erişim Tarihi: 15.02.2017).

RESMİ GAZETE, (Çevrimiçi) http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/12/20031230.htm#1. (Erişim Tarihi: 15.02.2017).

SGK, (Çevrimiçi) Http://Www.Sgk.Gov.Tr/Wps/Portal/Tr/Sigortalilik/ Kayitdisi_ İstihdam/ Kayitdisi_ İstihdam _Oranlari . (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

VERGİ DENETLEME KURULU, (Çevrimiçi) http://www.vdk.gov.tr/File?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fDosya%2fVDK%202016%20Faaliyet%20 Raporu. (Erişim tarihi: 22.05.2017).

WORLD, bank-World Development Indicators. (Çevrimiçi) data.worldbank.org/data.../world-development-indicators. (Erişim Tarihi: 05.02.2017).

Raporlar ve Planlar

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, 2009 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara: 2010.

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010. Yayın No:87. Ankara: (Nisan 2009).

KALKINMA BAKANLIĞI, Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı. Onuncu Kalkınma Planı. 2014-2018. (Ocak 2015)

MALİYE BAKANLIĞI, 2013-2017 Maliye Bakanlığı Stratejik Planı. 2012.

MALİYE BAKANLIĞI, Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu.

VERGİ DENETİM KURULU BAŞKANLIĞI, 2015 Yılı Faaliyet Raporu.

EKLER

Değerli katılımcı cevaplayacağınız anket, TC İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Denetim Anabilim Dalı Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı, "Vergi Denetiminin Kayıt Dışılığı Önleme Fonksiyonu" konulu yüksek lisans tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Anket bulguları değerlendirme bölümünde kullanılacağından, vereceğiniz cevapların güvenilirliği bu akademik çalışmanın doğru sonuçlara ulaşması için çok önemlidir. Ayırdığınız zaman için çok teşekkür ederim

Adınız ve Soyadınız
İş Ünvanınız
Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
Yeminli Mali Müşavir
Şirketinizin Faaliyet Konusu
Şirketinizin İş Hayatında Bulunduğu Süre
31.12.2015 Tarihli Toplam İşçi Sayısı
31.12.2015 Tarihli Yıllık Satış Tutarı

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
s.8	Vergi kanunları, tebliğler ve mevzuatın yeterinde açık ve anlaşılabilir olmadığını düşünüyorum.					
s.9	İşletmede çalışan bireylerin gelir seviyesinin düşük olması kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel olmaktadır.					
s.10	İşletmede çalışan bireylerin maddi güvencelerinin olmaması kayıt dışı ekonominin önlenmesine engel olmaktadır.					
s.11	Dolaylı vergiler konulmasının kayıt dışı ekonomiyi azaltacağını düşünüyorum.					
s.12	Ekonomik krizlerin mevcut olduğu dönemler haricinde, çıkartılan vergi afları kayıt dışı ekonomiyi cazip hale getirmektedir.					
s.13	Genel olarak vergisini ödemeyen çok fazla mükellef olduğu için vergimi ödemekten rahatsız oluyorum.					
s.14	İşletmenin finansal faaliyetlerinin izlenebilirliğini artırmak kayıt dışı ekonominin azalmasında etkili olacaktır.					
s.15	Kayıt dışı ekonominin azalması için uzlaşma müessesinin kaldırılması gerektiğini düşünüyorum.					
s.16	Kayıt dışı ekonominin eğitim seviyesi ile ters orantılı olduğunu düşünüyorum.					

s.17	Kayıt dışı ekonominin ekonomiyi canlandırdığını düşünüyorum.					
s.18	Kayıt dışı istihdamın kayıt dışı ekonomi içinde yerinin büyük olduğunu düşünüyorum.					
s.19	Kayıtlı ekonomiden elde edilen gelirin düşük olması nedeniyle bireylerin ek bir işte çalışması durumu kayıt dışılığı artırır.					
s.20	Kurumlar Vergisi Beyannamesi ile bildirilen bilançolardaki Kasa ,Ortaklardan Alacaklar ve Stok hesaplarındaki yüksek bakiyelerin bulunduğu firmaların vergi affı getirilmesi yerine direkt olarak vergi denetimine tabi tutulmasının kayıt dışı ekonominin önlenmesi açsından etkin olacağını düşünüyorum.					
s.21	Maliye müfettişleri ve vergi inceleme elamanlarınca yapılan denetimin kayıt dışı ekonomiyi azaltacağını düşünüyorum.					
s.22	Mevcut vergi ceza sisteminin yetersiz kalması ve caydırıcı olmamasının kayıt dışı ekonomiyi artırdığını düşünüyorum.					
s.23	Mükelleflerin yeterince denetlenememesinin vergi kaçakçılığını arttırdığını düşünüyorum.					
s.24	Servet Beyan esasına tekrardan geçilmesinin kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkin olacağını düşünüyorum.					
s.25	Şirketlerde kurumsallaşmaya gidilmesi kayıt dışı ekonominin azalmasında etkili olacaktır.					
s.26	Tahsil edilen vergilerin en gerekli kamu hizmetlerine harcanmadığını düşündüğüm için vergilerimi gönül rızası ile ödemek istemiyorum.					
s.27	Televizyon, radyo, yazılı basında ve ücretsiz seminerler düzenleyerek vergi ahlakı ile ilgili bilgilendirme yapıldığı takdirde vergi kaçakçılığının azalacağını düşünüyorum					
s.28	Üzerine düşen vergi borcunu ödemediği halde yakalanmayan mükellefler olduğuna inanıyorum.					
s.29	Vergi cezalarının yükseltilmesinin vergi kaçakçılığını azalttığını düşünüyorum.					
s.30	Vergi denetim birimlerinde çalışanların özlük haklarının iyileştirilmesi kayıt dışılığı önlemeye yönelik bir düzenleme olacaktır.					
s.31	Vergi denetim oranı arttıkça kayıt dışı ekonominin de aynı oranda azalacağını düşünüyorum.					
s.32	Vergi denetimi veya inceleme elemanlarının yaptıkları denetim görevleri esnasındaki davranışlarından memnunum.					
s.33	Vergi denetiminden geçip ceza alan bir mükellefin bir daha kayıt dışı ekonomiye yönelmemesini sağlayacak bir ceza almış olduğunu düşünüyorum.					
s.34	Vergi denetiminin yetersizliği sistemler arasındaki kontrol eksikliği kayıt dışı ekonominin önüne geçilmemesine engel olmaktadır.(kira gelirlerinin banka girişleri ile çek edilmesi)					
s.35	Vergi inceleme sistemindeki aksaklıkların kayıt dışı ekonomiyi artırdığını düşünüyorum.					
s.36	Vergi kaçakçılığını önlemenin en önemli yolunun denetim olduğunu düşünüyorum					

s.37	Vergi kaçakçılığının cezalandırılması gereken büyük bir suç olduğunu düşünüyorum					
s.38	Vergi kaçıran bir mükellef gördüğümde bunu normal karşılarım					
s.39	Vergi mevzuatındaki karmaşıklığın , kanunların anlaşabilirliğini ve uygulanabilirliğini zorlaştırması sonucu kayıt dışı ekonomi artar.					
s.40	Vergi oranlarının yüksekliğinin, vergi kaçakçılığını azaltacağını düşünüyorum.					
s.41	Vergi oranlarının yüksekllliğinin doğurduğu baskının kayıt dışılığı artırdığını düşünüyorum.					
s.42	Vergi ödeme yükümlülüğünün öneminin ilköğretim okullarından itibaren ders olarak verilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağına inanıyorum.					
s.43	Vergi toplama sistemindeki aksaklıkların kayıt dışı ekonomiyi artırdığını düşünüyorum.					
s.44	YMM ve SMMM lerce yapılan denetimin kayıt dışı ekonomiyi azalttığını düşünüyorum.					
s.45	YMM ve SMMM lerin müşteri kaybı korkusunun kayıt dışı ekonominin önlenmesi ve azalması ile ters orantılı olduğunu düşünüyorum.					
s.46	YMM ve SMMM'lerin yaptıkları denetim sonuçlarının yaptırım gücünün arttırılmasının kayıt dışı ekonominin azalmasında etkili olacağını düşünüyorum.					